

14126865

อภินันทนาการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย

ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

0484

30 SEP 2006

ภาคินันท์

ของ

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันลงทะเบียน 30 SEP 2006

เลขทะเบียน 0484

เลขเรียกหนังสือ 50 ๔๐๕/๘ ๐/

สุนทราพร เกษแก้ว

๖๔ ๖๔๕

๘ ๘๖๖

๒๕๓๔

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

มีนาคม 2537

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยนเรศวร

.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์เฉลิม พงศ์อาจารย์)

ประกาศคุณูปการ

ในการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ เพราะผู้เขียนได้รับคำแนะนำ และช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่ง จากอาจารย์ เฉลิม พงศ์อาจารย์ ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ได้อำนวยความสะดวก ในการค้นคว้าเอกสารแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ พี่น้อง ในคณะสังคมศาสตร์ ที่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้เขียน จน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอบแต่ บิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด ที่ได้ให้ การสนับสนุนทางด้านกำลังใจทรัพย์ และมอบความรัก ความเข้าใจต่อลูกเสมอมา

สุนทรภาพ เกษแก้ว

สารบัญ

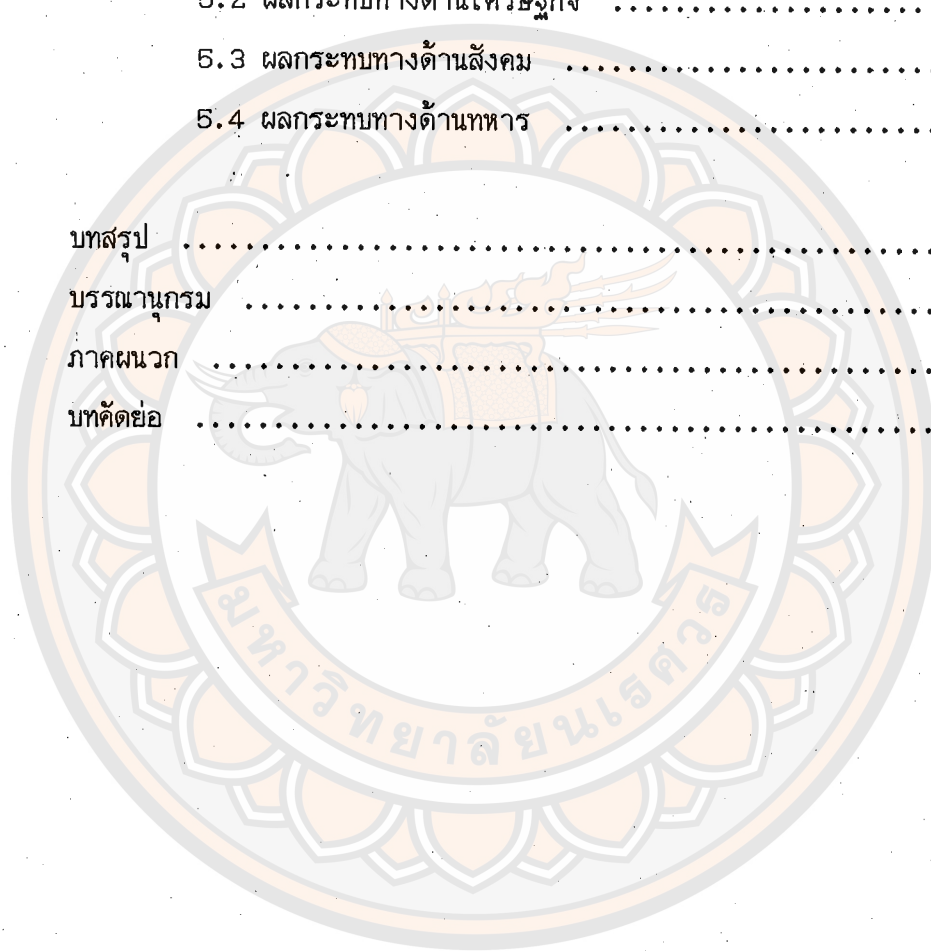
บทที่

หน้า

บทนำ	1
1. สภาพทั่วไปก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	5
1.1 สภาพทางด้านการเมือง	5
1.2 สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม	11
2. บทบาททางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา	14
2.1 บทบาทของทหาร	14
2.2 บทบาทของพรรคการเมือง	17
2.3 บทบาทของนักศึกษา	24
3. สถานการณ์ที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลา และเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516	30
3.1 สาเหตุแห่งความไม่พอใจของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล	30
3.2 ความแตกแยกในกองทัพ	31
3.3 การรวมตัวกันของขบวนการนักศึกษา	32
3.4 การจับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ	36
3.5 การชุมนุมครั้งใหญ่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	40
3.6 การต่อสู้ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน	42
3.7 เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516	44
4. สถานการณ์หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา	48
4.1 การแต่งตั้งรัฐบาลรักษาการ	48
4.2 การร่างรัฐธรรมนูญ	50
4.3 การเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517	58
4.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านทหาร	60
4.5 การเปลี่ยนแปลงด้านขบวนการนักศึกษา	65

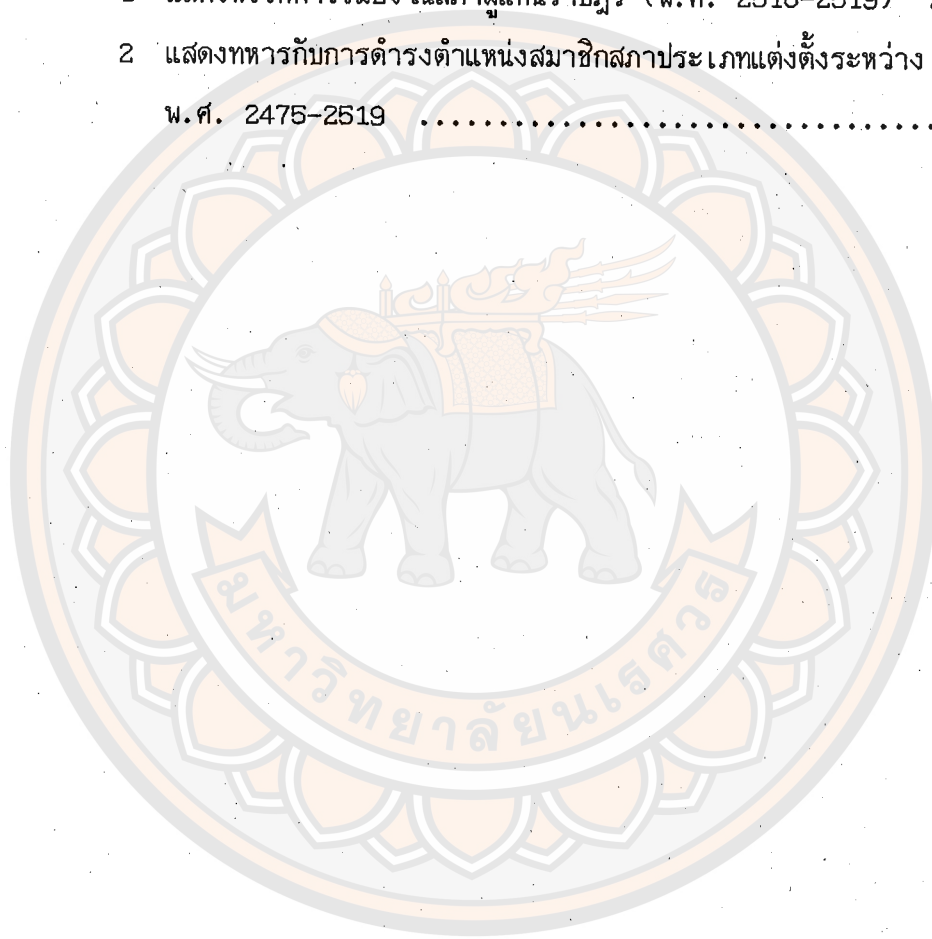
5. ผลกระทบจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม	70
5.1 ผลกระทบทางด้านการเมือง	70
5.2 ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ	71
5.3 ผลกระทบทางด้านสังคม	72
5.4 ผลกระทบทางด้านทหาร	75

บทสรุป	79
บรรณานุกรม	83
ภาคผนวก	87
บทคัดย่อ	106

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (พ.ศ. 2518-2519)	59
2 แสดงทหารกับการดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้งระหว่าง พ.ศ. 2475-2519	62

บทนำ

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบประชาธิปไตย โดยการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้วนั้น ก็ได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นกับการเมืองไทยหลายครั้ง และเหตุการณ์ที่สำคัญ เหตุการณ์หนึ่งก็คือ การนองเลือดเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามสั้น ๆ ว่า "14 ตุลา" นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยเยาวชนหนุ่มสาวที่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา ร่วมกับประชาชน ได้รวมพลังกันเรียกร้องให้รัฐบาลซึ่งนำโดย จอมพลถนอม กิตติขจร ปลดปล่อยนักศึกษา อาจารย์ และนักการเมือง 13 คน ที่ถูกจับกุมเพราะการเรียกร้องรัฐธรรมนูญแต่รัฐบาลกลับตั้งข้อหาว่ากระทำการผิดกฎหมาย มีวสันตขวัณให้มีการชุมนุมทางการเมืองในที่สาธารณะเกินกว่า 5 คน บ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐเป็นกฎหมายในพระราชอาณาจักร และมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์¹

ในระหว่างวันที่ 9-12 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นักเรียน นักศึกษา และประชาชนชุมนุมประท้วงโดยสันติวิธี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้เคลื่อนขบวนออกสู่ท้องถนน ในวันที่ 13 ตุลาคม จนกระทั่งในวันที่ 14-15 ตุลาคม รัฐบาลก็ได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามสลายกลุ่มผู้ร่วมชุมนุม จนนำไปสู่การสูญเสียเลือดเนื้อ ชีวิต และทรัพย์สิน ทำให้กลุ่มผู้นำรัฐบาลอันมีถนอม ประภาส ณรงค์ ต้องลาออกและลี้ภัยไปต่างประเทศ

จุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ 14 ตุลา ถ้าจะมองในสภาพรวมจะเห็นได้ว่ามีสาเหตุหรือปัจจัยจำนวนมากที่ช่วยส่งเสริมกันอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองที่ไม่สม่ำเสมอ ไม่ทั่วถึงกัน ทำให้เกิดการผูกขาด การกระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ภาวะความเดือดร้อนเรื่องค่าครองชีพ เช่นราคาข้าวสารที่แพงอย่างเห็นได้ชัด การผูกขาดอำนาจทางการเมือง ทางทหารโดยกลุ่มจอมพล ถนอม ประภาส

¹ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 14 ตุลา บันทึกประวัติศาสตร์ หน้า 1

ที่นำไปสู่การปิดกั้นและความขัดแย้งกับกลุ่มชนผู้นำอื่นๆ การแพร่ระบาดของการคอร์รัปชัน การเล่นพรรคเล่นพวก การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม จนถึงจุดที่เริ่มสร้างความไม่พอใจให้ประชาชนเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การลุกฮือของมวลชน นั่นคือ การที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แกนนำของกลุ่มนี้คือ ผู้นำนักศึกษาที่ยังเรียนอยู่และเพิ่งจบการศึกษาไปใหม่ ๆ เช่น นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย นายประสาร มฤคพิทักษ์ อดีตนายกลสมิสรนิสิตจุฬาฯ นายธัญญา ชุณฐภาธาร นายปรีดี บุญซื่อ นักศึกษาศรรมศาสตร์ สมาชิกสภาหน้าโดม นอกจากนั้นก็มีอาจารย์มหาวิทยาลัย นักการเมือง ตลอดจนนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ กลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ได้ติดต่อหาสมาชิก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญญาชนและผู้มีชื่อเสียงในสาขาต่าง ๆ มาร่วมเซ็นชื่อในคำประกาศเรียกร้องได้ประมาณ 100 คน โดยหวังว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นการริเริ่มสร้างแรงผลักดันทางการเมืองให้รัฐบาลต้องรับร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญในที่สุด

กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้นัดแถลงข่าวแก่หนังสือพิมพ์ เมื่อเย็นวันอังคารที่ 5 ตุลาคม 2516 และเริ่มเดินถือป้ายไปสเเตอร์ แจกใบปลิว และหนังสือ เมื่อเช้าวันเสาร์ที่ 6 ตุลาคม หลังจากที่ได้เดินแจกใบปลิวได้ครึ่งวันก็ถูกตำรวจจับกุมไว้ได้ 11 คน ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาและอดีตนักศึกษาที่จบมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นยังมีอาจารย์ 1 คน นักการเมือง 1 คน นักหนังสือพิมพ์อีก 1 คน (ต่อมาจับนักการเมืองอีก 1 คน และนักศึกษาอีก 1 คน)² จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ นำสู่การเรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมจนกระทั่งกลายเป็นการชุมนุมประท้วงเรียกร้องรัฐธรรมนูญไปในที่สุด และตามมาด้วยการปราบปรามอย่างรุนแรงจากรัฐบาล ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

1. ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

- 1.1 เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
- 1.2 เพื่อศึกษาถึงบทบาทของกลุ่มต่าง ๆ ในทางการเมือง ในช่วงปี

พ.ศ. 2516 โดยเฉพาะบทบาทของขบวนการนักศึกษา

- 1.3 เพื่อศึกษาถึงผลกระทบต่อนประเทศไทยหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา
- 1.4 เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลา

2. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

- 2.1 ผลจากการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบถึงสาเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลา ตลอดจนผลกระทบต่างๆ ที่มีต่อการเมืองไทยในยุคนั้น
- 2.2 ผลจากการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบถึงความสำคัญของกลุ่มต่าง ๆ ในทางการเมืองว่ามีบทบาทต่อการเมืองไทยอย่างไร
- 2.3 ผลจากการศึกษาค้นคว้าจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์การเมืองไทยในปัจจุบัน และอนาคต

3. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

- 3.1 ขอบเขตของเนื้อหา
ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสาเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลา และบทบาทของกลุ่มต่างๆ ที่มีต่อการเมือง ตลอดจนศึกษาถึงผลกระทบจากเหตุการณ์นี้
- 3.2 ขอบเขตของเหตุการณ์
ศึกษาค้นคว้าในช่วงปี พ.ศ. 2475-2519

4. วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

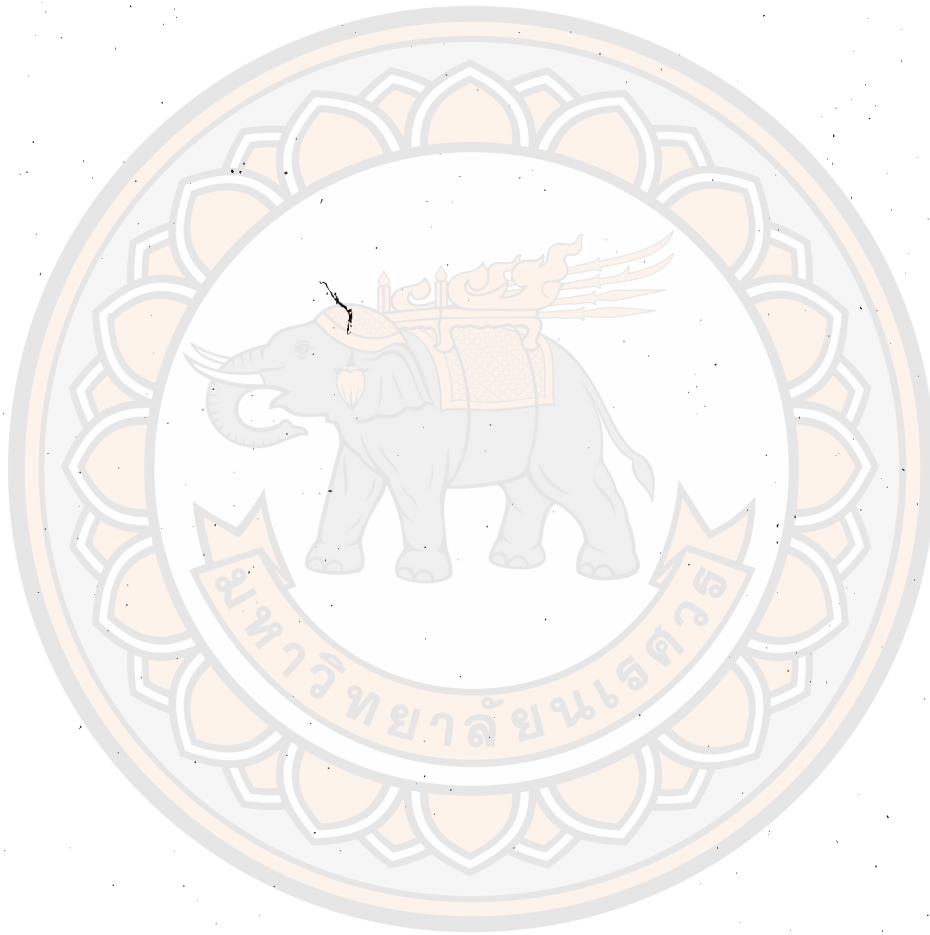
การศึกษาค้นคว้าใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Discription) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า จะใช้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) และใช้หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources)

5. แหล่งศึกษาค้นคว้า

5.1 หอสมุดแห่งชาติ

5.2 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

5.3 หอสมุดมหาวิทยาลัยนเรศวร

สภาพทั่วไปก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

1.1 สภาพทางการเมือง

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย นับตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ความเป็นประชาธิปไตยในลักษณะการปกครองทั้งที่เป็นอุดมการณ์ วิถีปฏิบัติ ตลอดจนรูปแบบการปกครองยังไม่มั่นคงเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ

รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2516 มีดังนี้ คือ

1.1.1 พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475

1.1.2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

1.1.3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ประกาศใช้วันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

1.1.4 รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2490 ประกาศใช้วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490

1.1.5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492

1.1.6 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 ประกาศใช้วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495

1.1.7 รัฐธรรมนูญปกครองชั่วคราว พุทธศักราช 2502 ประกาศใช้ในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2502

1.1.8 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ประกาศใช้ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511

1.1.9 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2515 ประกาศใช้ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ¹

จากช่วงระยะเวลาเพียง 40 ปี ประเทศไทย มีรัฐธรรมนูญมากถึง 9 ฉบับ แสดงให้เห็นว่า สภาพทางการเมืองของไทยยังไร้เสถียรภาพเป็นอย่างยิ่ง

รัฐบาลที่มีเสถียรภาพมากที่สุดในช่วงแรกของระบอบประชาธิปไตยนั้นเห็นจะได้แก่ รัฐบาลชุดจอมพลป. พิบูลสงคราม ที่มาจากการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2495 สามารถบริหารประเทศได้ครบ 4 ปี ตามวาระของสภา แต่รัฐบาลชุดนี้ก็มีภาวะไร้เสถียรภาพแฝงอยู่ด้วย กล่าวคือ การเผชิญอำนาจระหว่างกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งต่างก็เป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลชุดจอมพล ป. ได้ทวีความเข้มข้นขึ้นจนกระทั่งวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 เหตุการณ์รัฐประหารก็ได้เวียนมาบรรจบอีกครั้งโดยการนำของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ได้ครอบครองอำนาจทางการเมืองในระยะแรกก็ยิ่งเปิดให้มีการเลือกตั้งอีกครั้ง ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2500 โดยมี จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 10 ของประเทศเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 แต่บริหารประเทศได้เพียง 9 เดือน ก็ลาออกจากตำแหน่งจอมพลสฤษดิ์ กระทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2501 จากนั้น ก็ก้าวขึ้นสู่การเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ของประเทศไทย ด้วยการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2495 และ ดำเนินการบริหารประเทศโดยธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ฉบับปี พ.ศ. 2502 จนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2506 กลุ่มจอมพลถนอม กิตติขจร จึงเข้ามารับช่วงอำนาจต่อภายใต้ธรรมนูญการปกครองไปจนถึงเดือน มีนาคม พ.ศ. 2512 สิ่งสำคัญที่ประวัติศาสตร์การเมืองไทยต้องจารึกไว้ก็คือ ช่วง

¹ วิชา ไตรรัตน์กุล ความล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย (ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พินิจโลก 2532) หน้า 7-8

ปี พ.ศ. 2502 - 2512 นั้น ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้ระบอบการเมืองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา²

รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร รับช่วงบริหารประเทศตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 สืบต่อจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 มาจนกระทั่ง ปี 2511 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้ ร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งร่างมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ เมื่อปี พ.ศ. 2502 นับเป็นร่างรัฐธรรมนูญที่ใช้เวาร่างยาวนานมาก และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการร่างมากที่สุดในประเทศไทย

เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วจึงมีการกำหนดให้วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จอมพลถนอม ตั้งพรรคการเมือง พรรค"สหประชาไทย"จอมพลประภาส จารุเสถียร นายพจน์ สารสิน เป็นรองหัวหน้าพรรค พล.อ.อ.ทวี จุลลทรัพย์ เป็นเลขาธิการพรรค ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคของจอมพลถนอมได้ที่นั่งในสภา 75 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์ได้ 50 ที่นั่ง นอกนั้นเป็น ส.ส.พรรคเล็กพรรคน้อย

หลังการเลือกตั้ง จอมพลถนอม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง และได้ปฏิวัติรัฐบาลตนเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 โดยอ้างเหตุผลที่ต่างชาติเข้ามาแทรกแซงให้เกิดการก่อการร้ายในประเทศ นอกจากนั้นสถานการณ์ภายในประเทศก็เต็มไปด้วยความยุ่งยากนานาประการ ซึ่งคณะปฏิวัติเห็นว่าหากปล่อยให้มีการแก้ไขไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญแล้วจะเป็นการล่าช้า จึงตัดสินใจปฏิวัติเพื่อแก้ไขสถานการณ์ของประเทศ³ ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 6

เมื่อปฏิวัติเรียบร้อยแล้ว จอมพลถนอม ก็ประกาศแต่งตั้งผู้ร่วมบริหารราชการแผ่นดิน โดยมีจอมพลถนอมดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาบริหารคณะปฏิวัติ ดังนี้

พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นรองหัวหน้าคณะปฏิวัติและผู้อำนวยการฝ่ายทหาร

² สุกิจ เจริญรัตนกุล วัฏจักรการเมืองไทย : เลือกตั้ง-รัฐประหาร หน้า 14

³ เหตุการณ์ 14 ตุลา สารคดี ตุลาคม 2536 หน้า 89

นายพจน์ สารสิน เป็นผู้ช่วยหัวหน้าคณะปฏิวัติ
 พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายพลเรือน
 พล.อ.อ. ทวี จุลลทรัพย์ เป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายทหาร
 พล.อ.อ. บุญชู จันทร์เบกษา เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายทหาร
 พล.ร.อ. ถวิล รายนานนท์ เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายทหาร
 นายถวิล สุนทรสารทูล เป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายพลเรือน
 พลเอกกฤษณ์ สีวะรา เป็นเลขาธิการคณะปฏิวัติ

ในการปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน 2514 นี้ พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ลูกชายจอมพล
 ถนอม และเป็นลูกเขยพลเอกประภาส(ยศขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเลขาธิการคณะ
 ปฏิวัติ เมื่อการปฏิวัติสิ้นสุดลงได้ดำรงตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการคณะกรรมการตรวจ
 และติดตามผลการปฏิวัติราชการ (ก.ต.ป.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจมากมายขณะนั้น

ต่อมาคณะปฏิวัติได้ประกาศยุบการบริหารประเทศโดยตั้งสภาบริหารคณะปฏิวัติขึ้น
 มาใหม่ประกอบด้วยผู้ร่วมบริหารอีก 15 คน คือ

พลเอกประภาส จารุเสถียร	คุมกลาโหม,มหาดไทย, กรมประมงล่าวกลาง
พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์	คุมฝ่ายกระทรวงศึกษาธิการและสาธารณสุข
นายพจน์ สารสิน	คุมด้านเศรษฐกิจ การคลังและ อุตสาหกรรม
พล.อ.อ.ทวี จุลลทรัพย์	คุมกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, เกษตรและคมนาคม
พลเอกกฤษณ์ สีวะรา	ทำหน้าที่ประสานงานในตำแหน่งเลขาธิการ คณะ ปฏิวัติขึ้นตรงกับหัวหน้าคณะปฏิวัติ
พล.อ.อ.บุญชู จันทร์เบกษา	กรรมการสภาบริหาร
พล.ร.อ.ถวิล รายนานนท์	กรรมการสภาบริหาร
พลเอก สุรกิจ มัยลาภ	กรรมการสภาบริหาร
พล.ร.อ.กมล สีตะกลิน	กรรมการสภาบริหาร
พล.อ.อ.ศิริ เมืองมณี	กรรมการสภาบริหาร
พล.อ.อ.กมล เดชะตุงคะ	กรรมการสภาบริหาร
พล.ร.ท.จิตต์ สังข์ตลย์	กรรมการสภาบริหาร

หลวงจำรูญ	เนติศาสตร์	กรรมการสภาบริหาร
นายสมภพ	โหดระกิตย	กรรมการสภาบริหาร
นายกมล	วรรณประภา	กรรมการสภาบริหาร

ในช่วงที่คณะปฏิวัติขึ้นบริหารประเทศนั้น ตลอดเวลาได้มีเสียงเรียกร้องจากประชาชนให้คณะปฏิวัติรับประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดตั้งคณะรัฐบาลบริหารประเทศอยู่เสมอ มีอดีตส.ส. กลุ่มหนึ่ง ที่กล้าท้าทายอำนาจของคณะปฏิวัติโดยการยื่นฟ้องต่อศาลว่าการล้มล้างรัฐธรรมนูญของคณะปฏิวัติเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย โดย ส.ส. 3 คนนี้ คือ นายอุทัย พิมพ์ใจชน ส.ส. ชลบุรี นายบุญเกิด หิรัญคำ ส.ส. ชัยภูมิ และนายอนันต์ ภักดีประไพ ส.ส. พิษณุโลก โดยยื่นฟ้องจอมพลถนอม กับพวกอีก 17 คน ให้ลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 113 และมาตรา 83 ยื่นฟ้องเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2515 ต่อมาก็ถูกจับทั้งสามคนและในวันที่ 22 มิถุนายน 2515 ก็ถูกหัวหน้าคณะปฏิวัติใช้มาตรา 17* คำสั่งที่ 36/2515 ให้จำคุกนายอุทัย 10 ปี นายบุญเกิดและนายอนันต์คนละ 7 ปี ฐานฟ้องคณะปฏิวัติอันเป็นการกระทำที่ร้ายแรงกระทบกระเทือนความสงบในราชอาณาจักรและต่อต้านล้มล้างคณะปฏิวัติ⁴

ในปี พ.ศ. 2515 เป็นปีที่สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร จึงจำเป็นต้องมีรัฐบาลให้เรียบร้อย

* ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 มาตรา 17 บัญญัติว่า "ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการจับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย ความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือกระทำการอันเป็นการบ่อนทำลาย ก่อวินหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายในให้นายกรัฐมนตรี โดยมีมติของคณะรัฐบาลมีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือกระทำการเช่นนั้น เป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย"⁵

⁴ อำนวย สุขเจริญ บันทึกสืบดำวีรกรรมเยาวชนไทย หน้า 32-37

⁵ เสน่ห์ จามริก การเมืองไทยกับการพัฒนาการรัฐธรรมนูญ หน้า 246

ด้วยเหตุนี้จึงมีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ซึ่งมีบทบัญญัติทั้งสิ้น 23 มาตรา กำหนดให้มีสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพียงสภาเดียว โดยประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งจำนวน 299 คน โดยสมาชิกมีสิทธิ์ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลได้ แต่ห้ามอภิปรายหรือซักถามเพิ่มเติมที่สำคัญคือ สมาชิกไม่มีอำนาจเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีโดย พล.ต ศิริ สิริโยธิน เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

วิกฤตการณ์ทางการเมืองเริ่มตึงเครียดขึ้น เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจ กับกลุ่มของจอมพลถนอม ซึ่งเหตุการณ์ที่ใช้เห็นถึงความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงก็คือ กรณีการบุกพังบ่อนตำรวจ ซึ่งมีข่าวลือระบุว่า เป็นการกระทำของ พล.อ.ณรงค์ นอกจากนั้นยังไม่มีมาตรการอารักขาให้ พล.อ.ประเสริฐ เมื่อครบเกษียณ ทั้งที่ก่อนหน้านี้มีการต่ออายุให้จอมพลถนอม

นอกจากนี้ได้เกิดกรณีเฮลิคอปเตอร์ตกที่ทุ่งใหญ่เรศวร จังหวัดกาญจนบุรี คณะนายทหารและนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่พากันไปล่าสัตว์โดยใช้ทั้งอาวุธสงครามปืนเอ็ม 16 รถจี๊ป ตลอดจนเฮลิคอปเตอร์เป็นอุปกรณ์ในการล่า เฮลิคอปเตอร์ 1 ใน 2 ลำ เกิดอุบัติเหตุตกลงกลางทุ่งนา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซากสัตว์ป่าที่บรรทุกลูกกระสุนกระจายทั่วทุ่ง และจากเหตุการณ์นี้เอง ที่นำไปสู่การคัดค้านนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน 9 คน ออกจากบัญชีนักศึกษา เพราะพวกเขาได้รวมกลุ่มกันออกหนังสือชื่อ "มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ" ซึ่งทางมหาวิทยาลัยตั้งข้อหาว่าตั้งชมรมโดยไม่ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัย ใช้สถานที่ในมหาวิทยาลัยเป็นที่ชุมนุมโดยพลการ เขียนหนังสือก้าวร้าวผู้อื่นด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย กล่าวถึงมหาวิทยาลัยในทางที่ทำให้ผู้อื่นเกลียดชัง ดำหนินนักศึกษาที่ตั้งใจเล่าเรียนว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว ด้วยเหตุนี้ ดร.ศักดิ์ ผาสุชินันต์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงขณะนั้น จึงสั่งลบชื่อนักศึกษาทั้ง 9 คน ออก แต่สาเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้นักศึกษาทั้ง 9 คนถูกลบชื่อออกก็คือ ข้อความ 4 บรรทัดในหน้า 6 ของหนังสือว่า

สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่

มีมติให้ต่ออายุสัตว์ป่าอีก 1 ปี

เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอก

เป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ

จากข้อความลอย ๗ นี้เองที่ถือว่าเป็นการถากถางรัฐบาลต่อกรณีล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่ ๗ และการต่ออายุราชการของจอมพลถนอมในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด และจอมพลประภาส ซึ่งได้เลื่อนยศจากพลเอกชั้นเป็นจอมพล ในฐานะผู้บัญชาการทหารบก อีก คนละ 1 ปี โดยที่จอมพลถนอมนั้นเคยได้รับการต่ออายุมาแล้วก่อนหน้านี้

จากกรณีนี้ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงรวมตัวกันประท้วงคำสั่งของ ดร. ศักดิ์ และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เข้าร่วมสนับสนุนด้วย จึงมีการร่วมชบวนประท้วงที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 21-22 มิถุนายน 2516 การเรียกร้องในระยะแรกเพียงต้องการให้มหาวิทยาลัยรามคำแหงรับนักศึกษาทั้ง 9 คนเข้าเป็นนักศึกษาตั้งเดิม และเรียกร้องให้อธิการบดีลาออกแต่ต่อมาก็ได้มีการเรียกร้องให้รัฐบาลคืออำนาจการปกครองแก่ประชาชน และเรียกร้องให้ใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน ผลปรากฏว่านักศึกษาทั้ง 9 คน ได้กลับเข้าเรียนตามปกติ ดร. ศักดิ์ ลาออกจากตำแหน่งอธิการบดี แต่ข้อเรียกร้องเรื่องรัฐธรรมนูญนั้นไร้ผล⁶

1.2 สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ปัญหาที่รัฐบาลของจอมพลถนอมต้องเผชิญอย่างหนักที่สุดก็คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวกับเรื่องปากท้องของประชาชน จากการที่สภาพทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปของประเทศไทยยังอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา (Developing Country) ทำให้ประเทศต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน ความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของบุคคล มีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมาก ตลอดจนการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม⁷ ซึ่งปัญหานี้เกี่ยวโยงมาตั้งแต่สมัยที่จอมพลถนอมยังเป็นนายกรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลพรรคสหประชาไทย ก่อนการปฏิวัติ ในระยะนั้นรัฐบาลได้ขึ้นอัตราภาษีสินค้ามากมาย แม้กระทั่งสินค้าที่เป็น

⁶ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ล.ต. หน้า 91

⁷ วาสนา ไตรรัตน์กุล ล.ต. หน้า 17

เครื่องอุปโภคบริโภค ทำความเดือดร้อนให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยเป็นอันมาก การขึ้นอัตราภาษีซึ่งเป็นเหตุให้สินค้ามีราคาแพงค่าครองชีพสูงขึ้น ทำให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยพากันเดือนร้อนไปทั่วครั้งนั้น ทำให้รัฐบาลพรรคสหประชาไทย ต้องถูกโจมตีจากพรรคฝ่ายค้านอย่างหนักหน่วงมาแล้ว ครั้นมาเมื่อเป็นนายกรัฐมนตรีตามหลักการปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 รัฐบาลจอมพลถนอม ก็ต้องมาประสบกับปัญหาเรื่องนี้เข้าอีก

ปัญหาเรื่องนี้เริ่มตั้งแต่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินปั่นป่วนทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกาประกาศลดค่าเงินดอลลาร์ลงไป 10 เปอร์เซ็นต์ เมื่อสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นเจ้าของเงินสกุลดอลลาร์ลดค่าเงินลง ประเทศไทยซึ่งอิงค่าเงินบาทอยู่กับเงินดอลลาร์ ก็ต้องลดค่าเงินบาทตามเงินดอลลาร์ลงไปด้วย

การลดค่าเงินบาทตามเงินดอลลาร์ครั้งนี้เองทำให้ราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าที่ผลิตจากต่างประเทศหรือสินค้าที่ผลิตในประเทศก็ตามมีราคาแพงขึ้นอย่างรวดเร็ว ราคาทองคำนั้นเมื่อเงินบาทประกาศลดค่าลงก็ได้เชยขึ้นจากบาทละ 400 กว่าบาท ขึ้นไปอีกเท่าตัวถึงบาทละ 800-900 บาท สินค้าที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันต่างๆ มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นทุกวัน ในขณะที่รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ยังเท่าเดิม ทำให้รัฐบาลต้องใช้วิธีแก้ปัญหาอย่างง่ายๆ คือ การประกาศควบคุมราคาตามพระราชบัญญัติค้ากำไรเกินควรมาใช้

กระทรวงพาณิชย์ประกาศควบคุมราคาห้ามขายข้าวเกินราคาควบคุมโดยไม่มีมาตรการอย่างอื่นมาสนับสนุน จึงเกิดตลาดมืดขึ้น คือร้านขายปลีกที่เคยข้าวสารอยู่หน้าร้านก็หายไปจากหน้าร้านหมด เพราะเหตุนี้เองในระยะที่มรสุมทางเศรษฐกิจอยู่ในภาวะปั่นป่วนอย่างหนักโดยที่รัฐบาลที่มีอำนาจอยู่อย่างเด็ดขาดก็ไม่สามารถจะแก้ไข จึงมีการปันส่วนข้าวสารกันโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลนำมาขายในราคาควบคุมโดยมีคนเข้าคิวรอกันยาวเหยียดตั้งแต่เช้าตรู่ เพื่อรอซื้อข้าวสารได้คนละไม่เกิน 10 กิโลกรัม^๑

^๑ เสรี น้อยบัวทิพย์ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ ชุด ประชาธิปไตยเลือด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามแม้จะใช้ลัทธิผู้นำและรัฐนิยมแต่จอมพล. ก็พยายามแสดงภาพของผู้นำทางวัฒนธรรมทางความเจริญของบ้านเมืองการใช้อำนาจรุนแรงจึงเป็นลักษณะแบบลับ ๆ นอกกฎหมาย ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการใช้อำนาจเผด็จการระบบสมบูรณแบบ ในสายตาคนไทยจอมพลสฤษดิ์ เป็นผู้นำที่มีบารมี กล่าวคือ แม้จะนำกลักรุนแรงแต่ก็เด็ดขาด เกิดผลในทางความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมมากมาย เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า มีลักษณะเป็นทั้งพระเดชพระคุณ แต่พอถึงสมัยถนอม-ประภาส-ณรงค์ ผู้นำทหารเป็นคนที่ไม่มีบารมี เป็นยุคของการใช้อำนาจบีบบังคับคนเพื่อผลประโยชน์ของระบบเผด็จการ มีการใช้อำนาจเพื่อตนเองอย่างโจ่งแจ้ง มีการแสดงอำนาจอย่างไม่คำนึงถึงจิตใจผู้อื่น เช่นคำพูดครั้งหนึ่งของจอมพลประภาสกับประชาชนในช่วงที่ข้าวสารราคาแพงว่า "ถ้าข้าวแพงก็ให้ไปกินรำข้าวแทน" หรืออดีตรัฐมนตรีคลังท่านหนึ่งที่ว่า "ให้ประชาชนหันมากินกล้วยแทนข้าว" ทำให้ประชาชนรู้สึกบอดลึกในความทรงจำและสะท้อนความเกลียดชังออกมา เบ้าแห่งความเกลียดชังของสังคมขณะนั้นคือ จอมพลประภาส และพันเอกณรงค์ เป็นผลให้ระบบเผด็จการในยุคนั้นเสื่อมความชอบธรรมลง^๑

^๑ธีรยุทธ บุญมี "ส่วนหนึ่งของความทรงจำ 20 ปี 14 ตุลาคม" สยามโพสต์

บทที่ 2

บทบาททางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้น บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ ก็มีความสำคัญในอันที่จะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ซึ่งกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองในขณะนั้นได้แก่ กลุ่มทหาร พรรคการเมืองและขบวนการศึกษาในบทนี้จะนำเสนอบทบาทของกลุ่มดังกล่าวในช่วงก่อนจะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา

2.1 บทบาทของทหาร

ทหารหมายถึง ข้าราชการประจำ ซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาความสงบของประเทศ แต่บทบาทของทหารไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มาจนถึงปัจจุบัน¹ เราไม่อาจปฏิเสธถึงบทบาทของทหารในทางการเมืองได้ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งรัฐบาลเองหรือเป็นคนกลางในการจัดตั้งรัฐบาล ตลอดจนการสนับสนุนบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เหตุเพราะระบอบการปกครองประชาธิปไตยของไทยยังไม่เจริญเท่าที่ควร จึงเป็นข้ออ้างที่ทหารนำมาอ้างที่จะเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองได้

ทหารได้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 โดยจอมพลป. พิบูลสงคราม ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2515 นั้น อาจกล่าวได้ว่าคณะทหารภายใต้การนำของกองทัพบกได้มีอำนาจและบทบาทสำคัญทางการเมืองในการกำหนดทิศทางหลักของการปกครอง (รัฐธรรมนูญ) ซึ่งหมายถึง ความสามารถที่จะกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างทหารที่เป็นนักการเมือง กับนักการเมืองและพรรคการเมืองฝ่ายพลเรือนได้ด้วย การกุมอำนาจทางการเมืองของคณะทหารในช่วงเวลา

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช "กองทัพไทยส่งเสริมหรือเหนี่ยวรั้งประชาธิปไตย"

ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการดำรงตำแหน่งสูงสุดของฝ่ายบริหารเท่านั้น หากยังเข้าไปดำรงตำแหน่งสมาชิกสภา และใช้สมาชิกรัฐสภา ประเภทแต่งตั้ง เป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองที่สำคัญอีกด้วยในระยะเริ่มแรกนั้น คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้สร้างพันธมิตรกับนักการเมืองฝ่ายพลเรือนก่อน คือ กับนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งก่อนหน้าการรัฐประหารได้มีการขัดแย้งกับพรรคสหชีพ และพรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญอย่างไรก็ดีพันธมิตรก็มีระยะเวลาไม่นานนักเนื่องจากในปี พ.ศ. 2494 กลุ่มรัฐประหาร 2490 ก็ได้ทำรัฐประหารอีกครั้ง โดยการยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และนำเอารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 มาแก้ไขเปลี่ยนแปลงภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494 ผู้นำทหารคือ จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง และอยู่ในตำแหน่งจนถึงปี พ.ศ. 2500 ในคณะรัฐมนตรีทหารที่มีส่วนร่วมในการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2490 และ พ.ศ. 2494 ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสำคัญ ๆ เช่นกระทรวงกลาโหม และกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ในทางรัฐสภานั้น อัตราส่วนของทหารในจำนวนสมาชิกรัฐสภา ประเภทแต่งตั้งนั้นสูงมาก คือในสภา พ.ศ. 2494 มีสมาชิกประเภทแต่งตั้งเป็นทหารถึง 91 คน จากจำนวนสมาชิกประเภทนี้ทั้งหมด 123 คน คิดเป็นร้อยละ 73.98 ในจำนวนทหารบก 61 คนที่เป็นสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้งนี้ มีนายทหารระดับนายพันถึง 35 คน คิดเป็นร้อยละ 56.45 ของจำนวนสมาชิกที่เป็นทหารบกทั้งหมด อัตราส่วนดังกล่าวนี้ว่าสูงเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับวุฒิสภา พ.ศ. 2490 ซึ่งมีจำนวน 100 คน แต่มีทหารดำรงตำแหน่งดังกล่าวเพียง 34 คน เท่านั้น ในสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2500 ซึ่งยังคงใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 เป็นหลักในการปกครองประเทศยุคนั้น จำนวนทหารบกที่เป็นสมาชิกสภาประเภทสอง (แต่งตั้ง) ก็ยังคงมีสูงถึงร้อยละ 71.84 ของจำนวนทหารทุกเหล่าทัพ (103 คน จากจำนวนทหารทั้งหมด 121 คน)

การปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลในปี พ.ศ. 2500 มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างผู้นำทหารด้วยกันเอง และแม้ว่าผู้นำทหารคนเดิม (จอมพลป.พิบูลสงคราม) จะหมดอำนาจไปแต่ผู้นำทหารคนใหม่ คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ขึ้นมาใช้อำนาจแทน ดังนั้นอำนาจและบทบาททางการเมืองของทหารจึงมิได้เสื่อมถอยลง แต่กลับมีมากขึ้นกว่าแต่ก่อนทั้งนี้เนื่องจากในปี พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่งเพื่อรวบอำนาจ

ทางการเมืองให้แน่นอนเข้า ด้วยการยกเลิกรัฐธรรมนูญ เลิกพรรคการเมืองไม่มีการเลือกตั้ง และปกครองประเทศด้วยรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารมากเป็นพิเศษ ติดต่อกันเป็นเวลานานถึง 10 ปี จึงมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2511 แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ใช้อยู่ไม่นาน จอมพลถนอม กิตติขจรก็ปฏิวัติรัฐบาลที่ตนเป็นผู้นำอีกในปี พ.ศ. 2514² จะเห็นได้ว่าทั้งในสมัยจอมพล.จอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอมต่างคุมตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกไว้อย่างเหนียวแน่น ควบคู่กับตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญคือ นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม นอกจากนี้บรรดานายทหารของกองทัพก็ถูกดึงเข้ามาเป็นฐานทางการเมืองด้วย รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ได้แต่งตั้งนายทหารเป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ (2502) เป็นจำนวนถึง 163 คน คิดเป็นร้อยละ 67.91 ส่วนรัฐบาลจอมพลถนอม ได้แต่งตั้งทหารเป็นสมาชิกวุฒิสภาในรัฐสภาปี 2512 ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (2511) เป็นจำนวน 105 คนคิดเป็นร้อยละ 64.02 และต่อมาเมื่อทำการรัฐประหารล้มล้างรัฐธรรมนูญอีกครั้ง ก็แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2515) เป็นจำนวน 185 คน คิดเป็นร้อยละ 61.87 การอาศัยกองทัพ เป็นฐานสู่อำนาจทางการเมือง ทำให้กองทัพเป็นสถาบันหลักทางการเมืองอย่างเต็มตัว³

หน่วยทหารที่มีความสำคัญทางการเมืองสูงสุด น่าจะได้แก่ กรมทหารราบที่ 1 ของกองพลที่ 1 ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกองทัพภาคที่ 1 นับตั้งแต่การรัฐประหารในปี 2490 เป็นต้นมา กรมทหารราบที่ 1 เป็นหน่วยกำลังหลักของการปฏิวัติรัฐประหารตลอดมา ผู้บังคับกับการกรมทหารราบแห่งนี้ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญทางกองทัพและทางการเมืองอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานนับสิบ ๆ ปี เริ่มตั้งแต่พันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พันเอกถนอม กิตติขจร พันเอกประภาส จารุเสถียร และพันเอกกฤษณ์ สีวะรา (ตำแหน่งขณะนั้น) เป็นต้นมา⁴

²ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย หน้า 46-47

³เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย (2519-2529) หน้า 41

⁴ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ล.ด. หน้า 75

แนวคิดแบบลัทธิทหารที่แสดงออกในการใช้อำนาจปกครอง แสดงลักษณะแบบอำนาจนิยมอันชัดเจน ทั้งรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ (2501-2506) และรัฐบาลจอมพลถนอม (2507-2512, 2514-2516) ได้ใช้คณะปฏิวัติเป็นศูนย์รวมอำนาจเบ็ดเสร็จอีกชั้นหนึ่ง คณะปฏิวัตินี้ดำรงอยู่ควบคู่กับรัฐบาล โดยที่ฝ่ายหลังต้องขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของฝ่ายแรกจึงเป็น "ระบบอำนาจคู่" ในการใช้อำนาจทางการเมืองในทั้งสองรัฐบาลนั้น ผู้นำคณะปฏิวัตินี้ดำรงตำแหน่งผู้นำรัฐบาลเองด้วย จึงกล่าวได้ว่าคณะปฏิวัติก็คือพรรครัฐบาลนั่นเอง คณะปฏิวัตินี้ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงภายใต้การนำของผู้นำกองทัพบก ส่วนธรรมนูญการปกครองและสภานิติบัญญัติเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐบาล เพื่ออ้างความชอบธรรมทางกฎหมายในการใช้อำนาจเท่านั้น ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอมภายใต้ระบอบปฏิวัติ มีการอ้างว่าสภาร่างรัฐธรรมนูญหรือสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เป็นเสมือนรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตย แต่สมาชิกสภานี้ก็ไม่มีสิทธิแม้การตั้งกระทู้ถามเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาลมีช่วงระยะหนึ่งที่รัฐบาลจอมพลถนอม ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (2511) ให้มีการเลือกตั้งและปกครองในระบบรัฐสภา แต่ผู้นำทหารก็อดทนได้เพียงประมาณ 3 ปี (2512-2514) ก็ทำการปฏิวัติรัฐประหารอีกครั้ง⁵ และหลังจากนั้นมาก็ไม่มีการเลือกตั้งอีกเลยจนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

อาจกล่าวได้ว่า เหล่าผู้นำทหารไม่เชื่อถือการปกครองโดยพลเรือนซึ่งในสายตาของผู้นำกองทัพเห็นว่า รัฐบาลโดยพลเรือนประพฤติดัวไม่เหมาะสม แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว การปกครองโดยทหารหรือใช้กองทัพเป็นหลักการเมืองนั้นจึงเป็นทางเลือกทางเดียวที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่

2.2 บทบาทของพรรคการเมือง

หลังจากการรัฐประหารจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อปี พ.ศ. 2501 แล้วการจัดตั้งพรรคการเมืองของไทยก็ว่างเว้นมาจนกระทั่ง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้รับรองและให้เสรีภาพในการจัด

⁵ เอลิมเกียร์ติ ฝิวนวล ล.ด. หน้า 42

ตั้งคณะพรรคการเมือง ไว้ในมาตราที่ 37 ซึ่งมีใจความว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการทางการเมือง โดยวิธีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดข้องต่อระบบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ การจัดตั้งและการดำเนินการของพรรคการเมืองย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง" รัฐบาลโดยจอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 ต่อรัฐสภา และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2511 พร้อมกับประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมืองนี้ก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน พ.ศ. 2511 เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2511 และมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนทั่วประเทศ ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512

เมื่อประกาศใช้กฎหมายพรรคการเมืองแล้ว ได้มีผู้มาขอจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองทั้งสิ้น 14 พรรค^๑ คือ

2.2.1 พรรคสหประชาไทย เป็นพรรคที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลในขณะนั้นมีจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าพรรค พลเอกประภาส จารุเสถียร นายพจน์ สารสินและ พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นรองหัวหน้าพรรค พล.อ.อ. ทวี จุลลทรัพย์ เป็นเลขาธิการพรรค การจัดตั้งพรรคนี้ในด้านอุดมการณ์ได้มีการสร้างอุดมการณ์ของพรรคขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้พรรคมีความเข้มแข็งเป็นการแก้ปัญหาของพรรคการเมืองในอดีตที่มีถูกโจมตีว่าขาดอุดมการณ์ที่แน่นอน โดยเน้นเจตนารมณ์การสร้างสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตย และความเป็นประชาธิปไตยนั้นจะต้องเหมาะสมกับสังคมไทยด้วย

2.2.2 พรรคประชาธิปไตย พรรคนี้ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งโดยมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรคสืบทอดนายควง อภัยวงศ์ กลุ่มนักการเมืองที่จัดตั้งพรรคนี้ได้แก่ บรรดาอดีตสมาชิกพรรคนั่นเอง เช่น คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ นายใหญ่ ศวิตชาติ สองคนแรกได้รับแต่งตั้งเป็นรองหัวหน้าพรรค ส่วนนายใหญ่ เป็นเลขาธิการพรรค ทางพรรคได้ถึงเอาคนรุ่นใหม่มารวมมากขึ้น แต่ก็ยังถูกรอบงำโดย

กลุ่มคนรุ่นเก่าอยู่ ดังนั้นในด้านนโยบายและอุดมการณ์จึงไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งพรรค
ประชาธิปไตย เป็นเพียงไม่กี่พรรคที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อนโยบาย มากกว่าเพื่อผล
ประโยชน์ส่วนตน พรรคประชาธิปัตย์ยังประกาศอย่างชัดเจนว่า จะสนับสนุนการปกครองใน
ระบอบประชาธิปไตยนอกจากนั้นยังเน้นนโยบายจัดการคอร์รัปชัน⁷ และปรารถนาจะสร้าง
ระบบพรรคที่มีใช้พรรคใดพรรคหนึ่งอยู่เหนือรัฐ อันจะนำไปสู่ระบบพรรคเดียวและเผด็จการ
โดยอ้างรัฐสภา

2.2.3 พรรคประชาชน มีนายเลียง ไชยกาล เป็นหัวหน้าพรรค นายเชมชาติ
บุญรัตน์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายที่จะประกอบภารกิจทุกอย่างเพื่อประชาชน ทั้ง
ด้านบริหารและนิติบัญญัติ และจะพยายามทุกวิถีทางที่จะให้รัฐธรรมนูญเป็นหลักของการปก
ครองประชาธิปไตยของประเทศ

2.2.4 พรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ มีนายเทพ โชติณัฐ เป็นหัวหน้าพรรค และ
นักการเมืองสายสังคมนิยมจำนวนหนึ่ง เช่นนายแคล้ว นรปติ นายสุธี ภูวนันท์ และนาย
ทองใบ ทองเปาว์ เป็นต้น นายพรชัย แสงซัจจ์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายที่ยึดหลัก
การที่ว่าผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง แต่มีลักษณะโน้มเอียงไปในแนวสังคมนิยม

2.2.5 พรรคแนวประชาธิปไตย เป็นพรรคใหม่ในวงการเมืองไทย ดร.ไพฑูรย์
เครือแก้ว ๗ ลำพูน เป็นหัวหน้าพรรค สมาชิกพรรคประกอบด้วยคนรุ่นใหม่ที่มีอุดมการณ์ก้าว
หน้า นโยบายของพรรค คือ ส่งเสริมให้มีการก่อตั้งสถาบันประชาชนเพื่อธำรงไว้ซึ่งสิทธิใน
การที่จะได้รับผลประโยชน์ทางสังคมโดยเท่าเทียมกันผู้ร่วมจัดตั้งที่สำคัญคือ นายบุญเย็น
วอทอง อดีตอาจารย์สถาบันนักพัฒนาบริหารศาสตร์

2.2.6 พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนามี ม.จ. สิทธิพร กฤตากร เป็นประธานพรรค
และพระช่วง เกษตรศิลปการเป็นหัวหน้าพรรค บรรดาผู้ยื่นขอจดทะเบียนพรรคล้วนแต่ลูก
ศิษย์วงการเกษตรทั้งนั้น ลูกพรรคประกอบด้วยชาวนา ชาวนาทั่วประเทศ นโยบายพรรคนี้
ไม่แสวงหาอำนาจบริหารงานประเทศ แต่มีนโยบายช่วยเหลือชาวนาชาวนา

⁷ สุจิต บุญบงการ การพัฒนาทางการเมืองของไทย หน้า 103-104

2.2.7 พรรคชาวนาชาวไร่ นายไพบูลย์ อารีชัน เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายเป็นกลางทางการเมือง นายสนธิ ธารักษ์ เป็นเลขาธิการพรรค

2.2.8 พรรคสยามใหม่ มีพลตรีกระแส เสนาพลสิทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายที่จะพัฒนาประเทศและมีแนวคิดตามลัทธิชาตินิยม และอิสระนิยม

2.2.9 พรรคประชาพัฒนา มี ร.อ. ม.ร.ว. วีรพงศ์ ทองแถม เป็นหัวหน้าพรรค สมาชิกส่วนใหญ่เป็นพวกกรรมกร ข้าราชการชั้นผู้น้อย รวมทั้งนักศึกษา นโยบายของพรรคคือ จะยกระดับความเป็นอยู่และอาชีพของประชาชน

2.2.10 พรรคแรงงาน นายเชื้อ กาฬแก้ว เป็นหัวหน้าพรรค นโยบายของพรรคนอกจากจะส่งเสริมการปกครองประชาธิปไตยแล้ว ก็ต้องการให้มวลชนที่ใช้แรงงานได้มีส่วนร่วมในการเมืองอย่างแท้จริง

2.2.11 พรรคไทยธิปไตย นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร เป็นหัวหน้าพรรค

2.2.12 พรรคเสรีประชาธิปไตย เป็นพรรคการเมืองเก่า มีหัวหน้าพรรค คือ ร.ท. จารุบุตร เรืองสุวรรณ พรรคนี้นโยบายเน้นหนักไปในทางเศรษฐกิจ และประชาธิปไตยเป็นสำคัญ^๘

2.2.13 พรรคอิสธรรม มีนายทองดี อิศราชีวิน เป็นเลขาธิการพรรค

2.2.14 พรรคชาติประชาธิปไตย ม.ร.ว. น้ำเพชร เกษมสันต์ เป็นหัวหน้าพรรค

ช่วงก่อนการเลือกตั้ง ได้มีการหาเสียงของพรรคการเมืองต่าง ๆ อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะกลุ่มพรรคฝ่ายค้านเก่า เช่น พรรคประชาธิปไตย ได้หาเสียงกล่าวโจมตีพรรครัฐบาลในแง่การบริหารประเทศและการคอร์รัปชัน พรรคฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลเห็นว่า รัฐบาลควรจะจำกัดมิให้ทหารมาเกี่ยวข้องกับงานการเมืองและการค้ามากเกินไป การเมืองไทยก็เช่นเดียวกับที่เคยเป็นมาครั้งก่อน ๆ ที่ว่าก่อนการเลือกตั้งการเลือกตั้งพรรครัฐบาลมีแนวโน้มหรือเชื่อกันว่าจะชนะการเลือกตั้งอยู่เกือบทุกครั้งไปโดยเฉพาะในเขตรอบนอก

^๘ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลัทธิการเมือง หน้า 196

แต่ในเขตเมืองหลวงแล้ว พรรครัฐบาลจะไม่ได้รับความนิยมเลย ซึ่งครั้งนี้ก็เช่นเดียวกัน การหาเสียงของพรรครัฐบาลได้รับความสนใจน้อยมาก บางคราวในขณะที่ผู้สมัครกำลังกล่าวคำปราศรัยก็ถูกโห่ฮาดะ โทนขับไล่ และถูกขว้างปาจากประชาชน

เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏออกมานั้น ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยได้รับเลือกตั้งจำนวน 76 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์ได้ 57 ที่นั่ง พรรคแนวประชาธิปไตยได้ 7 ที่นั่ง พรรคแนวร่วมเศรษฐกิจได้ 4 ที่นั่ง พรรคประชาชนได้ 2 ที่นั่ง พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนาได้ 1 ที่นั่ง พรรคเสรีประชาธิปไตยได้ 1 ที่นั่ง และพรรคอิสระไม่สังกัดพรรคการเมืองใดได้รับเลือกมา 71 ที่นั่ง รวมทั้งหมดมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 219 คน⁹

จะเห็นได้ว่าในจำนวนพรรคการเมืองที่จดทะเบียนตามกฎหมายพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 รวมทั้งสิ้น 14 พรรค ปรากฏว่ามีเพียง 7 พรรคเท่านั้นที่มีสมาชิกของพรรคได้รับเลือกตั้ง ส่วนที่เหลืออีก 7 พรรค ปรากฏว่าไม่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งเลยแสดงให้เห็นว่าประชากรไม่มีความศรัทธาในพรรคการเมืองเหล่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากขาดความสนับสนุนของประชาชนส่วนใหญ่นั่นเอง และเป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อมี ส.ส. ที่ไม่สังกัดพรรคการเมืองมีจำนวนถึง 71 คน

จากผลการเลือกตั้งก็หมายความว่าไม่มีพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง ได้รับเลือกมาเป็นเสียงส่วนใหญ่ ในสภาผู้แทนราษฎร¹⁰ แต่เนื่องจากพรรคสหประชาไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองพรรคใหญ่ขณะนั้น มีวุฒิสมาชิกเป็นแรงสนับสนุนอีกส่วนหนึ่งอยู่แล้ว ก็พอที่จะตั้งรัฐบาลได้ ปัญหาที่มีอยู่ก็เพียงแต่ว่าเสียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 76 เสียง นั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้รัฐบาลพรรคสหประชาไทย มีเสถียรภาพได้

ด้วยเหตุนี้ในระยะต่อ ๆ มาจึงปรากฏว่าพวก ส.ส. อิสระบางคนได้เข้าไปสังกัดพรรคสหประชาไทย ทำให้พรรคสหประชาไทย มีเสียงสนับสนุนอย่างเพียงพอ นอกจากนั้น

⁹ ศรณรงค์ ปิยะกาญจน์ 52 ปีของประชาธิปัตย์ หน้า 60

¹⁰ ส้ารวล ศิริ วิเคราะห์การปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน 2514 (ปริญญาพนธ์ ศิลปศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พินุลโลก 2531) หน้า 26

ก็ยังคงมีสมาชิกที่แปรพักตร์ ออกไปจากพรรคฝ่ายค้านบางคน แม้แต่พรรคประชาธิปัตย์เอง ก็มีสมาชิกบางคนเข้าไปสังกัดพรรคสหประชาไทย *

ความกดดันในทางการเมืองที่มีต่อพรรครัฐบาลก็หนักหน่วงยิ่งขึ้น เมื่อมีการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาเทศบาลนครกรุงเทพฯ ฝ่ายค้านซึ่งนำโดยพรรคประชาธิปัตย์ ก็ได้โอกาสโจมตีพรรคสหประชาไทยมากขึ้นอีกและผลการเลือกตั้งก็ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยพ่ายแพ้พรรคฝ่ายค้านทุกครั้งไป¹¹

นอกจากความขัดแย้งระหว่างพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านแล้ว ในพรรครัฐบาลเองก็มีการขัดแย้งกันภายในพรรคสหประชาไทยเองด้วย ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวได้แสดงออกมาชัดเจน เมื่อมีการประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี 2514 ผลปรากฏว่า กรรมการของฝ่ายรัฐบาลมีจำนวนน้อยกว่ากรรมการที่สังกัดพรรคการเมืองอื่นๆ ซึ่งในทางข้อเท็จจริงนั้นสมาชิกพรรคสหประชาไทยก็ได้เกิดการแตกแยกกันอยู่ก่อนแล้ว กลุ่มแรกสนับสนุน พล.ต.ต.สง่า กิตติขจร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ และ พลโทแสวง เสนารงค์ รัฐมนตรีว่าการสำนักนายกรัฐมนตรี กลุ่มนี้เรียกร้องให้ขั้วสมาชิกที่ไม่ยอมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกรรมการตามรายชื่อที่พรรคมีมติไว้ออกเสียถ้าพรรคไม่ยอมปฏิบัติตามก็จะแยกตัวออกไปตั้งพรรคใหม่ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเรียกร้องให้พรรคดำเนินการ 3 ข้อ คือ

- แก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญ
- ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่
- แก้ไขระเบียบข้อบังคับของพรรคให้สมาชิกมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีใน

* พรรคสหประชาไทยได้พยายามหาสมาชิกเข้าพรรคให้มากที่สุด เพื่อให้ฝ่ายรัฐบาลมีเสียงข้างมากในสภา ทำให้ความผูกพันระหว่างสมาชิกพรรคไม่แน่นแฟ้นนักเพราะการเข้าร่วมพรรคนั้น เป็นเพราะอิทธิพลทางการเงิน สมาชิกแต่ละคนจึงมีอุดมคติทางการเมืองไม่แน่นอน

¹¹ เสรี น้อยบัวทิพย์ ล.ด.

สภา รวมทั้งเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาได้โดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาของพรรค

ความแตกแยกอีกประการที่เห็นชัดคือการแตกแยกกันระหว่างอดีตรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจ นายบุญชนะ อัตถากร กับอดีตรัฐมนตรีต่างประเทศ นายถนัด คอมันตร์ เนื่องจากบันทึกทูตไทยที่นายบุญชนะ เขียนขึ้น เนื้อหาบางเรื่องกระทบกระเทือนถึง นายถนัด คอมันตร์ จนถึงกับจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องเข้ามาไกล่เกลี่ย¹²

ไม่เพียงแต่พรรคสหประชาไทยที่เกิดความแตกแยก ในพรรคประชาธิปัตย์เองก็ได้ปรากฏว่ามีลูกพรรคหลายคนไม่พอใจหัวหน้าพรรค มีการกล่าวหาตัวเองว่าแย่งชิงผลประโยชน์กันในการบริหารงานเทศบาลนครกรุงเทพ ทำให้มีการแบ่งพรรคพวกกันในพรรค

นอกจากนั้นพรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน ก็เกิดความขัดแย้งกันเช่นกัน ถึงกับ ส.ส. ลาออกจากกรรมการพรรค คือนายพรชัย แสงชัย อดีต ส.ส. จ. ศรีสะเกษ นายทวีศักดิ์ ตริวิไล อดีต ส.ส. ขอนแก่นและนายสุธี ภาวนันท์

การประชุมเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2514¹³ เหตุการณ์ดังเครียดยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก ส.ส. หลายคน รวมทั้ง พล.ต.ต. สง่า กิตติขจร ได้ร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์โจมตีการทำงานของฝ่ายปกครองที่สังกัดกระทรวงมหาดไทยว่า ฝ่ายปกครองรังแกประชาชน ทำให้ประชาชนเดือดร้อนกันไปทั่ว และยังได้โจมตีว่ากลไกต่างๆ ของรัฐบาลไม่ประสิทธิภาพ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

จากความขัดแย้งในพรรคสหประชาไทยเอง หรือจากความขัดแย้งในพรรคฝ่ายค้าน ก็กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หัวหน้ารัฐบาลคือ จอมพลถนอม ตัดสินใจระทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ผลจากรัฐประหารครั้งนี้ ทำให้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้เวลาร่างนานที่สุดแต่ใช้ได้เพียง 2 ปี เท่านั้น ก็สิ้นสุดลง นอกจากนั้นคณะปฏิวัติยังได้ยกเลิกกฎหมายพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ต้องสลายตัวลง

¹² ส้ารวล ศิริ ล.ต. หน้า 29

¹³ เสรี น้อยบัวทิพย์ ล.ต.

ถ้าจะมองในแง่บทบาทของพรรคการเมืองกับการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว จะเห็นว่า ในช่วงที่พรรคการเมืองแสดงบทบาทของตนออกมาในช่วงการเลือกตั้ง พรรคการเมืองมีส่วนทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น การหาเสียงของพรรคการเมืองช่วยทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ของประเทศชาติมากขึ้น

พรรคการเมืองได้ลดบทบาททางการเมืองลงอย่างสิ้นเชิง หลังจากการรัฐประหารเมื่อ ปีพ.ศ. 2514

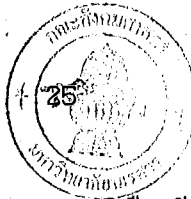
2.3 บทบาทของนักศึกษา

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของนิสิต นักศึกษา เริ่มขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา บทบาทที่สำคัญของนักศึกษาในช่วงแรกนี้ได้แก่ การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เช่น จุฬาฯ ธรรมศาสตร์และการเมือง รวมทั้งนักเรียนและประชาชน เด่นขบวนถือป้ายมีข้อความปลุกใจให้คนไทยตื่นตัวขึ้นมาสืบสานนโยบายของรัฐบาลในการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส¹⁴ ในปีพ.ศ. 2483 การเรียกร้องเอามหาวิทยาลัยคืนจากการยึดครองของทหาร โดยนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในปีพ.ศ. 2492 การเคลื่อนไหวของนักศึกษาบางส่วนในการเรียกร้องสันติภาพ ร่วมกับคณะกรรมการสันติภาพสากลแห่งประเทศไทย ในช่วง พ.ศ. 2493-2495 แต่ถูกรัฐบาลจับกุมและปราบปรามอย่างหนักในปี พ.ศ. 2500 นักศึกษาหลายสถาบัน เช่น จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ รวมทั้งประชาชนทั่วไปได้สังเวยการเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ต่อมาได้เดินขบวนประท้วงโจมตีรัฐบาลจอมพลป. ปิบูลสงคราม ฐานทำให้การเลือกตั้งสกปรกมีเงื่อนงำ ซึ่งต่อมาเป็นเงื่อนโซ่ให้จอมพลสฤษดิ์ ทำการรัฐประหาร

¹⁴ "บทบาทของขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชน" การเมืองไทยหลัง 2475 ประวัติศาสตร์ไทย หน้า 539

0484

30 SEP 2006

กรมวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์

นอกจากนั้นยังมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกจำนวนมาก สาเหตุที่สำคัญคือ

431070

ช่วง 2490-2500 เป็นระยะที่ไร้เสถียรภาพเป็นอย่างมาก เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 กรณี
สงครามไปรบที่เกาหลี กรณีสวรรคต รัฐประหารจอมพลผิน ชุณหะวัณ สงครามเย็นระหว่าง
โลกเสรีนิยมกับสังคมนิยม เกิดการแย่งอำนาจระหว่างกลุ่มขุนนางชั้นสูงซึ่งต้องการรักษาระ
บบสมบูรณาญาสิทธิราช (กลุ่มอนุรักษนิยม) กลุ่มทหาร (กลุ่มอำนาจนิยม) กับกลุ่มปัญญาชน
สถานการณ์ดังกล่าวโดยเฉพาะภายในประเทศ ขบวนการนักศึกษาจากธรรมชาติ จุฬาลง
กรณ์ฯ มีบทบาททางสังคมมากขึ้น โดยยกระดับจากการรวมกลุ่มที่เคยเป็นลักษณะชั่วคราว
"เฉพาะกิจ" เป็น "ขบวนการ" แต่ผลสุดท้ายก็ต้องถูกจำกัดบทบาทลง โดยกลุ่มอนุรักษนิยม
ซึ่งมีชัยชนะในอำนาจซึ่งกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมหาอำนาจอเมริกา ซึ่งเข้ามา
มีบทบาทในประเทศไทยในสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์สูง ช่วงท้ายของระยะนี้การเรียกร้อง
อะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ ความเสมอภาค เสรีภาพ ประชาธิปไตย ก็มักจะถูก
กล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาและ
ปัญญาชนในช่วงนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญในช่วงต่อมา¹⁵

การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 นำประ
เทศไปสู่ยุคเผด็จการอย่างเต็มรูปแบบ นักศึกษา ปัญญาชน ที่สนใจปัญหาสังคมถูกปราบปราม
อย่างหนัก ทำให้เกิด "วัฒนธรรมยุคสายลมแสงแดด" คือ นักศึกษาสนใจด้านบันเทิง เริ่ม
สร้างความแตกต่างกับประชาชน

หลังมรณกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ในปี 2506 นักศึกษาจึงเริ่มแสดงความคิดเห็น
ทางการเมืองของตนอีกครั้งหนึ่ง

เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสำคัญในขณะนั้นคือ นิตยสารรายสามเดือน สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ซึ่งแม้ในระยะแรกๆ จะมีลักษณะเด่นของ

¹⁵ พัฒนาการขบวนการนักศึกษาไทย : อดีตปัจจุบัน เอกสารประกอบโครงการ
ศึกษาสังคมไทย 2536 หน้า 30

ความเป็นอนุรักษ์นิยม แต่ก็นับได้ว่าเป็นนิตยสารฉบับเดียวที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองในประเทศมากที่สุด¹⁶

ในราวต้นปี พ.ศ. 2510 การเคลื่อนไหวของนักศึกษา ส่วนมากจะเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ไม่มีการจัดตั้งองค์กรที่แน่นอน จะมีเพียงแต่กลุ่มนักศึกษาที่เป็นทางการซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมฝ่ายบริหารในมหาวิทยาลัย ความรู้สึกเบื่อหน่ายที่มีต่อสภาพสังคมในมหาวิทยาลัย และความสนใจปัญหาบ้านเมืองของนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้ทำให้นักศึกษาเริ่มเกิดความตื่นตัวและขยายออกไปกว้างขวางมากขึ้นจนพอที่จะพัฒนาไปสู่การรวมตัวกันเป็นองค์กรได้ ซึ่งแม้จะไม่ได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีลักษณะเปิด เช่นการรวมตัวของชมรม ปริทัศน์เสวนา ในปี พ.ศ. 2509¹⁷

นักศึกษาในช่วงพ.ศ. 2510 กลายเป็นเยาวชนคนหนุ่มคนสาว ที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจไทย แต่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็นำมาซึ่งปัญหาช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย ระหว่างชนบทกับเมือง ระหว่างภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรม

เยาวชนรุ่นใหม่ตั้งคำถามต่อความไม่พัฒนาของการเมืองการปกครองไทยที่มีการสืบทอดอำนาจกันอยู่ในหมู่ของคณะราษฎร จากจอมพลสฤษดิ์ สู่จอมพลถนอม และมีที่กล่าวว่าจะสืบทอดไปยังจอมพลประภาส ในขณะที่เดียวกันในยุคสมัยของสงครามเย็นที่มีการแบ่งเป็น 2 ค่าย มีการเผชิญหน้ากันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะในกรณีสงครามอินโดจีน ประเทศไทยก็ถูกดึงเข้าไปสู่ความขัดแย้งด้วย กลายเป็นฐานทัพของสหรัฐอเมริกา ที่จะใช้ในการทิ้งระเบิดทางอากาศโจมตีเวียดนาม กัมพูชา และลาว

ช่วงปี พ.ศ. 2512-2515 นิสิตนักศึกษาได้ก้าวเข้ามามีบทบาทเพื่อสังคมอย่างไม่

¹⁶ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ "ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก" ขบวนการนักศึกษาไทยจาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 รวบรวมโดยวิทย์กร เชียงกุล หน้า 23

¹⁷ คณินนิตย์ ตั้งใจตรง "องค์การนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม ถึง 6 ตุลาคม 2519" วารสารร่วมพฤษภา 9 : 3 ตุลาคม 2533 หน้า 8

เคยปรากฏมาก่อนในการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ 2512 นิสิตนักศึกษา ได้รวมตัวกันเป็น "กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์การเลือกตั้ง การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท มีการวิพากษ์วิจารณ์ขึ้น โดยมีวารสาร ชัยพฤกษ์ฉบับนักศึกษาประชาชน รายปักษ์ ซึ่งมีบทบาทในการกระตุ้นและเผยแพร่ความคิดอ่านในหมู่นักศึกษาในระดับที่กว้างกว่าสังคมศาสตร์ปริทัศน์ แต่ก็ออกได้เพียง 6 เดือนก็ถูกบีบให้เลิกไป แต่จากบทบาทของนักศึกษานี้ ก็เป็นพลังผลักดันให้เกิดนโยบายต่างประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ต่อต้านการครอบงำทางเศรษฐกิจโดยนโยบายต่างประเทศ¹⁸

การรวมตัวของนิสิตนักศึกษาชั้นสำคัญคือการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ในเดือนสิงหาคม 2512 ชุมนุมสัมมนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดสัมมนาขึ้นที่ อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม ในหัวข้อเรื่อง "บทบาทนักศึกษาในการพัฒนาประเทศ" ซึ่งเป็นการชุมนุมผู้นำนิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบัน ในระหว่างการสัมมนาได้มีการอภิปรายถึงการต่อต้านศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาขึ้นมา หลังจากนั้นกลุ่มผู้นำนักศึกษาดังกล่าวก็ได้ประชุมกันอีกครั้งหนึ่งที่เชียงใหม่ ซึ่งจัดโดย สมาคมบริหารศึกษานานาชาติ (WUS.) แห่งประเทศไทย จากนั้นก็แยกย้ายไปประชุมตามมหาวิทยาลัยต่างๆ จนได้ในที่สุดท้ายก็ตกลงจัดตั้ง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้นมาได้สำเร็จเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2513¹⁹ โดยมีวัตถุประสงค์และนโยบายเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษา การบริการนิสิตนักศึกษา การส่งเสริมเสรีภาพร่วมมือทางวิชาการ ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีของไทย และบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมและนักศึกษา

ลักษณะโครงสร้างการจัดองค์กรของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารที่มาจากนายกลิขิตโมสรณนิกศึกษา ที่เป็นตัวแทนเข้ามาจากแต่ละมหาวิทยาลัยและตำแหน่งเลขาธิการ กองเลขาธิการนั้น กรรมการบริหารจะเป็นผู้เลือกตั้งจากผู้สมัครเข้ามา

¹⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "14 ตุลาคม(1)" มติชนสุดสัปดาห์ 1 ตุลาคม 2536

¹⁹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ล.ด. หน้า 27

จากวัตถุประสงค์ นโยบาย และโครงสร้างจะเห็นได้ว่าเป็นจากการรวมกลุ่มก่อตั้งเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นการรวมกลุ่มจากนักศึกษาที่มีความหลากหลายทางความคิด ประกอบด้วยการจัดตั้งในช่วงนี้ เป้าหมายที่พยายามจะสร้างกลุ่มก็เพียงเพื่อจะสร้างศูนย์รวมของนักศึกษาเท่านั้น จะมีวัตถุประสงค์อยู่ในเรื่องของผลประโยชน์ของนักศึกษา ส่วนความคิดในเรื่องสังคม ก็ยังมีขอบเขตอยู่เฉพาะด้านสังคมสงเคราะห์ ยังไม่มีการขยายบทบาทไปทางด้านการเมืองแต่อย่างใด²⁰ การตื่นตัวของนักศึกษาช่วงนี้อาจนับได้ว่าเป็นฉากแรกที่ถูกเปิดออกหลังยุคมืด ที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ใช้เล่ห์กลหลอกนักศึกษาโดยสนับสนุนการจัดงานฟุ่มเฟือย ให้นักศึกษามัวเมาแต่กับความบันเทิง

ช่วง พ.ศ. 2512-2514 ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทย คงดำเนินไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทั้ง ๆ ที่พรรครัฐบาลคุมเสียงข้างมากในสภา แต่ไม่สามารถคุมผู้แทนราษฎรได้ จอมพลถนอม จึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจตนเอง และล้มสภาเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2514 การรัฐประหารครั้งนี้มีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดแบบเสรีนิยมซึ่งไม่ได้ให้ทางออกอะไรนอกจากความคับข้องและสับสนในใจมากขึ้น นักศึกษากลุ่มก้าวหน้าเริ่มให้ความสนใจแนวความคิดแบบสังคมนิยมมากขึ้น แม้นักศึกษาจะยังไม่มีการรวมตัวกันได้ดีพอที่จะต่อต้านการรัฐประหาร 2514 แต่ความรู้สึกต่อต้านก็ยังคุกรุ่นอยู่ในใจ รัฐประหาร 2514 ทำให้เกิดคำถามว่า "เราจะไปทางไหนกัน"

พ.ศ. 2514-2515 ถือได้ว่าเป็นช่วงของการพัฒนาขบวนการนักศึกษาในเจริญก้าวหน้าขึ้นไปอีก นักศึกษาเริ่มงานที่เป็นขั้นเป็นอันและเริ่มขยายออกไปนอกมหาวิทยาลัยมากขึ้น กลุ่มนักศึกษาอิสระที่มีบทบาทเด่นสามารถผนึกความคิดได้มั่นคงแม้จะกระจัดกระจายกัน แต่ก็ปรากฏขึ้นหลายกลุ่ม เช่น สภาหน้าโดม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มฟื้นฟูชีวิตที่จุฬาฯ สภาภาพที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้า ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น²¹

ในด้านศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ภายใต้การนำของเลขาธิการ 3 คนแรก ยังไม่มีบทบาทเด่นชัดนัก จนกระทั่งถึงสมัยนายธีรยุทธ บุญมี ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการ ศูนย์จึงเริ่มมีบทบาทที่ชัดเจนขึ้น โดยเริ่มรณรงค์ให้คนไทยหันมาใช้สินค้าไทย เช่น ใช้ผ้าดิบตัดเสื้อจนมาถึงการรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และขณะที่นักศึกษาเริ่มรวมกลุ่มกันได้นั้น รัฐบาลก็ได้ส่งตำรวจสันติบาล เข้าตามดูความเคลื่อนไหวของผู้นำนักศึกษา

การต่อสู้ของนักศึกษาเริ่มเข้มข้นขึ้น เมื่อคณะปฏิวัติออกประกาศ ฉบับ 299 ซึ่งให้อำนาจฝ่ายบริหารในการแทรกแซงฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นการรวมอำนาจไว้แต่ผู้เดียว มีการเปิดอภิปรายและเดินขบวนประท้วง โดยการสนับสนุนของ ศนท. ในที่สุดประกาศปฏิวัติ ฉบับนั้นก็ถูกยกเลิกไป

วันที่ 21-22 มิถุนายน พ.ศ. 2516 มีการชุมนุมประท้วงการลมนซื้อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คน ออกจากมหาวิทยาลัย เนื่องมาจากกรณีที่นักศึกษาดังกล่าวออกหนังสือโดยมีข้อความกระทบกระเทือนรัฐบาลในการที่มีการล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่นเรศวร และการต่ออายุราชการของจอมพลถนอม ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดแล้วในบทที่ 1 ซึ่งหนึ่งในข้อเรียกร้องของการชุมนุมประท้วงก็มีการเรียกร้องให้รัฐบาลร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จภายใน 6 เดือนด้วย ด้วยเหตุนี้เองทำให้เกิดกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงกำหนดเพื่อเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลคืนรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชน จนกระทั่งเหตุการณ์ก็นำไปสู่การเดินขบวนครั้งใหญ่เพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม-ประภาส-ณรงค์ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516

²¹ วิสา คัญทัพ "ขบวนการนักศึกษาไทยช่วงก่อนถึงการลุกฮือ" ขบวนการนัก
ศึกษาไทยจาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 รวบรวมโดยวิทยากร เชียงกุล หน้า 38

สถานการณ์ที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาและเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516

3.1 สาเหตุแห่งความไม่พอใจของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล

เหตุการณ์ 14 ตุลา เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากการประท้วงคำสั่งการลบรายชื่อ นักศึกษารามคำแหง 9 คน ออก การประท้วงครั้งนั้นยังเสนอให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ภายในเวลา 6 เดือน ซึ่งก่อนหน้านี้ภายใต้การปกครองของเผด็จการทหารได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายที่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่นักศึกษาประชาชน จนนำไปสู่การเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญในที่สุด เหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่นำความไม่พอใจสู่ประชาชนได้แก่ การทำรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม ในพ.ศ. 2514 และให้สัญญาว่าจะใช้เวลา 3 ปีในการร่างรัฐธรรมนูญ ปัญหาข้าวยากหามาแพงและความตกต่ำทางเศรษฐกิจ¹ การแพร่ระบาดของโรคโหรืบชั้น การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การใช้เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการและใช้อาวุธหนัก เข้าไปล่าสัตว์ป่าที่ทุ่งใหญ่ฯ จนกลายเป็นเรื่องฉาวโฉ่ การแสดงอำนาจบาตรใหญ่ของรองเลขาธิการ กตป. (คณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ) ซึ่งก็คือ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ซึ่งทำให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว* เป็นต้น

¹ ประสาร มฤกพิทักษ์ "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญบันทึกจากประสบการณ์ตรง" มติชนสุดสัปดาห์ 8 ตุลาคม 2536 หน้า 31

* คณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) ทำหน้าที่ในการตรวจสอบหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อลดการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่หน่วยงานนี้กลายเป็นเสมือนฐานอำนาจส่วนตัวของพ.อ.ณรงค์ ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มถนอม-ประภาส อำนาจของพ.อ.ณรงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการ กตป. ขณะนั้นเป็นประวันพรันพริงของคนทั่วไป และยังคุกคามอำนาจของฝ่ายอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกันด้วย ซึ่งอำนาจของ กตป. นั้นทำให้สามารถกำจัดใครก็ได้ที่มีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล

นอกจากสาเหตุเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีสาเหตุจากความขัดแย้งในกลุ่มจอมพลถนอมด้วย ซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของระบอบถนอม ปรากฏ ในที่สุด

3.2 ความแตกแยกในกองทัพ

ความแตกแยกในกองทัพก็มีส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคมก็คือ ในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง มีทหารระดับนายพลอย่างน้อย 2 คนเป็นแกนนำ และให้การสนับสนุนขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญเนื่องจากการครอบครองตำแหน่งทางการเมืองไว้ในตระกูลจอมพลถนอม และมีแนวโน้มว่าจะเป็นกระบวนการสืบทอดอำนาจโดยมีทายาทรับช่วงต่อคือ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นไปทำนองเดียวกับระบบศักดินาดั้งเดิม เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเท่านั้น ความพยายามที่จะสืบทอดอำนาจดังกล่าวก่อทำให้ พ.อ.ณรงค์ ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในหน้าที่ทางทหารโดยมีเป้าหมายให้เป็นนายกรัฐมนตรีและผู้นำกองทัพ นอกจากนั้นยังคัดเลือกให้เป็นผู้ช่วยเลขาธิการ กตป.แต่งตั้งลูกน้องจอมพลประภาส คือนายชำนาญ ยุวบูรณ์ เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กทม. ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือที่ควรจะเป็นของ พล.ร.อ. สวัสดิ์ ชลออยู่ ก็ตกอยู่กับผู้เกี่ยวข้องกับจอมพลถนอม ผู้บัญชาการทหารอากาศก็เป็นเพื่อนสนิทของคนในตระกูลจอมพลถนอม ทำให้เกิดการปิดกั้นโอกาสในการแสวงหาอำนาจและความมั่งคั่งของกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ซึ่งเป็นรองผู้บัญชาการทหารบกอยู่นานถึง 7 ปี จึงได้เป็นผู้บัญชาการทหารบกหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม

นอกจากนั้นอำนาจอันมากมายของ พ.อ.ณรงค์ ก็ได้ก้าวก่ายมาถึง พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มคนสำคัญคณะทหาร ด้วยการสั่งให้ทหารกรมทหารราบที่ 11 พังป้อมตำรวจบริเวณสี่แยกหลักสี่ เพราะมีการสังหารข้าราชการใหญ่บางคนที่หลังจากนั้นจอมพลประภาสในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ออกมาปกป้อง พ.อ.ณรงค์ แทนที่จะสั่งดำเนินการตามกฎหมาย ความไม่พอใจของ พล.ต.อ. ประเสริฐ ได้เพิ่มขึ้นอีกเมื่อจอมพลถนอมได้ต่ออายุราชการ² แต่ตนเองกลับไม่ได้รับการต่ออายุด้วย

² ประสงค์ วิสุทธิ์ "พลิกประวัติศาสตร์ 14 ตุลา" มติชนสุดสัปดาห์ 18 ตุลาคม

3.3 การรวมตัวกันของขบวนการนักศึกษา

ในส่วนของขบวนการนิสิตนักศึกษา ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลง วันที่ 14 ตุลาคม คือ การเป็นผู้นำในการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม หากจะมองถึงสาเหตุแห่งการลุกฮือครั้งนั้นได้ดังนี้

สาเหตุประการแรก เกิดจากความไม่พอใจต่อมหาวิทยาลัย ยุคก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา ไม่นานนัก (ประมาณพ.ศ. 2511-2513) ซึ่งเรียกกันว่ายุค "ฉันจึงมาหาความหมาย" นักศึกษากลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มตั้งข้อสงสัย เกิดว่ามหาวิทยาลัยไม่ได้ทำอะไรแก่นักศึกษาเท่าที่ควร จะเห็นได้จากกลอนบทหนึ่งที่สะท้อนความรู้สึกของนักศึกษาขณะนั้น

"...ท่านมีอะไรจะให้ไหม

มหาวิทยาลัยใหญ่โตเทเวศ

แม้ท่านมีอะไรให้อะไรเลย

วานนี้เงยอ่าบนอ่าไว้วาย

ฉันเขี้ยว ฉันเขลา ฉันทั้ง

ฉันจึงมาหาความหมาย

ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย

สุดท้ายให้กระดาษจันแผ่นเดียว ..."³

นักศึกษากลุ่มนี้เริ่มรับรู้ปัญหาสังคมและวิพากษ์วิจารณ์มหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่จะเป็นในด้านงานวรรณกรรม เช่น การรวมกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว การออกหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นต้น จากนั้นนักศึกษาจึงเริ่มแสดงบทบาททางการเมืองออกมาชัดเจน เช่น การประท้วงรัฐบาลที่อนุญาตให้รถเมล์ขึ้นค่าโดยสาร จนมาถึงการสังเกตการณ์การเลือกตั้งในปี 2512 ซึ่งแกนนำของกลุ่มที่ต่อมาก็เป็นเลขาธิการของ ศนท. หรือสโมสรต่างๆ ในยุค 14 ตุลา

³ กลอน "เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน" วารสารยูงทอง ฉบับวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 27 มิถุนายน 2511

ประการที่สอง ที่ทำให้สำนักทางการเมืองของนักศึกษาสูงขึ้นนำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อการเรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้นเป็นผลมาจากความรู้สึกชาตินิยม ที่ไทยเริ่มจะกลายเป็นฐานทัพของอเมริกา และรัฐบาลไทยก็มีนโยบายที่ผูกพันกับอเมริกาเป็นอย่างมาก ทำให้นักศึกษาเปลี่ยนแนวทางที่ในตอนแรกต่อต้านในมหาวิทยาลัย เช่นการต่อต้านประเพณีรับน้องใหม่ที่มีการเด่นรำ การจัดงานฟุ่มเฟือย มาเป็นการต่อต้านในระดับประเทศนักศึกษาเริ่มร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยสามารถสร้างพลังที่แข็งแกร่งขึ้นมาได้ มีการออกหนังสือภัยขาว ซึ่งชี้ให้เห็นอันตรายจากจักรวรรดินิยมอเมริกา นอกเหนือจากการต่อต้านอเมริกาแล้ว ความรู้สึกชาตินิยมของนักศึกษาปรากฏออกมาในรูปการต่อต้านจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอีกด้วย โดยพิมพ์หนังสือภัยเหลืองออกมาเปิดโปงการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ประการที่สาม ความต้องการเสรีนิยมประชาธิปไตย เนื่องจากประชาชนไม่มีสิทธิมีเสียงในการบริหารประเทศมานาน เพราะตกอยู่ในระบบเผด็จการทหาร เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่ใช้เวลาร่างยาวนานและงบประมาณในการร่างก็มากที่สุดในปีพ.ศ. 2512 หลังการเลือกตั้งเพียง 2 ปีก็ถูกทำรัฐประหารอีกครั้งในพ.ศ. 2514 ประชาธิปไตยของไทยจึงเข้ามาสู่ภาวะมืดมนอีกครั้งหนึ่ง ความรู้สึกต่อต้านอำนาจของเผด็จการแสดงออกมาในรูปของหนังสือโดยมีการออกหนังสือชื่อภัยเขียว ชี้ให้เห็นภัยของทหารที่มีต่อความเป็นประชาธิปไตยของไทยและมีการต่อต้านรัฐบาลทหารต่าง ๆ เช่นการต่อต้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ซึ่งมีเจตนารมณ์ให้ฝ่ายบริหาร แทรกแซงฝ่ายตุลาการ โดยการเดินขบวนประท้วง ซึ่งจากการชุมนุมครั้งนี้ทำให้นักศึกษาเริ่มเข้าใจและเห็นถึงพลังของตนเอง เมื่อรัฐบาลได้ยกเลิกประกาศดังกล่าว และได้ตระหนักว่าสิทธิเสรีภาพย่อมได้มาด้วยการต่อสู้เรียกร้อง

จากสาเหตุ 3 ประการ ดังกล่าวนำไปสู่การเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนักศึกษาและประชาชนโดยเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งก่อนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นั้นคือ เหตุการณ์การลอบฆาตนักศึกษารามคำแหง 9 คน ออกโดย ดร.ศักดิ์ ผาสุกนรินทร์ อธิการบดี ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่นักศึกษาจึงมีการเดินขบวนประท้วงในวันที่ 22 มิถุนายน 2516*

* ดูรายละเอียดในบทที่ 1

โดยมีผู้เข้าร่วมประท้วงถึง 50,000 คน⁵ ถือเป็นการรวมพลังครั้งใหญ่ที่สุดครั้งแรก มีการอภิปรายกันในหัวข้อต่าง ๆ และหนึ่งในหัวข้ออภิปรายนั้นก็คือ ไปถึงการเรียกร้องให้รัฐบาลคืนรัฐธรรมนูญให้ประชาชนภายใน 6 เดือน ซึ่งผลจากการประท้วง ปรากฏว่ารัฐบาลยอมรับข้อเสนอของนักศึกษา คือ ยกเลิกคำสั่งลอบช้อนักศึกษา 9 คน และปลดดร.ศักดิ์ ออกจากตำแหน่ง และนักศึกษาและผู้ร่วมชุมนุมได้ตกลงกันว่าเมื่อครบ 6 เดือนแล้ว หากรัฐบาลไม่ยอมให้รัฐธรรมนูญก็จะมาพบกัน ณ ที่เดิมเพื่อเดินขบวนประท้วง

และเหตุการณ์นี้เองผู้นำของ ศนท. ตลอดจนอาจารย์มหาวิทยาลัยและผู้สนใจจึงได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้นโดยมีผู้ประสานงาน 6 คน คือ

นายธีรยุทธ บุญมี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตเลขาธิการ ศนท.

นายธัญญา ชุณหะวัณ นักร้องและนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายเนพร สุวรรณพานิช อาจารย์พิเศษคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, นักเขียนอิสระ

นายแล ดิลกวิทยรัตน์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายประสาร มฤคพิทักษ์ รัฐศาสตรบัณฑิต อดีตนายกสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย วิศวกรรมศาสตรบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ข้าราชการกรุงเทพมหานคร⁶

พร้อมกันนี้ก็ได้มีคำประกาศเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งใช้เป็นสื่อในการเชิญชวนบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ให้ลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ คำประกาศเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ข้อความดังนี้

⁵พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม ฐานะทางประวัติศาสตร์ของขบวนการ 14 ตุลาคม 2516 และผลสืบเนื่องที่มีต่อ พคท. หน้า 75

⁶"ธีรยุทธ บุญมี กับโครงการจัดตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญชนวนแห่ง 14 ตุลา" มติชนสุดสัปดาห์ 8 ตุลาคม 2536 หน้า 32

"ประเทศไทยเป็นของชาวไทยทุกคน หมายความว่าบรรดาทรัพยากรทั้งมวล ตลอดจนอำนาจในการคุ้มครองการจรรโลง จัดสรรผลประโยชน์จากทรัพยากรของชาติ การจัดระเบียบทางสังคมเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบรรดาประชาชน หรือ อำนาจอธิปไตย ที่กำหนดกลไกทางการเมืองการปกครองเป็นของประชาชนชาวไทยทุกคน โดยเท่าเทียมกัน

หลักการเช่นนี้ก่อให้เกิดสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดความเป็นไปของชาติและการสร้างสรรค์ความสมบูรณ์สันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนชาวไทย

แต่ปรากฏว่าในสถานการณ์ปัจจุบัน หลักการเช่นว่าถูกทำลายลงโดยการรัฐประหารเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2514 ซึ่งทำให้มีการล้มล้างรัฐธรรมนูญ ยุบรัฐสภา และยกเลิกพรรคการเมืองทำให้การปกครองประเทศขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกสืบทอดยังผลให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปตามใจของบุคคลไม่กี่คน สภาพเลวร้ายทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมขมวดปมแห่งความยุ่งยากขึ้น ความยุติธรรมในสังคมลดน้อยลงทุกที สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดผลร้ายต่อความอยู่รอดของชาติในระยะยาวต่อไป

การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องระดมกำลังความคิดของประชาชนให้มีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่อสร้างสรรค์ประเทศชาติ นั่นคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมกำหนดอนาคตและสร้างอนาคตตงนั้น จะต้องมีการปฏิรูปทางการเมืองหรือรัฐธรรมนูญกำหนดเงื่อนไขแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน กำหนดการเข้ารับภาระหน้าที่เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของปวงชน ทั้งทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพื่อให้ผู้เข้าปฏิบัติหน้าที่ต้องกระทำการโดยยึดผลประโยชน์ของชาติและประชาชนเป็นที่ตั้ง

ณ บัดนี้เราขอประกาศเรียกร้องรัฐธรรมนูญด้วยความเชื่อว่าประชาชนชาวไทยเป็นผู้มีเกียรติภูมิและศักดิ์ศรี ตลอดจนมีการตื่นตัวเพียงพอพร้อมที่จะปกครองตนเองได้ และปรารถนาอย่างจริงใจในการปฏิบัติหน้าที่แก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมตลอดจนจะจรรโลงรักษาประเทศชาติให้วัฒนาถาวรสืบไปยังอนุชนรุ่นหลัง

เราผู้มีรายชื่อท้ายนี้ ในนามของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญขอสนับสนุนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนิสิตนักศึกษา และขอต่อสู้ด้วยวิธีการสันติจนกว่าจะได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ”⁷ ซึ่งในวาระแรกเริ่มที่เดียวนั้น มีผู้ลงชื่อเป็นสมาชิกของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ มีจำนวน 100 คน ประกอบด้วยบุคคลหลายอาชีพ ทั้งอดีตรัฐมนตรี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมือง ข้าราชการ นักหนังสือพิมพ์ นิสิตนักศึกษา โดยหวังว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นการริเริ่มสร้างแรงผลักดันทางการเมืองให้รัฐบาลต้องรับแรงและประกาศใช้รัฐธรรมนูญในที่สุด

3.4 การจับกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ

ในวันศุกร์ที่ 5 ตุลาคม 2516 ธีรยุทธ บุญมี ในฐานะผู้ประสานงานกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญร่วมด้วยสมาชิกประมาณ 10 คน เปิดแถลงข่าวที่บริเวณสนามหญ้า ท้องสนามหลวงด้านอนุสาวรีย์ทหารอาสา โดยมีวัตถุประสงค์

ประการแรก เรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว

ประการที่สอง จัดหลักสูตรสอนอบรมรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน

ประการที่สาม กระตุ้นประชาชนให้สำนึกและห่วงแหนในสิทธิและเสรีภาพ

ธีรยุทธ บุญมี นำรายชื่อผู้ลงนามเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คนแรก ประกอบด้วยบุคคลในสาขาอาชีพต่าง ๆ มาเปิดเผย เช่น พล.ต.ต. สง่า กิตติขจร นายไขแสง สุกใส นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร รวมทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัย เช่น ดร.เขียน ธีรวิทย์ ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน ดร.ปราโมทย์ นาครทรรพ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช อาจารย์ทวี หมี่นนิกร เป็นต้น รวมทั้งจดหมายเรียกร้องจากนักเรียนไทยในนิวยอร์ก⁸

ขณะเดียวกัน พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรากร รองอธิบดีกรมตำรวจ ฝ่ายกิจการพิเศษได้แถลงว่า “หากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญครั้งนี้ทำให้เกิดการเดินขบวนขึ้นทางเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการจับกุมทันที เพราะเป็นการผิดกฎหมายคณะปฏิวัติที่ห้ามชุมนุมทาง

⁷ ประสาร มฤคพิทักษ์ ล.ต. หน้า 31

⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “14 ตุลาฯ(1)” ล.ต. หน้า 33

การเมืองในที่สาธารณะเกิน 5 คน" และพ.อ.ณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการ กตป. ก็ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า "มีอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักการเมืองบางคนกำลังดำเนินการให้นักศึกษาเดินขบวนในเร็ว ๆ นี้ และหากมีการเดินขบวนแล้ว ผมก็จะนำทหารมาเดินขบวนบ้าง เพราะทหารก็ไม่อยากไปรบเหมือนกัน"

วันเสาร์ที่ 6 ตุลาคม สมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เดินแจกใบปลิว ประมาณ 20 คน ได้ถูกตำรวจติดตามตลอดเวลา และก็ได้เข้าจับกุมไว้ได้ 11 คน คือ

นายธีรยุทธ บุญมี	อดีตเลขาธิการ ศนท.
นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร	อดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และอดีตนักการเมืองแห่งขบวนการรัฐบุรุษ	
นายพนพร สุวรรณพานิช	ประจำกองบรรณาธิการนิตยสารมหาสาร
นายทวี หมั่นนิกร	อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายมนตรี จิงศิริอารักษ์	นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ปี 1 มหาวิทยาลัยรามคำแหง
นายปรีดี บุญซื่อ	นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ปี 4 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย	อดีตกรรมการบริหาร ศนท.
นายบุญส่ง ชเลธร	นักศึกษานิติศาสตร์ปี 2 มหาวิทยาลัยรามคำแหง
นายวิสา คัญทัพ	นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ปี 3 มหาวิทยาลัยรามคำแหง
นายบัณฑิต เองนิลรัตน์	นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ปี 4 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายธัญญา ชุณชฎาธาร	นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ปี 4 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โดยถูกแจ้งข้อหา "มีวสันตสุขชวนให้ชุมนุมทางการเมือง" ผิดประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 4 ที่ห้ามชุมนุมเกินกว่า 5 คน ทั้งหมดถูกแยกห้องขัง ห้ามเยี่ยมและห้ามประกัน และเพิ่มข้อหา "ขบถ ภายในราชอาณาจักร" ตามกฎหมายอาญามาตรา 116 ที่มีใจความว่า

"ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชนด้วยวาจา หนังสือ หรือวิธีอื่น อันไม่ใช่ทางภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือไม่ใช่แสดงความคิดเห็นโดยสุจริตใจ

1) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐ โดยใช้กำลังข่มขืนใจ กำลังประทุษร้าย

2) เพื่อให้เกิดความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดก่อให้เกิดความไม่สงบในราชอาณาจักร

3) เพื่อให้ประชาชนละเมิดกฎหมายแผ่นดิน

กฎหมายมาตรานี้ให้จำคุกผู้กระทำความผิดไม่เกิน 7 ปี ^๑

วันอาทิตย์ที่ 7 ตุลาคม มีการจับกุมนักศึกษาเพิ่มขึ้นอีก 1 คน คือ นายกองเกียรติ คงคา นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ปี 3 มหาวิทยาลัยรามคำแหง รวมเป็น 12 คน กัน ศนท. ได้ออกแถลงการณ์ มีใจความตอนหนึ่งว่า "จากการกระทำของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เป็นการดำเนินการโดยเปิดเผยและสันติวิธี เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐบาลได้สั่งจับบุคคลกลุ่มนี้ แล้วสร้างสถานการณ์ขึ้นเพื่อยัดเยียดข้อหาร้ายแรงแก่ประชาชนกลุ่มนี้ เป็นการส่อเจตนาารมณ์ที่แท้จริงของรัฐบาล ที่ไม่ต้องการให้ประชาชนได้เข้าใจถึงสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อตนเองจะได้ครองอำนาจไปตลอดกาล และไม่มีรัฐบาลที่ไหนในโลกที่จะปราบปรามประชาชนที่เรียกร้องเสรีภาพ นอกจากรัฐบาลของพวกเผด็จการฟาสซิสต์ และคอมมิวนิสต์เท่านั้น"

ในขณะเดียวกันองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ก็มีการเรียกประชุมด่วนมีมติให้ศึกษาสถานการณ์ติดโปสเตอร์ชี้แจงข้อเท็จจริง

วันจันทร์ที่ 8 ตุลาคม เป็นวันแรกของการสอบประจำภาคของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีโปสเตอร์โจมตีรัฐบาลปิดทั่วบริเวณ ที่วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร นักศึกษาประชุมอภิปรายโจมตีรัฐบาลเรียกร้องให้ปล่อยผู้ถูกจับกุมทั้งหมด ให้รัฐบาลชี้แจงเรื่องรัฐธรรมนูญให้ชัดเจน พร้อม ๆ กันนี้ นักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ก็เข้าชื่อถึงนายกรัฐมนตรีให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกจับกุม

วันเดียวกันนี้ พล.ต.ต. ชัย สุวรรณศรี ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ได้ออกหมายจับนายไชแสง สุกใส อดีตนักการเมืองในข้อหาว่าอยู่เบื้องหลังกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

^๑ ฝุ่นเมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 21 ตุลาคม

ที่กระทรวงมหาดไทยได้มีการประชุมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวง โดยมีจอมพลประภาส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน จอมพลประภาสได้พยายามบิดเบือนพลังอันบริสุทธิ์ของประชาชนในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นับตั้งแต่กรณีลิดนักศึกษาระหว่าง ดร. ศักดิ์ ฝาสุนทรินทร์ จนถึง การเรียกร้องรัฐธรรมนูญของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญว่ามีพวกคอมมิวนิสต์ จากต่างประเทศเข้ามาแทรกแซงจึงจำเป็นต้องหาทางกำจัดนักศึกษา ร้อยละ 2 จากจำนวนแสนคนเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง

คำวันนั้น อมร. ประชุมลับ และมีมติให้เลื่อนการสอบไล่โดยไม่มีกำหนด นักศึกษาส่วนหนึ่งได้แยกย้ายกันไปเอาโซ่ล่ามประตู เอาปูนปลาสเตอร์อุดรูกุญแจห้องสอบทุกคนและตัดสายไฟเพื่อให้หลอดไฟใช้การไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อนักศึกษาที่จะมาสอบวันรุ่งขึ้นเข้าห้องสอบไม่ได้ วันอังคารที่ 9 ตุลาคม เข้าตรู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปรากฏธงดำครึ่งเสา เห็นยอดโดมประตูทางเข้า มีประกาศทดสอบ และทั่วบริเวณมหาวิทยาลัย มีโปสเตอร์ชักชวนให้นักศึกษาไปร่วมกันประท้วงที่ลานโพธิ์ นักศึกษาเมื่อเข้าห้องสอบไม่ได้ต่างทยอยไปชุมนุมและฟังการอภิปรายโจมตีรัฐบาลอย่างเผด็จร้อนซึ่งนำโดยสองนักศึกษาชายหญิง เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และเสาวณีย์ ลิมมานนท์ มีนักศึกษาแพทย์ศิริราช ค่อย ๆ ข้ามฟากมาสมทบ¹⁰

ที่วิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร นักศึกษาประมาณพันกว่าคนได้เข้าไปชุมนุมกันเป็นวันที่สองในหอประชุมใหญ่ อภิปรายโจมตีรัฐบาลในด้านการปกครอง การบริหาร การสร้างทายาททางการเมืองของระบอบเผด็จการ และการคอร์รัปชันอย่างดุเดือด พร้อมกับออกแถลงการณ์เรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 12 คน ภายในวันที่ 13 ตุลาคม และให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม 2516

ขณะเดียวกันทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษาใช้ชื่อว่า "กลุ่มนักศึกษาผู้รักชาติ" ออกแถลงการณ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญและโจมตีรัฐบาล แต่ยังไม่มี การเคลื่อนไหวรุนแรง เพราะอยู่ในระหว่างการสอบ แต่ก็มีโปสเตอร์ติดอยู่ทั่วไป

ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ปิดโปสเตอร์โจมตีรัฐบาล และชุมนุมกันอภิปรายที่อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหง เรียกร้องให้มหาวิทยาลัยเลื่อนการสอบประจำภาค และประกาศจะ มาชุมนุมกันทุกวันจนกว่ารัฐบาลจะปล่อยตัวผู้จับกุม

¹⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "14 ตุลาฯ(2) มติชนสุดสัปดาห์ 8 ตุลาคม 2536

บ่ายวันนั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 205 คน ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี ขอให้พิจารณาปล่อยบุคคลเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้สถานการณ์ลุกลามและรุนแรงยิ่งขึ้น

รัฐบาลตอบโต้ด้วยการประกาศใช้มาตรา 17 สั่งควบคุมตัวนายไขแสง สุกใสกับพวกพร้อมกับทบวงมหาวิทยาลัยก็ประกาศให้นักศึกษาปฏิบัติตามกำหนดการสอบอย่างเคร่งครัดรัฐบาลแถลงถึงเหตุผลในการจับกุม 13 ผู้ต้องหาว่า "ไม่ใช่เพราะเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่จับกุมในฐานะที่มีการกระทำความผิดอันเป็นภัยต่อความสงบสุขของพี่น้องประชาชน"

3.5 การชุมนุมครั้งใหญ่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันพุธที่ 10 ตุลาคม ลานโพธิ์ได้กลายเป็นศูนย์กลางการชุมนุมนับแต่เที่ยงวัน นักศึกษาวิทยาลัยครูพระนคร วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาและวิทยาลัยครูธนบุรีไม่ต่ำกว่า 1,000 คน นักเรียนช่างกลและก่อสร้างประมาณ 2,000 จากโรงเรียนช่างกลสยาม และอื่น ๆ ติดตามด้วยนักศึกษาวิทยาลัยการศึกษาระสาณมิตร ที่สำคัญคือนักเรียนมัธยมและนักเรียนอาชีวศึกษา ทั้งจากวิทยาลัย และสถาบันในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ต่างก็ส่งตัวแทนมาประกาศงดสอบตเรียน

การชุมนุมมีผู้เข้าร่วมมากมายนับหมื่นคน จนต้องย้ายการชุมนุมไปยังสนามฟุตบอล หน้าตึกสมานักศึกษา ความตึงเครียดของเหตุการณ์ได้เพิ่มขึ้นอีก เมื่อจอมพลถนอมให้สัมภาษณ์ว่า จากการตรวจค้นบ้านผู้ต้องหาพบเอกสารเกี่ยวกับการล้มล้างรัฐบาล จึงตั้งข้อหาเพิ่มฐานความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงต่อรัฐ และข้อหาที่มีการกระทำความผิดอันเป็นคอมมิวนิสต์

ศนท. ก็ได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหารเข้าปรึกษา และวางแผนในการต่อสู้กับรัฐบาลโดยมีมติให้ ศนท. รับช่วงงานในการต่อสู้จาก อมธ.

ด้านฝ่ายรัฐบาลจอมพลถนอมได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นกรณีฉุกเฉินขึ้น ที่ศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบก ส่วนเรือนฤดี ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ที่ประชุมมีมติแต่งตั้งจอมพลประภาส เป็นผู้อำนวยการรักษาความสงบ นอกจากนี้ ยังมีแม่ทัพสามเหล่าทัพและนายทหารระดับสูงในส่วนกลางทยอยเข้าไปรับนโยบาย และคำสั่งจากศูนย์ปราบปรามจลาจล

วันพฤหัสบดีที่ 11 ตุลาคม นับเป็นวันที่ 3 ของการปักหลักชุมนุมประท้วง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ ได้ทยอยกันมาร่วมชุมนุมมากขึ้นเรื่อยๆ ศนท.ทำหน้าที่ประสานงานการต่อสู้และดำเนินการขอเจรจากับรัฐบาล นำโดย นายสมบัติ อารังค์ญวงค์ เลขาธิการศนท. ผลการเจรจาต่อรองไม่เป็นผล รัฐบาลยังยืนยันไม่ยอมปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คนอย่างเด็ดขาด

ปฏิกิริยาของผู้ชุมนุมเริ่มรุนแรงขึ้น นักเรียนนักศึกษาได้รับความสนับสนุนจากหลายๆ ฝ่าย มีเงินบริจาคหลายแสนบาท นักเรียนไทยจากต่างประเทศ ก็ส่งจดหมายมาสนับสนุนการต่อสู้พร้อมส่งเงินบริจาคมาสมทบด้วย

วันศุกร์ที่ 12 ตุลาคม นายสมบัติ อารังค์ญวงค์ เลขาธิการ ศนท.ได้แถลงการณ์ของ ศนท.ว่า ให้ออกปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ภายใน 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่ 12 ตุลาคม ถึงเที่ยงวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม 2516 ถ้ายังไม่ได้รับคำตอบจากรัฐบาลเป็นที่น่าพอใจจะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด¹¹

จากการชุมนุมของมวลชนจำนวนมากเช่นนี้ ทำให้รัฐบาลต้องยอมให้มีการประกันตัวผู้ต้องหา มีผู้เสนอประกันตัวให้ แต่ผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ไม่ยอมรับประกันตัวจนกว่าจะได้รับคำสั่งจาก ศนท.และ ศนท.ได้ออกแถลงการณ์ที่รัฐบาลให้ประกันผู้ต้องหา 13 คน ว่า ทาง ศนท. ไม่ยอมรับข้อเสนอนั้น ถือว่าเป็นการขายเบี่ยงเจตนาธรรมเพื่อปิดเบือนเป้าหมาย ทาง ศนท. ยืนยันข้อเสนอมิให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้งหมดอย่างไม่มีเงื่อนไข

คืนนั้น การชุมนุมประท้วงยังดำเนินต่อไป ท่ามกลางคลื่นมหาชนกว่า 2 แสนคน อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งนำตัวแทนนักศึกษา 2 คน เข้าไปรายงาน ณ ตำหนักจิตรลดารัตนบุรี เพื่อขอให้เพิ่มความเข้มงวดการบังคับควบคุมให้ทรงทราบสถานการณ์และการกระทำของนิสิตนักศึกษาต่อไปและคืนวันนั้นเองวิทยุกรรมประสาทสัมพันธ์ได้ประกาศเตือนพ่อ-แม่ผู้ปกครองมิให้ปล่อยลูกหลานมาร่วมชุมนุม โดยอ้างว่ามีนักเรียนนักศึกษากลุ่มหนึ่ง เตรียมการที่จะใช้อาวุธ

¹¹"เหตุการณ์ 14 ตุลา" ล.ด. หน้า 99

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายข่าวของ ศนท.ได้รับข่าวว่ามีการเสริมกำลังทหารอย่างหนาแน่นบริเวณส่วนที่ ๓ บางแห่งมีการนำรถหุ้มเกราะ รถดับเพลิงทหาร รถถัง ออกมาจอด ทางตำรวจชนะสงคราม มีตำรวจหนาแน่น มีการจ่ายอาวุธและกระสุนเต็มอัตรา และได้ร่วมกับตำรวจสายตรวจนครบาล ทั้งทหารและตำรวจต่างก็มีแผนในการปราบปรามจลาจล โดยจะใช้ทหารราบ 11 รักษาพระองค์ ทหารพลร่มจากศูนย์สงครามพิเศษ และรถถังจากกองพันทหารม้าที่ 4 และทหารจากกองพล ปตอ.

3.6 การต่อสู้ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

วันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม ซึ่งเป็นวันที่ ศนท.ยื่นคำขาดให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ที่ถูกจับกุมทั้ง 13 คน คณะกรรมการบริหาร ศนท.มีมติให้แบ่งหน้าที่ในการปฏิบัติงานเป็น 3 ชุด

ชุดที่ 1 นายประภาส ไตรรัตน์ และผู้ร่วมทีมจำนวนหนึ่ง ไปเจรจากับรัฐบาลเป็นครั้งสุดท้าย

ชุดที่ 2 เลขาธิการศนท.และผู้ร่วมงานทีมไปขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1) นายสมบัติ อารังค์ธัญวงศ์	เลขาธิการศนท.
2) นายวีระ จันทแจ้ง	นายกองค์การนิสิตเกษตร
3) นายประสาธน์ ไตรรัตน์วรกุล	นายกสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4) นายสมพงษ์ สระแก้ว	นายกองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์
5) นายสมนึก รุ่งเจริญกิจกุล	นายกสโมสรนักศึกษาศิลปากร
6) นายพีระพล ตริยะเกษม	นายกองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์
7) นายประยงค์ เต็มชวาลา	นายกองค์การนิสิตมหิดล
8) นายสมควร มาสมบุญ	นายกองค์การนักศึกษาขอนแก่น
9) นายกนก วงศ์ตระหง่าน	รองเลขาธิการ ศนท. ¹²

¹² กองบรรณาธิการหนังสือเสียงเยาวชน/ประชาชน โค่นทรราชย์ ไม่ปรากฏหมายเลขหน้า

ชุดที่ 3 นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และผู้ร่วมทีมทำหน้าที่ในการควบคุมการเคลื่อนไหวของขบวนนักเรียน นักศึกษา ประชาชน โดยขบวนจะเคลื่อนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หากรัฐบาลยังไม่ตอบรับข้อเสนอภายในเที่ยงวันตรงของวันที่ 13 และให้กองบัญชาการเคลื่อนที่ของขบวนเคลื่อนไปตั้งที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

การเดินขบวนได้เริ่มขึ้นเมื่อถึงกำหนดที่ยื่นคำขาด ซึ่งในการเดินขบวนครั้งนี้มีการเตรียมการป้องกันรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด ทั้งนี้เพราะกระแสข่าวว่า อาจจะมีการปราบปรามจากทหารและตำรวจ ดังนั้น นักเรียนอาชีวะที่ประกอบกันเข้าเป็นหน่วยรักษาความปลอดภัยจึงกระจายออกเป็นถึง 10 หน่วยด้วยกันคือ หน่วยคอมมานโด หน่วยหมี หน่วยเฟื่องฟ้า หน่วยฟันเฟื่อง หน่วยเซฟ หน่วยนก50 หน่วยวิษณุ หน่วยช้าง หน่วยเสือ เหลือง และหน่วยจ๊อด เมื่อขบวนเคลื่อนถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ขบวนจึงได้หยุดลงและได้เริ่มอภิปรายท่ามกลางผู้เข้าร่วมชุมนุมประมาณ 500,000 คน และได้เลื่อนเส้นตายการให้คำตอบของรัฐบาลไปเป็นเวลา 17.00 น. ระหว่างนี้ทางคณะกรรมการศนท. ได้รับการติดต่อให้เข้าเฝ้าฯพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อเวลา 16.20-17.20 น. จากนั้นเมื่อเวลาประมาณ 18.30 ผู้นำนักศึกษา 3 คน ก็ได้เข้าพบ จอมพลประภาส ที่กองบัญชาการส่วนร่วมที่ 1 รัฐบาลยินยอมที่จะปล่อยตัวผู้ต้องทั้ง 13 คน และจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2517

ทางด้านผู้ชุมนุมที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งขาดการติดต่อจากคณะกรรมการศนท. ที่ไปเข้าเฝ้าฯและพบรัฐบาล ไม่ทราบข่าวว่ามีการตกลงอะไรกันบ้าง เมื่อถึงเวลา 17.00 น. ที่กำหนดไว้ ผู้คนที่ร่วมชุมนุมจึงเริ่มกระส่ำกระส่าย ผู้นำนักศึกษาที่คุมขบวนอยู่ได้สั่งเคลื่อนขบวนต่อไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า หลังจากที่มีผู้นำนักศึกษาที่ไปเจรจากับรัฐบาลเรียบร้อยแล้ว กลับไม่ได้ตรงมาที่กองบัญชาการที่ควบคุมผู้เดินขบวนอยู่ แต่ได้ขึ้นไปแจ้งให้ฝูงชนทางด้านท้ายขบวนให้ทราบว่า ขณะนั้นศนท. ได้เซ็นสัญญากับรัฐบาลเรียบร้อยแล้ว และกำลังจะนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแจ้งให้ฝูงชนทราบแต่ประชาชนยังไม่พอใจเรื่องรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลสัญญาว่าจะร่างให้เสร็จในเดือนตุลาคม 2517

เวลา 22.00 น. กรมประชาสัมพันธ์ได้ออกแถลงการณ์เตือนประชาชนฉบับหนึ่งข้อความว่า รัฐบาลยินยอมปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน อย่างไม่มีเงื่อนไขแล้ว อย่าให้มีการ

ก่อน ความสงบ ถ้ามีจะถือว่าผู้นั้นไม่ใช่นักเรียน นักศึกษา หากเป็นฝ่ายตรงข้ามที่พยายามก่อความ

ในขณะเดียวกัน นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ประกาศให้กรรมการศนท.รีบเดินทางมาพบเพื่อประมวลข้อต่าง ๆ ชี้แจงให้ผู้ร่วมชุมนุมทราบ เพราะสถานการณ์เริ่มเลวร้ายลง

3.7 เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516

วันอาทิตย์ที่ 14 ตุลาคม ขณะที่เหตุการณ์ยังคุกรุ่น เพราะมีประชาชนกลุ่มหนึ่งต้องการให้รัฐบาลชุดนี้ออก นายเสกสรรค์ ผู้นำขบวนการได้ทราบข่าวว่ารัฐบาลกำลังตามล่าผู้นำนักศึกษาและจะโจมตีตอนตี 1 จึงสั่งให้เคลื่อนขบวนไปพระตำหนักจิตรลดารโหฐานหวังพระบารมีระหว่างนี้ทางคณะกรรมการศนท.ซึ่งเข้าติดต่อกับเสกสรรค์ไม่ได้เกิดความระแวงว่าเสกสรรค์มีแผนการอย่างอื่น ดังนั้น ขณะที่ขบวนหยุดที่ประตูพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ด้านสวนดุสิตผู้แทนศนท.หลายคนได้ใช้รถทหารติดเครื่องขยายเสียงประกาศให้ผู้เดินขบวนสลายตัวและโจมตีนายเสกสรรค์ว่าเป็นคอมมิวนิสต์มีแผนจะล้มราชบัลลังก์ แต่ผู้เดินขบวนไม่เชื่อว่าจะเป็นเสียงผู้นำนักศึกษาจริง จึงเกิดการโต้เถียงกันระหว่าง 2 ฝ่าย ต่อมาเวลา 03.50 น. นายธีรยุทธ บุญมีจึงเข้าถึงตัวเสกสรรค์ และปรับความเข้าใจกัน¹³ และได้ประกาศให้ฝูงชนด้านหัวขบวนทราบ จากนั้นจึงไปขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อโปรดประทานพระราชดำรัส

เวลา 04.45 น. หลังจากกลับจากการเข้าเฝ้าฯ พ.ต.อ. วิสิษฐ์ เดชกุญชร นายตำรวจพระราชสำนักได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทออกอ่านให้ผู้ชุมนุมฟัง มีใจความดังนี้

"คนที่เป็นผู้ใหญ่ (คนแก่) นั้นเขามีประสบการณ์ ส่วนคนหนุ่มสาวมีพลังทั้งร่างกายและทั้งความคิด ถ้าหากมาปรองดองสมัครสมานกัน ทำงานอย่างพร้อมเพรียงไม่ผิดใจเคลงไถกัน การบ้านการเมืองก็จะดำเนินไปด้วยดี นิสิตนักศึกษาเป็นผู้ที่ผ่านการทดสอบเลือกเน้น

¹³ วิทยากร เชียงกุล ล.ด. หน้า 61

มาเป็นที่น่าพอใจแล้วว่า มีทั้งสติและปัญญาพร้อมมูล จึงควรจะได้รู้ถึงความรับผิดชอบชั่วดีทุก
อย่าง

เมื่อนิสิตนักศึกษาได้ดำเนินการมาตรงเป้าหมายและได้รับผลตามสมควรแล้วก็ขอ
ให้กลับคืนสู่สภาพปกติ เพื่อยังความสงบเรียบร้อยให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป"

หลังจากนั้น นายเสกสรรค์และกรรมการ ศนท. อีกหลายคนได้ขอให้ฝูงชนแยก
ย้ายกันกลับบ้าน กลุ่มคนจึงเริ่มทยอยกันสลายตัว

เวลา 06.30 น. ขณะที่กลุ่มคนกว่า 3,000 คนที่จะกลับทางถนนราชวิถี ถูกสะ
กัดกันโดยตำรวจคอมมานโด ภายใต้การบัญชาการของ พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ผู้ช่วย
อธิบดีกรมตำรวจและพล.ต.ต.ณรงค์ มหามนต์ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ตำรวจไม่ยอม
เปิดทางให้ก็เกิดมีการด่าทอขว้างปาสิ่งของใส่ตำรวจ ตำรวจจึงเปิดฉากขว้างระเบิดน้ำตา
เข้าใส่ฝูงชน และบุกเข้าใช้กระบองไฟฟ้าตีสักเรียนนักศึกษาอย่างทารุณ ฝูงชนได้รวมกำลัง
กันต่อต้านตามจุดต่างๆ ส่วนใหญ่ไปรวมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รัฐบาลได้สั่งให้ทหาร
พร้อมรถถัง ออกปราบปรามประชาชนอย่างรวดเร็วเหมือนได้เตรียมพร้อมล่วงหน้าเป็น
อย่างดี การต่อสู้ได้เริ่มขึ้น โดยที่รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์บิดเบือนออกมาเป็นระยะๆ*

จากจุดปะทะเล็ก ๆ ณ บริเวณหน้าสวนจิตรลดาฯ รัฐบาลใช้กำลังทหารและ
ตำรวจปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงอย่างรุนแรง ในขณะที่นักเรียน นักศึกษา และประชาชน
ตอบโต้ด้วยการก่อความวุ่นวาย บุกเข้ายึดและทำลายสถาบันที่บางแห่งที่เป็นสัญลักษณ์ของ
อำนาจเผด็จการ

รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์กล่าวหาว่ามีกลุ่มนักเรียนบุกกรุกเข้าไปในพระราชวัง และ
ก่อวินาศกรรม ในขณะเดียวกัน ก็เกิดข่าวลือแพร่สะพัดว่า นักศึกษาหญิงที่ถือธงไตรรงค์ในวัน
เดินขบวนถูกตำรวจตีตาย เด็กผู้ชายถูกถ่มน้ำตาตาย สร้างความโกรธแค้นให้ฝูงชนเป็น
อย่างยิ่ง สถานการณ์รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

* ดูภาคผนวก

รัฐบาลสั่งทหารและตำรวจออกปราบปราม มีทั้งรถถังและเฮลิคอปเตอร์จุดปะทะ และนองเลือดมีตลอดถนนราชดำเนิน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บางลำภู เป็นเวลา 10 ชั่วโมง พร้อมๆ กับมีคำสั่งห้ามประชาชนออกนอกบ้านระหว่างเวลา 22.00-05.30 น. ประกาศปิดโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในกรุงเทพมหานคร นนทบุรี และสมุทรปราการ และกำหนดให้บริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นเขตอันตราย เตรียมพร้อมที่จะทำการกวาดล้างครั้งใหญ่

เวลา 14.00 น. สำนักงานกองสลากกินแบ่ง และตึก กตป.ถูกเผา นักเรียน นักศึกษาและประชาชน* ต่อสู้กับฝ่ายตำรวจทหารอย่างทรหด มีผู้ถูกยิงเสียชีวิตและบาดเจ็บ ถูกส่งเข้าโรงพยาบาลศิริราชตลอดเวลา

เวลา 18.10 น. จอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

เวลา 19.15 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสทางวิทยุโทรทัศน์ ทรงขอให้ทุกฝ่ายระงับเหตุแห่งความรุนแรง และทรงแต่งตั้ง ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ องคมนตรี และนายทุนทุสมาคมแห่งประเทศไทยเป็นนายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตาม เวลา 24.00 น. ของคืนวันนั้น จอมพลถนอมในตำแหน่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ยังคงออกแถลงการณ์ว่า มีผู้ที่พยายามนำลัทธิการปกครองอื่นที่เลวร้าย มาล้มล้างการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงขอให้เจ้าหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่จนสุดความสามารถ ซึ่งก็คือ การปราบปรามยังคงดำเนินต่อไป

ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ประชาชน 50,000 คน นั่งเรียงรายกันบนถนนราชดำเนินผู้นำ ศนท. ขาดการติดต่อ ช้ามีข่าวลือว่าบางคนเสียชีวิตแล้ว เช่น นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และ นางสาวเสาวณีย์ ลิ้มมานนท์ จึงมีการจัดตั้ง "คณะกรรมการศูนย์ปวงชนชาวไทย" ขึ้นชั่วคราว เพื่อประสานงานและคลี่คลายสถานการณ์ ประกอบด้วยนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ และประชาชน มีจิรนนท์ พิตโรปรีชา เป็นหนึ่งในผู้ก่อการจัดตั้ง ที่ชุมนุมได้เรียกร้องให้จอมพลถนอม จอมพลประภาสและพ.อ.ณรงค์ พ้นจากตำแหน่งทางทหารอีกด้วย

*ซึ่งรัฐบาลขณะนั้นเรียกว่า "พวกก่อการจลาจล"

วันจันทร์ที่ 15 ตุลาคม ตลอดคืนที่ผ่านมา นักเรียนนักศึกษาและประชาชนยังคงชุมนุมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย คำประกาศเตือนของรัฐบาลไม่เป็นผล มีผู้ออกจากบ้านมาร่วมชุมนุมไม่ขาดระยะ รัฐบาลมีประกาศหยุดราชการในวันนี้เป็นการพิเศษและปิดธนาคารทุกแห่ง

จากการที่จอมพลถนอม ยังคงมีอำนาจทางทหารอยู่นั้น การปราบปรามประชาชนยังดำเนินต่อไปทำให้นักเรียนนักศึกษาและประชาชนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก

การปราบปรามอย่างรุนแรงและไร้มนุษยธรรมนั้น ทำให้เกิดความขัดแย้งในรัฐบาลอย่างหนักมีทหารตำรวจที่ไม่เห็นด้วย พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบกเองก็ไม่เห็นด้วยกับวิธีการรุนแรงนี้ ทางด้านทหารเรือและทหารอากาศ ก็ไม่เห็นด้วยเช่นกัน จึงกลายเป็นแรงผลักดันให้จอมพลถนอมต้องลาออกจากตำแหน่งและท้ายที่สุดพระราชัยทั้งสาม ถนอม-ประภาส-ณรงค์ ก็ต้องเดินทางออกจากประเทศไทยไป เหตุการณ์ทั้งหมดจึงสงบลง¹⁴ เมื่อเวลา 18.40 น. ที่มีการประกาศว่า บุคคลทั้ง 3 ได้เดินทางออกนอกประเทศไปแล้ว

¹⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "14 ตุลาฯ(จบ)" มติชนสุดสัปดาห์ 15 ตุลาคม

สถานการณ์หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา

4.1 การแต่งตั้งรัฐบาลรักษาการ

ภายหลังจากจอมพลถนอม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีตามความในมาตรา 14 แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ดังต่อไปนี้

- 1) นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ รองนายกรัฐมนตรี
- 2) พล.อ.อ.ทวิ จุลละทรัพย์ รมต.กลาโหม (รมต.เกษตรและสหกรณ์-ชุดเดิม)
- 3) พล.อ.สุรกิจ ภักฎาภรณ์ รมช.กลาโหม
- 4) พล.ร.อ.ถวิล รายนานนท์ รมช.กลาโหม (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 5) นายบุญมา วงศ์สวรรค์ รมต.คลัง
- 6) นายเยื่อ สุธาชัย รมช.คลัง
- 7) พล.ร.ต.ชลี สินธุโสภณ รมต.คมนาคม
- 8) พล.ต.ท.ประจวบ สุนทราภรณ์ รมช.คมนาคม
- 9) นายเจริญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รมต.ต่างประเทศ
- 10) พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ รมช.ต่างประเทศ (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 11) ศาสตราจารย์ ม.จ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ รมต.เกษตรและสหกรณ์
- 12) พล.ต.อ.พิชัย กุลละวณิช รมช.เกษตรและสหกรณ์ (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 13) นายชาญชัย ลีถาวร รมต.พาณิชย์
- 14) นายเจริญ สันติเรือง รมช.พาณิชย์
- 15) ศาสตราจารย์อรุณ สรเทศน์ รมต.ทบวงมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ
- 16) นายกมล วรรณประภา รมต.มหาดไทย (รมต.ยุติธรรม-ชุดเดิม)

- 17) พล.ต.ท. ชุมพล โลหะชาละ รมช.มหาดไทย
- 18) นายม่วง สุวรรณรัฐ รมช.มหาดไทย (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 19) ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ รมต.ยุติธรรม
- 20) นายสมภพ ไทระกิตย รมช.ยุติธรรม (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 21) นายอภัย จันทวิมล รมต.ศึกษาธิการ (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 22) ศาสตราจารย์ นายแพทย์บุญสม มาร์ติน รมช.ศึกษาธิการ (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 23) ศาสตราจารย์ นายแพทย์อุดม ไปรษณิกฤณะ รมต.สาธารณสุข
- 24) ศาสตราจารย์ นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว รมช.สาธารณสุข
- 25) พ.ท.แสวง เสนารงค์ รมต.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)
- 26) นายไอลง โกลิน รมต.อุตสาหกรรม (รมช.พาณิชย์-ชุดเดิม)
- 27) นายสะอาด หงษ์ยนต์ รมช.อุตสาหกรรม (ตำแหน่งเก่า-ชุดเดิม)

รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ให้คำมั่นกับประชาชนว่าจะเร่งร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จและประกาศใช้ภายใน 6 เดือน นับจากวันที่เข้าบริหารประเทศโดยมอบหมายให้นายประกอบ หุตะสิงห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ดำเนินงานโดยจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น ซึ่งนายประกอบได้เปิดเผยแก่ผู้สื่อข่าวว่าจะพยายามร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จถึงขั้นเสนอต่อคณะรัฐมนตรีได้ภายในเวลา 3 เดือน ส่วนการพิจารณาในชั้นรัฐบาลและสภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้นอาจแล้วเสร็จภายใน 3 เดือนหรือมากกว่า¹

¹ ฝุ่นเมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 4 พฤศจิกายน

นายประกอบ หุตะสิงห์ ได้เสนอชื่อบุคคลที่เหมาะสมเข้าเป็นกรรมการร่าง
รัฐธรรมนูญดังนี้

- 1) นายประกอบ หุตะสิงห์ ประธานกรรมการ
- 2) นายกมล วรรณประภา รองประธานกรรมการ
- 3) นายไอลง โกลิน กรรมการ
- 4) พล.อ. สุรเกียรติ์ มัยลาภ กรรมการ
- 5) นายสมภพ ไทตระกิตย์ กรรมการ
- 6) ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กรรมการ
- 7) นายจิตติ ตั้งศักดิ์ กรรมการ
- 8) นายสรรเสริญ ไกรจิตติ กรรมการ
- 9) นายเอนก สิทธิประศาสน์ กรรมการ
- 10) นายมณู บริสุทธิ์ กรรมการ
- 11) นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ กรรมการ
- 12) นายอมร จันทรมบูรณ์ กรรมการ
- 13) นายปราโมทย์ นาครทรรพ กรรมการ
- 14) นายชัยอนันต์ สมุทวณิช กรรมการ
- 15) นายพงษ์เพ็ญ ศักดิ์ดาภัย กรรมการ
- 16) นางสาวลี วีระไวทยะ กรรมการ
- 17) นายไพศาล กุมาลย์วิสัย กรรมการและเลขานุการ
- 18) นายอัศร จุฬารัตน์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ²

4.2 การร่างรัฐธรรมนูญ

ประธานคณะกรรมการกำหนดให้ร่างเสร็จภายใน 3 เดือน ให้มีประชุมเพื่อร่าง
รัฐธรรมนูญทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์สัปดาห์ละ 3 วัน จนกว่าจะแล้วเสร็จ

² อำนวย สุขเจริญ ล.ด. หน้า 377

วันพฤหัสบดีที่ 25 ตุลาคม 2516 รัฐบาลได้แถลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งมีรายละเอียดอันเป็นสาระรวม 14 ข้อ โดยมองในภาพรวมส่วนใหญ่ก็มีแนวทางคล้ายคลึงกับนโยบายของรัฐบาลชุดก่อน จะมีข้อแตกต่างเป็นพิเศษออกไปบ้างก็แต่เพียงจะเร่งให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นหลักในการบริหารประเทศโดยเร็ว และปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองการบังคับบัญชาทหารให้เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริง และส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพและความรับผิดชอบทางวิชาการ มีอิสระตลอดความคล่องตัวในการบริหารมากขึ้น แต่ก็ปรากฏว่าได้มีสมาชิกสภานิติบัญญัติหลายคนอภิปรายเป็นทำนองท้วงติง โดยเฉพาะเรื่องที่รัฐบาลไม่มีนโยบายจะแก้ปัญหาเร่งด่วน คือปัญหาเกี่ยวกับความเดือดร้อนในการครองชีพของประชาชน การขจัดอภิสิทธิ์และความไม่ยุติธรรม ตลอดจนการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ³

ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีการเลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้สมาชิกสมัชชาเลือกกันเอง⁴ มีจำนวนทั้งสิ้น 2,347 คน โดยแต่งตั้งมาจากสาขาอาชีพต่างๆ แบ่งเป็นผู้นำส่วนท้องถิ่น ร้อยละ 27.7 กลุ่มข้าราชการฝ่ายทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ และตำรวจร้อยละ 14.53 กลุ่มข้าราชการประจำร้อยละ 13.59 กลุ่มครูอาจารย์ร้อยละ 11.63 กลุ่มนักธุรกิจการค้า ร้อยละ 11.05 กลุ่มนักกฎหมายร้อยละ 6.09 กลุ่มเกษตรกรร้อยละ 4.73 กลุ่มกรรมการช่างฝีมือและอื่นๆ ร้อยละ 4.35 กลุ่มนักหนังสือพิมพ์ นักเขียนร้อยละ 3.35 กลุ่มแพทย์ ร้อยละ 2.77

และในวันที่ 13 ธันวาคม 2516 ก็มีสมาชิกสมัชชาแห่งชาติได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญทั้งหมด 299 คน⁵

³ "นโยบายรัฐบาลใหม่" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 4 พฤศจิกายน 2516 หน้า 3

⁴ ฝุ่นเมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 23 ธันวาคม 2516

⁵ ฝุ่นเมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 30 ธันวาคม 2516 หน้า 24

ในการร่างรัฐธรรมนูญต้นร่างรัฐธรรมนูญได้แล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ 2517 และได้มีการแก้ไขรายละเอียดบางส่วนกันถึง 3 ครั้ง จึงผ่านการอนุมัติจากมติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2517 ต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคมปีเดียวกันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ภายใต้โครงการรัฐธรรมนูญฉบับปี 2492^๑ ที่นำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่นั้น กำหนดให้รัฐสภาแห่งชาติประกอบไปด้วยสภาผู้แทนราษฎรกับวุฒิสภาโดยสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 240-300 คน ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากประชาชน ส่วนวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 100 คน ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ ข้าราชการประจำจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาไม่ได้ ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะต้องมาจากการเลือกตั้งและได้รับมติเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร ส่วนผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอาจได้แก่ข้าราชการประจำก็ได้ แต่ต้องแสดงทรัพย์สินส่วนตัวต่อประธานรัฐสภาแห่งชาติ คณะรัฐมนตรีต้องลาออกจากตำแหน่งในฝ่ายบริหารเมื่อไม่ได้เสียงไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรและให้รักษาการในตำแหน่งอยู่ชั่วคราวจนกว่าจะมีการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เข้าไปบริหารประเทศที่น่าสนใจคือรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งประธาน ป.ป.ป. ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อรัฐสภาแห่งชาติในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของหน่วยงานราชการรัฐวิสาหกิจ

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้เวลาพิจารณาในสภานิติบัญญัติแห่งชาติถึง 9 เดือนครึ่งจึงผ่านความเห็นชอบของสภา โดยบรรจุบทบัญญัติถึง 238 มาตรา นับเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความยาวที่สุดในประเทศไทยเคยมี และครอบคลุมบทมาตราหมวดต่าง ไว้ค่อนข้างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย (มาตรา 27-63) ซึ่งได้รับแรงหนุนจากหมวดว่าด้วยนโยบายแห่งรัฐ (มาตรา 62-94) ประกอบกันเป็นหลักประกันและการกระทำส่งเสริมของรัฐ ต่อสิทธิมนุษยชนทั้งในด้านการเมืองและกระบวนการยุติธรรม และในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ในส่วนเกี่ยวกับอำนาจบริหารและจำนวนนิติบัญญัติ ฐานะและความสัมพันธ์คงเป็นไปตามระบบคานและถ่วงดุลย์อำนาจซึ่งกันและกันโดยกำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิก

^๑ ผุ่เมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 18 พฤศจิกายน

สภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 177) และคณะรัฐมนตรีต้องได้รับความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร ในการดำเนินนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน (มาตรา 183-184) และโดยกลับกัน ฝ่ายนิติบัญญัติก็มีเครื่องมือควบคุมฝ่ายบริหาร โดยกำหนดให้ม็อดกรผู้ตรวจเงินแผ่นดินของรัฐบาลเอง (มาตรา 167-173) และรัฐมนตรีต้องแสดงสินทรัพย์และหนี้สินต่อประธานสภา (มาตรา 181)

ในส่วนรัฐสภาซึ่งกำหนดให้มี 2 สภานั้น สภาผู้แทนราษฎรมีฐานะอำนาจเหนือวุฒิสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา (มาตรา 96) การเสนอร่างพระราชบัญญัติต้องเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรก่อน (มาตรา 147) และวุฒิสภามีสิทธิยับยั้งร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการอนุมัติเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรได้เพียง 6 เดือน (มาตรา 150)

นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังมีเจตนารมณ์ในอันที่จะวางรากฐานการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่น โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั้งสภาท้องถิ่นและหัวหน้าฝ่ายบริหารหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นภายในระยะเวลา 2 ปี ที่กำหนดไว้ในบทเฉพาะกาล (มาตรา 214-217 และ มาตรา 237)⁷

ประเด็นหนึ่งในการเสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ซึ่งขัดแย้งกันมากที่สุด คือ การกำหนดอำนาจวุฒิสมาชิก แม้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จะจำกัดขอบเขตอำนาจของวุฒิสภาไว้มาก แต่ก็ยินยอมให้วุฒิสมาชิกมีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้ ซึ่งประเด็นนี้ได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางและในที่สุดสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็ลงมติไม่แก้ไขหลักการตามที่รัฐบาลเสนอ โดยยืนยันให้วุฒิสมาชิกมีอำนาจลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้เหมือนเดิม⁸

นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังแสดงถึงแนวโน้มที่ต้องการให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติที่ให้คณะองคมนตรีเป็นผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ที่พึงได้รับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 105) ให้มีพระราชอำนาจให้ประชาชน

⁷ เสน่ห์ จามริก การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ หน้า 376-377

⁸ สุกิจ เจริญรัตนกุล วัฏจักรการเมืองไทย : การเลือกตั้ง-รัฐประหาร หน้า 19

ออกเสียงแสดงประชามติเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติ (มาตรา 94) และเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม (มาตรา 220)⁹

แม้การลุกฮือของนักศึกษาประชาชนจะเป็นตัวเร่งสำคัญในการทำให้เกิดการขับไล่ 3 ทหารราชย์ออกไปนอกประเทศได้ แต่จริง ๆ แล้วนักศึกษา ประชาชนก็ไม่สามารถยึดอำนาจ รัฐจัดตั้งรัฐบาลเองได้เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาครัฐบาลเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง ตัวบุคคลบางคนเท่านั้น คณะรัฐบาลชุดใหม่ที่ตั้งขึ้นคงมาจากชนชั้นปกครองซึ่งเคยทำงานอยู่ในคณะรัฐบาลชุดเดิม หรือไม่ได้ทำงานกับรัฐบาลชุดเดิม โดยตรงแต่ก็ไม่เคยได้ต่อต้าน คัดค้านอำนาจเผด็จการ ไม่เคยต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมอย่างจริงจัง ถึงแม้ว่าคณะรัฐบาล ชุดใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นพลเรือนแต่ก็เป็นทีที่เข้าใจได้ว่าฝ่ายทหารไม่ได้ถูกระทบกระเทือนแต่อย่างใด เพราะทหารยังคุมทั้งกระทรวงกลาโหมและกรมตำรวจ ทั้งรัฐบาลก็ไม่ได้พิจารณา โทษทหารที่ยิงนักศึกษา ประชาชน อย่างทารุณเกินกว่าเหตุ โดยทั่วไปแล้วจึงอาจกล่าวได้ว่าแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยทางคณะรัฐบาลทั้งกลุ่มบุคคลและนโยบาย โดยเฉพาะภาค ราชการซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐยิ่งไม่ถูกระทบกระเทือนอะไรเลย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพียงสิ่งเดียว คือ ทำที่ผ่านคลายของรัฐบาลต่อการให้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองแก่ ประชาชนในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการเร่งร่างรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลคงมี การควบคุมการให้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวในทางอ้อมอยู่มากด้วยการเป็นผู้ตั้งคณะกรรมการ ร่างรัฐธรรมนูญสมาชิกสภาแห่งชาติ สมาชิกสภานิติบัญญัติ จากชนชั้นปกครองที่เป็น พรรคพวกของตน หรือมีความคิดเห็นที่ไม่ต่างจากพวกตนมากนักเสียเอง เป็นส่วนใหญ่ และ สมาชิกสภานิติบัญญัติดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นถึงการมุ่งรักษาผลประโยชน์ของพวกตนอย่าง ชัดเจนหลายกรณี เช่น การเข้ายื่นการยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติที่ห้ามค้ากับจีน เนื่องจาก สมาชิกสภานิติบัญญัติจำนวนมากมีผลประโยชน์ร่วมกับชาวญี่ปุ่น ได้หัวน คู่แข่งทางการค้ากับ จีนหรือการร่างรัฐธรรมนูญเข้าข้างชนชั้นสูงอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงท่าทีของรัฐบาลนั้นถ้าจะมองในแง่การต่อสู้ทางการเมืองแล้วก็จะ เห็นว่าไม่ได้เกิดจากความตั้งใจจริงของรัฐบาลใหม่ ผู้ซึ่งเคยนิ่งเฉยมาตลอดเวลาในยุค

⁹ เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม" วารสารธรรมศาสตร์

สมัยของเผด็จการหากแต่เกิดจากอำนาจการต่อรองของนักศึกษา ประชาชนที่ได้มาภายหลัง การเรียกร้องรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพมากกว่า เพราะรัฐบาลใหม่ยอมตระหนักดีว่า นักศึกษา ประชาชนต่อสู้เพื่อรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพอย่างจริงจัง ในเหตุการณ์ 14 ตุลา นั้นย่อมพร้อมที่รวมพลังต่อสู้ได้อีก หากรัฐบาลพยายามลิดรอนเสรีภาพหรือไม่เร่งร่าง รัฐธรรมนูญและประกาศใช้ตามที่ได้สัญญาไว้กับประชาชน

สภาพทางการเมืองของไทยมีลักษณะเป็นระบบการเมืองแบบข้าราชการหรือระบอบ อำมาตยาธิปไตย แม้หลังการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลา โครงสร้างของการเมืองไทยยังอยู่ใน ระบอบเดิม คือบรรดาผู้ที่กุมอำนาจจากปกครองก็คงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากที่สุดในสังคมไทย ซึ่งกลุ่มนั้นก็คือ กลุ่มข้าราชการ¹⁰

แม้ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา จะเกิดกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่เป็นผลมาจากการตื่นตัว ทางการเมืองของประชาชน เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์กลางนักศึกษา ภาคเหนือ ศูนย์กลางกรรมกรไทยและอื่นๆ อีกมากมาย แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะ เฉพาะการณ์ไม่ต่อเนื่องถาวร แม้ศนท. ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีพลัง และสามารถเป็นแกนนำให้กับกลุ่มอื่นๆ ก็ยังไม่มีลักษณะโครงสร้างการดำเนินการบริหารที่ แน่นนอน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีการเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงาน เรื้อร่อยๆ และมีการปรับปรุงผู้บริหารศนท. อยู่บ่อยครั้ง

จากสภาพทางการเมืองที่กลุ่มข้าราชการเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในสังคมนี้ทำให้การ เข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนมีขอบเขตจำกัดมาก อีกทั้งสถาบันทางการเมืองอื่นๆ ก็ไม่มีความเข้มแข็ง เช่น ระบบพรรคการเมือง ก็ขาดพรรคการเมืองที่ใหญ่พอจะวาง นโยบายโครงการให้มีการสนับสนุนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ โดยพวก ข้าราชการมักจะมาทำหน้าที่แทนทั้งหมดเช่น ดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็จะเข้ามา ทำหน้าที่ในรูปการเข้าเป็น นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการเมือง การเข้าเป็น สมาชิกวุฒิสภาและการดำรงตำแหน่งอื่นๆ ทางการเมือง เช่น เลขาธิการ คณะรัฐมนตรี เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรี ซึ่งจะเห็นได้ในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

¹⁰ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย "อนาคตของประชาธิปไตยในเมืองไทย" หน้า 1

สมัยที่ 1 และสมัยที่ 2 และแม้ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กลุ่มข้าราชการยังเป็นกลุ่มที่มีพลังและอิทธิพลสูงอยู่

ในช่วงการเมืองดังกล่าวแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลทหารมาเป็นรัฐบาลพลเรือนแต่ปรากฏว่าในทางพฤติกรรมก็ยังไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง จะเห็นได้จากความอ่อนแอของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของประเทศ ฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลที่มาจากประชาชนนั้นยังไม่มีพลังอย่างแท้จริง กลุ่มพลังเก่าคือ กลุ่มข้าราชการประจำยังคงเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองและการบริหารอยู่เช่นเดิม

ในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี องค์ประกอบของรัฐบาลส่วนใหญ่มาจากข้าราชการประจำเกือบทั้งหมด โดยมีรัฐมนตรีเป็นข้าราชการ 26 คน แยกเป็นรัฐมนตรีที่เป็นทหารและตำรวจ 8 คน เป็นข้าราชการพลเรือน 18 คน นอกจากนั้นยังได้แต่งตั้งให้ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้อำนวยการรักษาพระนครและรักษาความสงบทั่วไป เพื่อให้ทหารเข้ามาควบคุมดูแลความสงบของบ้านเมืองและนายสัญญา ธรรมศักดิ์เอง ก็เป็นรัฐบาลที่มีใช้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ที่เข้ามาบริหารประเทศตามพระราชโองการก็เพื่อแก้ไขสถานการณ์วิกฤติให้บ้านเมืองอยู่ในความสงบและร่างรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นหลักในการปกครองประเทศต่อไป¹¹ จากเหตุนี้ทำให้รัฐบาลไม่ค่อยกล้าตัดสินใจแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งๆที่มีอำนาจตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515 ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องจากประชาชนตลอดจนหนังสือพิมพ์ทุกฉบับได้เสนอแนะให้รัฐบาลดำเนินการใช้อำนาจมาตรา 17 สั่งอายัดทรัพย์สินของ 3 ทหารราชย์ ซึ่งประชาชนทั่วไปเห็นว่าบุคคลดังกล่าวได้ทรัพย์สินมาโดยมิชอบ¹² ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลเองก็ได้สั่งการดำเนินงานในลักษณะใด คงปล่อยเรื่องให้ผ่านไปเรื่อยๆ จนกระทั่งความกดดันทางมติมหาชนได้เพิ่มมากขึ้น ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2516 นายสัญญา ธรรมศักดิ์

¹¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นนายกฯชีวิตและงาน หน้า 136

¹² ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ขบวนการตุลาคม 2516 หน้า 545

นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีได้ออกคำสั่งใช้มาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร สั่งอายัดทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจร และภริยา จอมพลประภาส จารุเสถียรและภริยา พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร และภริยา โดยตั้งคณะกรรมการสอบสวนการได้มาซึ่งทรัพย์สินของบุคคลทั้งสามชั้นคณะหนึ่งมีนายบุญมา วงศ์สวรรค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นประธานกรรมการ¹³ โดยให้พิสูจน์ว่าทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาโดยชอบหรือมิชอบ ซึ่งเปิดโอกาสให้จอมพลถนอมและพรรคพวกไม่ต้องสูญเสียทรัพย์สินทั้งหมดไป ซึ่งลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มพลังเก่า คือฝ่ายทหารยังมีอยู่ ทำให้รัฐบาลไม่กล้าที่จะดำเนินการอะไรให้เป็นที่เด็ดขาด

ส่วนในด้านความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง ก็มีการตื่นตัวของพรรคการเมืองที่เตรียมจะสมัครเข้ารับการเลือกตั้งกันอย่างกว้างขวาง พรรคเก่าๆ ในสมัยก่อนที่ถูกยกเลิกไปสมัยการรัฐประหาร พ.ศ. 2514 ก็มีการเรียกร้องจากลูกพรรคให้ปรับปรุงนโยบายให้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนมากขึ้น พรรคใหม่ๆ ก็มีที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหลายพรรค โดยมีปัญญาชนรุ่นใหม่เตรียมเข้าไปเล่นการเมืองกันอย่างคึกคัก ลัทธิสังคมนิยมซึ่งเคยเป็นคำต้องห้ามสำหรับประเทศที่เคยแอนตี้คอมมิวนิสต์อย่างหนักเช่นไทย ได้กลายมาเป็นคำโฆษณาของพรรคการเมืองส่วนใหญ่ เพราะเป็นที่เห็นได้ชัดว่า ขณะที่คนรวยรวยขึ้น คนจนก็จนลงทุกขณะและการแก้ปัญหาภายใต้ระบบทุนนิยมล้มเหลว เนื่องจากคนรวยย่อมหาทางได้เปรียบเสมอ อย่างไรก็ตามเนื่องจากพรรคการเมืองส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นของคนชั้นสูงอยู่การอ้างถึงสังคมนิยม จึงคงจะเพื่อการหาเสียงจากประชาชนมากกว่าจะเป็นนโยบายจริงจัง และสังคมนิยมที่พูดถึง ยังเป็นเพียงแค่การเก็บภาษีคนรวยมากขึ้น การปฏิรูปที่ดินช่วยคนจน มากกว่าที่จะเป็นการโอนกิจการขนาดใหญ่เป็นของรัฐและการดำเนินนโยบายอื่นๆ เพื่อความเสมอภาคอย่างแท้จริง

¹³ "ทรัพย์สินของถนอม-ประภาส-ณรงค์และภริยา" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

4.3 การเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517

มีขึ้นในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 ปรากฏว่าไม่มีพรรคการเมืองใดได้รับเลือกตั้งมีจำนวนมากพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ เนื่องจากการมีพรรคการเมืองเป็นจำนวนมาก จึงต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นโดยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีรัฐบาลผสม บริหารกิจการบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งในช่วงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 14 มีนาคม 2518 นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง* และสภามติให้แต่งตั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีโดยอยู่ภายใต้การบริหารงานของสภาชุดเดิม ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยุบสภา** เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2519¹⁴

การเลือกตั้งครั้งที่ 2 ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 มีขึ้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งมากที่สุดแต่ก็ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ตามลำพัง จึงต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี บริหารบ้านเมืองภายใต้รัฐบาลยังคงขาดเสถียรภาพเช่นเดียวกับครั้งแรก เป็นเหตุให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ต้องลาออก*** เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2519 และได้มีโอกาสตั้งรัฐบาลใหม่อีกครั้งหนึ่งโดยปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเพียงบางคน ขณะเดียวกันได้มีการชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการขับไล่จอมพลถนอม กิตติขจรซึ่งกลับเข้ามาในประเทศไทยให้ออกไปนอกประเทศ การชุมนุมดำเนินต่อมาหลายวันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์ได้ลุกลามถึงขั้นจลาจลเป็นเหตุให้คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดย พล.ร.อ.สฤษดิ์ ชลออยู่ กระทำการรัฐประหาร เป็นเหตุให้รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชสิ้นสุดลง

* สภาลงมติไม่ไว้วางใจด้วยคะแนน 152 : 111

** รัฐบาลผสม 19 พรรคไร้เสถียรภาพเป็นอย่างยิ่ง

*** แรงกดดันจากกลุ่มพลัง และเสียงโจมตีจากสภา

¹⁴ การฝึกหัดครู, กรม พื้นฐานการเมืองการปกครองไทย หน้า 83

ตารางที่ 1 พรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2519)

พรรคการเมือง	ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร	
	2518	2519
ประชาธิปัตย์	72	114
ธรรมสังคม	45	28
ชาติไทย	28	56
เกษตรสังคม	19	9
กิจสังคม	18	45
สังคมชาตินิยม	16	8
สังคมนิยมแห่งประเทศไทย	15	2
พลังใหม่	12	3
แนวร่วมสังคมนิยม	10	-
อื่นๆ	34	12
รวม	269	279

4.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านทหาร

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยเท่าที่ผ่านมา ตลอดระยะเวลา 40 ปี* นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย อันอาจที่แท้จริงในการบริหารประเทศส่วนใหญ่อาจกล่าวได้ว่าตกอยู่ในข้าราชการฝ่ายทหารมาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองอย่างกระชั้นชิด ประชาชนยังไม่พร้อมที่จะรวมพลังกันเป็นกลุ่มหรือแสดงเจตจำนงให้ปรากฏชัดแจ้ง เพียงพอที่จะเป็นอำนาจบังคับให้ผู้บริหารประเทศปฏิบัติการต่างๆ ได้ คงมีแต่ทหารเท่านั้นที่ต้องสามารถฉกฉวยกำลังกันได้โดยอาศัยกำลังของผู้บังคับบัญชาเป็นเครื่องมือ ฉะนั้นเมื่อผู้บังคับบัญชาทหารนำเอาพลังนั้นมาใช้จึงได้เปรียบกลุ่มอื่นๆ¹⁵

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา บทบาทของทหารในทางการเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยการพยายามลดบทบาทของตนเองลง จะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของ พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ว่านโยบายทางการเมืองทหารภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (2517) จะยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด โดยตั้งเป็นกรมเสนาธิการทหารขึ้นแทนและจะปรับปรุง โครงสร้างตลอดจนกิจการของ กองทัพทั้งสามให้เข้ากับหลักประชาธิปไตยมากที่สุด

โดยเฉพาะในเรื่องความเกี่ยวข้องทางการเมือง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้เคยเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญให้แยกข้าราชการประจำออกจากการเมืองอย่างเด็ดขาดไม่ว่าจะเป็นข้าราชการทหารหรือพลเรือนก็ตาม

นอกจากนี้ พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา พร้อมด้วยทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคนได้ให้คำปฏิญาณว่าจะไม่เข้าเกี่ยวข้องทางการเมืองหรือรับตำแหน่งทางการเมืองอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อ

* พ.ศ. 2475 - 2516

¹⁵ "ทหารไทยจะไม่เล่นการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 18 พฤศจิกายน 2516

ที่จะให้เกิดลักษณะประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และเพื่อให้ทหารได้รับความไว้วางใจหรือไม่ เป็นที่เกลียดชังของประชาชนอีกต่อไป¹⁶

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น สามารถสรุป ภาพโดยรวมของฝ่ายทหารได้ดังนี้

4.4.1 การเปลี่ยนแปลงในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ส่วนหนึ่งก็มาจากความ ชัดแย้งในกลุ่มผู้นำทหารด้วยกันเอง จึงมีผลทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชน เป็นผลสำเร็จได้ และส่งผลให้ผู้นำทหารที่เริ่มเข้ามามีฐานอำนาจทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 และกุมอำนาจทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ต้องหมดอำนาจลงแต่ผล สะท้อนทางการเมืองมิได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้นำทหารบางคนเท่านั้น หากขยายกว้างออกไป ถึงสถานภาพทางอำนาจและเกียรติภูมิของกองทัพไทยโดยทั่วไปอีกด้วย กองทัพไทยแตกแยก ออกเป็นหลายฝ่ายโดยเฉพาะในระดับสูง การครองอำนาจอย่างต่อเนื่องยาวนาน การที่ผู้นำทหารอาศัยอำนาจทางการเมืองไปส่งเสริมผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจส่วนตัว และพรรคพวก ในขณะที่การบริหารงานของรัฐบาลที่ตนเป็นผู้นำอยู่ไม่อาจแก้ไขหรือลดปัญหา ทางสังคม-เศรษฐกิจได้ เป็นเหตุที่ทำให้มีมติมหาชนต่อต้านคณะทหารโดยส่วนรวมมากเป็น พิเศษ นั้นหมายความว่ามีการต่อต้านการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหารด้วย

การตกต่ำของสถานภาพและเกียรติภูมิของทหารนี้เห็นได้จากการที่มีทหารเพียง 53 คน ได้รับเลือกจากสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2516 ซึ่งมีจำนวน 299 คน ในจำนวนนายทหาร 53 คนนี้ มีเพียง 25 คน ซึ่งเป็นทหาร ประจำการ อีก 28 คนเป็นนายทหารบำนาญ เมื่อเปรียบเทียบกับสภานิติบัญญัติ พ.ศ. 2515 ซึ่งมาจากการแต่งตั้งทั้งหมดภายหลังการปฏิวัติตนเองโดยจอมพลถนอม แล้วจะเห็น ได้ว่าในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2515 นั้นมีทหารเป็นสมาชิกถึง 185 คน จากจำนวน สมาชิกทั้งหมด 299 คน คิดเป็นร้อยละ 61.87 ในขณะที่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2516 มีนายทหารประจำการเพียง 25 คน หรือร้อยละ 8.36 ของจำนวนสมาชิกสภา

ทั้งหมด

¹⁶ "ทหารไทยจะไม่เล่นการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 9 พฤศจิกายน หน้า 4

ตารางที่ 2 ทหารกับการดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาประเภทแต่งตั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2475
- 2519

สภาประเภทแต่งตั้ง	จำนวนสมาชิก ทั้งหมด	ทหาร	ตำรวจ	พลเรือน	จำนวนทหาร คิดเป็นร้อยละ
1. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว พ.ศ. 2475	70	56	-	14	20.00
2. สมาชิกประเภทที่ 2 ในรัฐสภา พ.ศ. 2476	18	48	-	30	61.54
3. สมาชิกประเภทที่ 2 ในรัฐสภา พ.ศ. 2480	91	56	-	35	61.54
4. สมาชิกวุฒิสภา ในรัฐสภา พ.ศ. 2489	80	30	-	50	62.50
5. สมาชิกวุฒิสภา ในรัฐสภา พ.ศ. 2490	100	34	1	65	34.00
6. สมาชิกประเภทที่ 2 ในรัฐสภา พ.ศ. 2494	123	91	11	21	73.98
7. สมาชิกประเภทที่ 2 ในรัฐสภา พ.ศ. 2500	121	104	3	14	85.95
8. สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2502	164	163	18	59	67.91
9. สมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2512	164	105	12	47	6
10. สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2515	299	185	11	103	61.87

สภาประเภทแต่งตั้ง	จำนวนสมาชิก ทั้งหมด	ทหาร	ตำรวจ	พลเรือน	จำนวนทหาร คิดเป็นร้อยละ
11. สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2516	299	25	16	258	8.36
12. สมาชิกวุฒิสภาในรัฐสภา พ.ศ. 2518	100	14	4	82	14.00
13. สมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแห่งชาติ พ.ศ. 2519	340	141	14	185	41.47

กล่าวได้ว่าหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา แล้วอำนาจและบทบาทของคณะทหารได้ลดต่ำลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

4.4.2 นอกจากบทบาทและอำนาจทางการเมืองของทหารจะลดต่ำลงในด้านการเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทั้งในฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว คณะทหารโดยรวมยังต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการที่นักการเมืองฝ่ายพลเรือน และกลุ่มพลังทางการเมือง* ได้พยายามตัดทอนอำนาจของคณะทหารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายภายใน และนโยบายต่างประเทศอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากความพยายามของนักการเมืองพลเรือนที่ต้องการตัดทอนหรือควบคุมงบประมาณทางทหาร โดยเฉพาะงบราชการลับมากขึ้น บทบาทของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ถูกท้าทายจนถึงขั้นที่มีผู้เสนอให้ยุบเสีย การกวาดล้างคอมมิวนิสต์ของทหารถูกประณามว่าเช่นฆ่าประชาชนในช่วงนี้กระแสการโจมตีต่อต้านแบบเหมารวมๆ ไป ปรากฏอยู่อย่างกว้างขวาง

4.4.3 การเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2518 พรรคการเมืองฝ่ายก้าวหน้าที่ประกาศนโยบายแนวทางสังคมนิยมได้แก่พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พรรคพลังใหม่และพรรคแนวร่วมสังคมนิยม ได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากมาย

* นิสิต นักศึกษา กลุ่มอิทธิพลอื่นๆ

การเติบโตของพรรคที่ประกาศนโยบายสังคมนิยมกับการตื่นตัวและการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังก้าวหน้า รวมถึงการสร้างพันธมิตรสามประสานอันได้แก่ นิสิต นักศึกษา ผู้ใช้แรงงานและชาวนา) ตลอดจนการเดินขบวนประท้วง การจัดพิมพ์หนังสือฝ่ายซ้าย ซึ่งผู้เคลื่อนไหวด้านนี้มีประสบการณ์ความสำเร็จ ทำให้ทหารมีความวิตกในสถานการณ์เป็นอย่างมาก เห็นได้จากบทความในวารสารทหารบางบทแสดงไว้อย่างชัดเจนในลักษณะของการด้วยบทบาทของคณะทหาร

...ยังไม่เคยปรากฏมาเลยในประวัติศาสตร์ชาติไทยว่า กองทัพไทยโดยเฉพาะกองทัพบกไม่ได้เคยจรรโลงชาติให้มั่นคงเช่นกัน ก็ยังไม่เคยปรากฏว่าประชาธิปไตยได้ช่วยจรรโลงความมั่นคงของชาติไทย โดยไม่ต้องพึ่งพากองทัพไทย...¹⁷

...การพูดว่าไม่ให้ทหารเล่นการเมืองนั้น เป็นคำพูดที่ไร้ขอบเขตเพราะทหารเป็นกำลังอำนาจอันหนึ่งที่จะสนับสนุนรัฐบาลใดๆ ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความถูกต้องที่รัฐบาลนั้นๆ จะปฏิบัติการก้าวก้าวที่ทำให้ทหารเขาคิดว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมแล้ว เขาก็ต้องไว้วางใจขึ้นมาเป็นแน่แท้ เมื่อไม่มีอิทธิพลเหมือนกับที่หนังสือพิมพ์เขามี เราก็ใช้อิทธิพลทางด้านกำลังของเราเข้าจัดการ... จงวางใจได้ว่าทหารจะไม่เข้ายึดอำนาจ... จงเลิกหาทางกีดกันทหารไม่ให้เล่นการเมืองเสียแต่เดี๋ยวนี้ ...ท่านที่จะเสนอตัวเข้ามารับมอบกิจการของชาติไปจากทหารนั้นท่านมีความสามัคคีปรองดองกันเพียงพอแล้วหรือ...¹⁸

4.4.4 การพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามของสหรัฐอเมริกา ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในแง่ที่กระแสการเมืองและมติดินาชนในสหรัฐอเมริกาก่อให้เกิดการทบทวนบทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ใหม่

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีผลกระทบกองทัพไทยสูงเพราะตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา สหรัฐอเมริกามีความสัมพันธ์ทางทหารและการต่างประเทศกับไทยอย่างลึกซึ้ง* สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธ ผู้เชี่ยวชาญ และให้ทุนการศึกษาฝึกอบรมกับ

* ช่วงสงครามเวียดนาม สหรัฐอเมริกามีฐานทัพในประเทศไทยหลายแห่ง

¹⁷ ปราศัณย์ เสวีกุล "ยอดปรารถนาของชาติไทย" เสนาธิปไตย เมษายน-มิถุนายน

¹⁸ "การเมือง" เสนาศึกษา มิถุนายน-กรกฎาคม 2517

ทหารไทย โดยเฉพาะกองทัพบกอย่างมากมาย การชกกันในความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงมีผลต่อกองทัพบกมาก

4.4.5 จากบทบาทของพล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ในกรณี 14 ตุลาคม 2516 แสดงให้เห็นประจักษ์ชัดว่า มีความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มผู้นำเดิม (จอมพลถนอม-ประภาส) กับกลุ่มพล.อ.กฤษณ์ แม้ว่าผู้นำเดิมจะหมดอำนาจไป แต่สมัครพรรคพวกของผู้นำเดิมยังมีอยู่ ดังนั้นบทบาทของพล.อ.กฤษณ์ จึงเป็นไปเพื่อป้องกันอิทธิพลของพรรคพวกจอมพลถนอม ซึ่งอยู่ในกองทัพโดยอาศัยผู้นำพลเรือนและสถานการณ์ทางการเมือง มากกว่าการที่พล.อ.กฤษณ์ จะสร้างฐานจำนวนทางกองทัพในสภาพการณ์เช่นนี้ บทบาททางการเมืองของคณะทหารจึงถูกจำกัดลงและพล.อ.กฤษณ์ เองก็ไม่ต้องการเผ่นกระแสนิยมหาชน ขณะนั้นกองทัพบกจึงไม่มีเอกภาพทางอำนาจเพราะกลุ่มทหารที่เป็นฝ่ายอิทธิพลเก่าย่อมไม่ต้องการให้ความร่วมมือกับพล.อ.กฤษณ์ ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่บั่นทอนศักยภาพทางการเมืองของคณะทหาร¹⁹

จะเห็นได้ว่าภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม คณะทหารได้ถูกสภาพทางการเมืองปิดกั้นการเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างมากมายเช่นเคยโดยสิ้นเชิง ทั้งในฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และในด้านมติดมหาชน

4.5 การเปลี่ยนแปลงด้านขบวนการนักศึกษา

หลังจากที่ ศนท. สามารถนำการเคลื่อนไหวล้มล้างรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้แล้วนั้น บทบาททางการเมืองของนักศึกษาในช่วงเวลาต่อมายังเพิ่มพูนมากขึ้นในระยะแรกๆ ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนกลุ่มต่างๆ เป็นอย่างดี ซึ่งในช่วงเวลาต่อมา ศนท. ได้เคลื่อนไหวทางการเมืองหลายกรณีที่สำคัญ ด้วยกัน กลุ่มนิสิตนักศึกษาได้พยายามขยายบทบาทหรือฐานอำนาจของตนเองประสานงานกับกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ เช่น กลุ่มกรรมกร กลุ่มชาวนาไรชาวนา ด้วยการช่วยเหลือกรรมกร ชาวนาไรชาวนาเรียกร้องสิทธิและ

¹⁹ อรุณ แสงจันทร์ "วิเคราะห์บทบาทของทหารในการเมืองไทย พ.ศ. 2516-2524" (ปริญญาพนธ์ศิลปศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร 2534) หน้า 17-18

ความเป็นธรรมจากรัฐบาลได้แก่ กรณีการนัดหยุดงานของโรงงานทอผ้า การนัดหยุดงานของกรรมกรโรงงานสแตนดาร์ดคาร์เมนต์ การประท้วงของชาวยุโรปในจังหวัดต่างๆ ให้รัฐบาลช่วยไถ่ถอนจัดที่ดินทำกินให้ ร่วมประท้วงเรื่องเจ้าของโรงเรียนราษฎร์ไล่ครูออกประท้วงกรณีถึงแดง จังหวัดพัทลุง ประท้วงกรณีบ้านนาทราย จังหวัดหนองคาย และขับไล่ฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย เป็นต้น

การเคลื่อนไหวในช่วงหลังนี้โดยเฉพาะในกรณีขับไล่ทหารอเมริกาและฐานทัพของสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทยนั้น ศนท. ได้โจมตีสหรัฐอเมริกาว่า สนับสนุนรัฐบาลเผด็จการของไทย ครอบงำผู้นำทางการเมืองและนโยบายทางทหารของไทยมาโดยตลอด รวมทั้งโจมตีในเรื่องอื่นๆ อีก เช่น การกอบโกยทรัพยากรธรรมชาติของไทยไป การเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สุดคือ การเดินขบวนในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2519 มีการจัดนิทรรศการต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกาทั่วกรุงเทพฯ ความเคลื่อนไหวของศนท. ครั้งนี้กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้องมาก จึงมีการต่อต้าน ศนท. โดยกลุ่มกระหังแดง ได้เข้ามาก่อวุ่นวายในกรณีนี้ ด้วยการขว้างระเบิดพลาสติกและระเบิดมือเข้าไปในกลุ่มประชาชนที่ฟังการอภิปรายโจมตีสหรัฐอเมริกา

อีกกรณีหนึ่งที่เป็นความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับรัฐบาลคือ กรณีบ้านนาทรายเนื่องจากเกิดการสังหารประชาชนเป็นจำนวนมากที่บ้านนาทราย โดยฝ่ายทหารและตำรวจอ้างว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ นายธีรยุทธ บุญมี ได้นำชาวบ้านนาทรายมาเปิดโปงเบื้องหลังการสังหารครั้งนี้ว่าเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ฝ่ายกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในก็ได้ออกข่าวโต้แย้ง ดังนั้น กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) ของนายธีรยุทธ บุญมี จึงเดินทางไปหาหลักฐานมายืนยันอีกครั้ง ความขัดแย้งครั้งนี้ทำให้ฝ่ายนักศึกษาที่ทำกิจกรรมทั้งหลายเห็นว่าทิศทางทางการเมืองไทยจะต้องเลวร้ายยิ่งขึ้น

การที่นักศึกษาเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างมากมายนั้นก็เพิ่มศัตรูจากกลุ่มที่เสียผลประโยชน์มากขึ้น ทำให้การดำเนินการของกลุ่มนิสิตนักศึกษาต้องเผชิญอุปสรรคและเริ่มเสื่อมพลังและอิทธิพลตามลำดับ โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ประชาชนนิสิตนักศึกษาเริ่มเสื่อมความศรัทธาและความเชื่อมั่นที่มีต่อศนท. และกลุ่มนักศึกษาอื่นๆ อันเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ คือ

4.5.1 การแตกแยกทางด้านแนวความคิดในกลุ่มนิสิตนักศึกษา ก่อนวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นิสิต นักศึกษาไม่ว่าจะเป็นฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาสามารถร่วมมือกันได้เพราะมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม ประภาส จึงรวมตัวกันได้ อย่างเหนียวแน่น แต่หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา การต่อสู้ในสังคมไทยเป็นการต่อสู้แบบ กลุ่มผลประโยชน์และการต่อสู้ระหว่างชนชั้น เช่นกรณีกรรมกรและชาวนา นักศึกษาจึงเริ่มแตกแยกกันในด้านแนวความคิดทางการเมืองและในด้านการแก้ไขปัญหาลังคมชัด เจนขึ้น นักศึกษาหัวก้าวหน้าเห็นว่าการมีรัฐธรรมนูญไม่เพียงพอ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาและอื่นๆ ด้วย เพื่อผลประโยชน์ของคนยากจน นักศึกษาจึงได้เข้าร่วมกับขบวนการประชาชนที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา

ขณะเดียวกัน นักศึกษาฝ่ายขวาจะมีความรู้สึกว่าการต่อสู้ของประชาชนเป็นการทำลายความสามัคคี เป็นการขัดต่อกฎระเบียบบ้านเมือง นักศึกษากลุ่มนี้ไม่พอใจกลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้า และเริ่มมีการจัดแย้งกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางกรณีนักศึกษาส่วนใหญ่จะรู้สึกว่าผลประโยชน์ทางด้านรูปธรรมของตนถูกระทบกระเทือน เช่น นักศึกษาธรรมศาสตร์ส่วนหนึ่งไม่พอใจที่กรรมกร ชาวนา มาใช้บริเวณมหาวิทยาลัยเป็นที่พักผ่อนและใช้ห้องน้ำ²⁰

ผลจากการแตกแยกทางด้านความคิดทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาไม่สามารถรวมพลังได้เหมือนก่อน ผู้นำศนท. บางคนได้ยื่นใบลาออก เช่น นายพีรพล ตริยะเกษม นายกองัดการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

นอกจากความขัดแย้งกันในด้านแนวความคิดของกรรมการบริหารของ ศนท. แล้ว ยังมีเรื่องวุ่นวายอื่นๆ อีก เช่นเรื่องมีการรั่วไหลทางการเงิน อีกประการหนึ่งเมื่อประชาชนให้การยอมรับมากขึ้น ฐานะของศนท. จึงเริ่มเปลี่ยนมาเป็นแกนนำในการต่อสู้ทางการเมืองมากกว่าแต่ก่อนทำให้ศนท. ซึ่งเพิ่งเติบโตมาและยังไม่มีการจัดองค์กรที่แข็งแรง ไม่สามารถกำหนดโครงสร้างใหม่หรือแสวงหาแนวทางการต่อสู้ใหม่ที่พัฒนาขึ้นได้อย่างทันท่วงที

²⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ปากคำประวัติศาสตร์ หน้า 29

นอกจากนั้นมีการตั้งกลุ่มของนักเรียน นิสิตนักศึกษาชั้นใหม่มากมาย เช่น สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย* กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) กลุ่มนักเรียนนักศึกษาอาชีวะเพื่อประชาธิปไตย (นช.ปช.) กลุ่มชมรมบัณฑิต เป็นต้น แต่ละกลุ่มก็ดำเนินงานของตนอย่างอิสระมีการประสานงานกันน้อย เช่น ศนท.ไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจะสนับสนุนกลุ่มชาวไร่ชาวนาที่ประท้วง ณ ท้องสนามหลวงต่อไปหรือไม่ นายสมบัติ อัครกัญญวงศ์ เลขาธิการศนท. ให้สัมภาษณ์ว่า "ความแตกแยกในครั้งนี้มิใช่ความแตกแยกระหว่างกลุ่มนิสิตนักศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นความแตกแยกระหว่างตัวบุคคลใน ศนท. ด้วย"

ศนท. ยังขัดแย้งกันอย่างรุนแรงกับกลุ่มนักเรียนอาชีวะถึงขั้นขอแบ่งสถานที่ทำงาน และเงินที่ได้รับบริจาคจากประชาชนหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ข้อขัดแย้งของ 2 กลุ่มนี้ได้แก่การที่ศนท. ประท้วงการที่รัฐธรรมนูญตัดสินสิทธิประชาชนที่มีอายุ 17 ปีในการออกเสียงเลือกตั้ง ตัดสิทธิประชาชนอายุ 23 ปีในการสมัครรับการเลือกตั้ง การให้มี 2 สภาและการให้ทหารต่างด้าวเข้ามาหรือส่งอาสาสมัครออกไปรบต่างแดน โดยไม่ต้องได้รับการอนุมัติจากสภา แต่ฝ่ายนักเรียนอาชีวะไม่เห็นด้วยกับการคัดค้านประเด็นเหล่านี้ ในวันที่ 5 ตุลาคม 2517 มีการชุมนุมสนับสนุนให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว ส่วนการต่อต้านประเทศสหรัฐอเมริกาของศนท. ในวันที่ 4 กรกฎาคม 2518 นั้นได้รับการต่อต้านจากศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะศึกษาแห่งประเทศไทย โดยการนำกระเช้าดอกไม้ไปแสดงความขอบคุณที่สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือต่อประเทศไทยมาตลอด

4.5.2 กลุ่มนิสิตนักศึกษาถูกมองว่าเป็นฝ่ายซ้าย จึงได้รับการต่อต้านจากขบวนการฝ่ายขวาและกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์อย่างมาก หนังสือพิมพ์บางฉบับเช่น ดาวสยาม รายวันบันเทิง ไทยเดลี ต่างก็พยายามออกข่าวทำลายพลังนักศึกษาด้วยการโจมตีให้ร้ายผู้นำนักศึกษาต่างๆ เช่น กล่าวหาว่าผู้นำนักศึกษาขายตัวให้กับนักการเมืองจนร่ำรวย หรือวิพากษ์ต่างจังหวัดบางสถานที่ได้ออกข่าวโจมตีนักศึกษาอยู่เสมอโดยเฉพาะขบวนการวิทย์เสรี อันมีสถาบันวิทยุยานเกราะเป็นหลักในการโจมตีการกระทำทุกอย่างของนักศึกษา ทางราชการ

* พัฒนามาจากกลุ่ม "ธรรมศาสตร์เสรี" โดยการก่อตั้งของนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ภายหลังจากการลาออกจาก ศนท.

ก็มีหนังสือเวียนมาให้ความร่วมมือกับนักศึกษาที่เข้าไปปลุกกระดมตามหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นเพื่อต่อต้านกลุ่มนิสิตนักศึกษาโดยตรง เช่น กลุ่มนวพล กลุ่มกระหิงแดง ศูนย์พิทักษ์ความมั่นคงแห่งชาติ ศูนย์แนวร่วมต่อต้านเผด็จการจกรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์ กลุ่มพิทักษ์ไทย กลุ่มพิทักษ์ความยุติธรรม กลุ่มช้างดำ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ได้พยายามก่อวินาศกรรมและขัดขวางการดำเนินงานของขบวนการนิสิตนักศึกษา ซึ่งความพยายามในการทำลายภาพพจน์ขบวนการนักศึกษาดังกล่าวมีผลกระทบเพื่อนภาพพจน์โดยรวมของนักศึกษาอยู่มากพอสมควร

ขบวนการทำลายพลังนักศึกษานั้น นอกจากจะมาจากชนชั้นปกครองหัวเก่าให้สินจ้างรางวัลหรือหลอกล่อคนจำนวนหนึ่งเป็นเครื่องมือแล้ว บางครั้งก็มาจากชนชั้นกลางทั่วๆ ไป ที่มีทัศนคติไม่ตรงกับนักศึกษา ในกรณีที่นักศึกษาต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นต่ำซึ่งขัดกับผลประโยชน์ของตน

4.5.3 การดำเนินงานของ ศนท. ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้นำนักศึกษา กับนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ เพราะบรรดาผู้นำนักศึกษามีหัวก้าวหน้าจนเกินไป จนนักศึกษาส่วนใหญ่ตามไม่ทันเนื่องจากนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง นอกจากนี้การคอร์รัปชันของนิสิตนักศึกษาบางคนซึ่งเป็นกรรมการ ศนท. และการจ่ายเงินที่ผิดวัตถุประสงค์ เช่น นำเงินไปทำหนังสือพิมพ์ อธิปไตยแทนที่จะนำไปให้นิสิตนักศึกษาที่ได้รับบาดเจ็บจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธานิสิตนักศึกษาลงไปอย่างมาก

4.5.4 การสร้างบทบาทไม่ถูกกาลเทศะทางการเมือง มีการใช้อำนาจโดยไม่รู้จักการควบคุม มีการเดินขบวนประท้วงกันพร่ำเพรื่อ ไม่นำปัญหาวิเคราะห์เพื่อกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาหรือหมกมุ่นปัญหาในด้านเดียว ทำให้ขบวนการนักศึกษาทำลายตัวเองในที่สุด²¹ จากการปราบปรามขบวนการนักศึกษา ในวันที่ 6 ตุลาคม 2516 จนทำให้ขบวนการนักศึกษาสิ้นบทบาททางการเมืองไปในเวลาหนึ่ง *

²¹ "บทบาทของขบวนการนิสิตนักศึกษาประชาชน" การเมืองไทยหลัง 2475 ประวัติศาสตร์ไทย หน้า 541

* กลุ่มผู้นำนักศึกษาและนักศึกษาหัวรุนแรง ที่รอดพ้นจากการกวาดล้างขบวนการนักศึกษาอย่างรุนแรง ต้องหลบหนีการจับกุมโดยการเข้าไปใช้ชีวิตในป่ากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ผลกระทบจากเหตุการณ์ 14 ตุลา

5.1 ผลกระทบทางด้านการเมือง

ช่วงหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2519 นั้นการเมืองในประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยยังไม่สามารถพัฒนาได้ก้าวหน้านัก เนื่องมาจากการช่วงชิงอำนาจกันเองในหมู่ชนชั้นปกครอง การสูญเสียอำนาจของเผด็จการ "3 ทหารราชย์" ซึ่งกุมอำนาจทางการเมืองมานานับ 10 ปี ทำให้โครงสร้างอำนาจเก่าล่มสลายลง ก่อให้เกิดการวุ่นวายแย่งชิงอำนาจกันเกิดขึ้นในหมู่ทหาร ข้าราชการ นักการเมืองก็เกิดการแตกแยกเป็นกลุ่มต่างๆ

บรรยากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา มีการมองภาพรวมทางการเมืองต่อการเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ นักธุรกิจ ชนชั้นกลางส่วนใหญ่ ปัญญาชนบางส่วนที่ไม่เข้าใจปัญหาสังคม กลุ่มนี้เห็นว่านักศึกษาควรยุติบทบาททางการเมืองเนื่องจากเผด็จการก็หมดอำนาจลงแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งมองว่าปัญหาที่แท้จริงของสังคมยังไม่ได้รับการแก้ไข จำเป็นต้องมีการเรียกร้องความเป็นธรรมต่อไปซึ่งกลุ่มนี้ประกอบด้วยนักศึกษานักศึกษาชนเผ่าต่างๆ¹ ซึ่งกลุ่มนี้ทำหน้าที่ในการต่อสู้ร่วมกับชาวไร่ชาวนาที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

ในด้านความคิดทางการเมือง มีการแตกแยกกันอย่างสุดขั้วในด้านอุดมการณ์เป็นกลุ่มขวาจัดและซ้ายจัด โดยฝ่ายขวาจัดมองฝ่ายซ้ายจัดหรือหัวก้าวหน้าว่าเป็นกลุ่มที่เป็นภัยต่อสังคมไทย เป็นคอมมิวนิสต์ที่มุ่งทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่วนกลุ่มซ้ายจัดก็มองว่ากลุ่มขวาจัดเป็นพวกฉ้อฉล² ซึ่งกลุ่มขวาจัดได้มีการจัดตั้งกลุ่มมวลชนขวาจัดมาสนับสนุน

¹ พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม ล.ด. หน้า 82

² ลิขิต อีร์เวคิน วิวัฒนาการการปกครองไทย หน้า 388

สนับสนุนด้านนักศึกษาและพรรคการเมืองก้าวหน้าทั่วประเทศ กลไกของรัฐบาลแทบทั้งหมด
รับใช้แผนต่อต้านนักศึกษาที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ความเติบโตของขบวนการชาวจีนได้
ก้าวถึงจุดสูงสุดในเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519³ ซึ่งขบวนการชาวจีน
สามารถยึดอำนาจทางการเมืองได้สำเร็จ

5.2 ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ
หลายประการ เช่นปัญหาลินค้าราคาแพง ข้าวสารซึ่งเป็นอาหารหลักในการบริโภคของ
ประชาชนมีราคาแพงขึ้นอย่างรวดเร็วและขาดแคลน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการร่วมมือกันของ
พ่อค้าในการกักตุนสินค้า

ในสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี จากการชี้แจงของนายเสนาะ
อุนากุล ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เกี่ยวกับเศรษฐกิจของไทยในปี พ.ศ. 2518
ภาวะเศรษฐกิจและการเงินของประเทศไทยใน พ.ศ. 2518 ค่อนข้างฝืดเคือง ทั้งนี้เนื่อง
จากปริมาณเงินที่หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในอัตราต่ำกว่าปี พ.ศ. 2517 ทั้งนี้
เนื่องจากการลงทุนในประเทศชะงัก ความต้องการกู้ยืมเงินจากธนาคารมีน้อย ประกอบ
กับการส่งออกสินค้าต่างๆ ต่ำลงในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการนำเข้าสินค้าเข้ายังคงเพิ่มสูง⁴

เมื่อรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 19
มกราคม 2518 ถึงเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การต่อต้านและขัดขวางความยาก
จน โดยรัฐบาลได้วางแผนการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายหลายประการ แต่ที่สำคัญ
มี 2 โครงการคือ โครงการผันเงินและโครงการประกันราคาพืชของเกษตรกร

โครงการผันเงินรัฐบาลได้ริเริ่มให้มีโครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือ
ประชาชนในชนบทให้มีความก้าวหน้า (ปชล.) โดยมีหลักการให้ท้องถิ่นในชนบทได้พัฒนา

³ "ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 12 ตุลาคม 2536 หน้า 15

⁴ สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 1 (มกราคม 2519) : หน้า 24

ตนเองตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นบ้าง และมุ่งให้สภาพตำบลเป็นสถาบันในการดำเนินงานซึ่งรัฐบาลได้ตั้งงบประมาณไว้ครั้งแรกเป็นเงิน 2,500 ล้านบาท

โครงการเงินครั้งที่ 2 สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2519 โดยได้อนุมัติให้รัฐบาลดำเนินการตามโครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยประชาชนให้มีงานทำ (พช.) ในวงเงิน 3,500 ล้านบาท⁵

แต่นโยบายการประกันราคาพืชผลผลิตของเกษตรกรไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะได้รับการต่อต้านจากสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย คือ หลังจากที่รัฐบาลประกาศกำหนดราคาข้าวสารในอัตราใหม่ ทำให้สหภาพแรงงานหลายแห่งได้มีการเคลื่อนไหวคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารโดยให้เหตุผลว่าเป็นการไม่เหมาะสมกับภาวะการครองชีพที่เดือดร้อนของประชาชน ในการนี้กลุ่มสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์วันที่ 27 ธันวาคม 2518 เรียกร้องให้กรมการทั่วประเทศหยุดงานในวันที่ 2 มกราคม 2519

จากสภาพความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการประท้วงเรียกร้องต่างๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นกลุ่มกรรมกร หรือชาวไร่ชาวนา โดยได้รับความช่วยเหลือจากขบวนการนักศึกษาและการเรียกร้องต่างๆ ในยุคประชาธิปไตยเบ่งบานภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา นี้เองก็นำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมืองอีกครั้งในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

5.3 ผลกระทบด้านสังคม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม ผลกระทบที่สำคัญต่อสังคมไทยก็คือ การเปลี่ยนแปลงด้านการตื่นตัวของนักศึกษาประชาชน ความสำเร็จส่วนหนึ่งของการลุกฮือเมื่อวันที่ 14 ตุลาคมได้ทำให้คนที่เคยวางเฉยเฉื่อยชาทางการเมืองหันมาสนใจทางการเมืองมากขึ้น คนที่เคยหวาดกลัวอำนาจเผด็จการหรือท้อแท้กลับเข้ามาร่วมแรงร่วมใจทางการเมืองอย่างมีความหวังมากขึ้น ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ประชาชนในท้องถิ่นหลายจังหวัดได้พากันลุกฮือเดินขบวนขับไล่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เช่น ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ

⁵ สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 1 (มกราคม 2519) : หน้า 7

ผู้บังคับการกองตำรวจที่ทุจริต หรือกดขี่ข่มเหงประชาชน จนเจ้าหน้าที่เหล่านั้นอยู่ไม่ได้ และเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ชาวนาซึ่งเคยถูกจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมือง ล้าหลังที่สุดสามารถรวมตัวกันเป็นสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย (โดยมีการสนับสนุนจากนักศึกษา) และลุกขึ้นเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยไถ่ถอนที่ดิน แก้ปัญหาหนี้สิน ค่าเช่านา ประกันราคาข้าว เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

1 มีนาคม 2517 ชาวนาร้องทุกข์ที่อุทยานขุนคดโกง

25 พฤษภาคม 2517 ชาวนาประมาณ 3,000 กว่าคน จากหลายจังหวัดเรียกร้องให้ช่วยเหลือชาวนา

10 กรกฎาคม 2517 ชาวนาเปิดอภิปรายชี้แจงให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับปัญหาชาวนาที่ท้องสนามหลวง

29 สิงหาคม 2517 ชาวนาเดินขบวนครั้งใหญ่มีนักศึกษาและประชาชนเข้าร่วมด้วยมีพระภิกษุนำ

นอกจากนี้แล้วบรรดาคนงานโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งถูกกดขี่มากเป็นเวลานาน และไม่กล้าเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมเพราะรู้ว่ารัฐบาลเก่ายอมเข้าข้างฝ่ายนายทุน ก็ได้พากันนัดหยุดงานเรียกร้องให้นายทุนปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน เพิ่มค่าจ้างและปรับปรุงสวัสดิการกันมากกว่า 200 ครั้งในช่วง 2 เดือน หลังจากการโค่นล้มรัฐบาลเก่า มีคนงานร่วมประท้วงนับแสนคน นับการรวมตัวเป็นสหภาพแรงงาน ช่วงตุลาคม-ธันวาคม 2516 มีกรณีพิพาทแรงงานและการนัดหยุดงาน 399 ครั้ง ช่วงมกราคม-ธันวาคม 2517 มีข้อพิพาทแรงงาน 477 ครั้งและมีการนัดหยุดงาน 357 ครั้ง

ทางด้านสถาบันการศึกษา ทั้งนักเรียนและครูก็มีความตื่นตัวกันมากเช่นกัน ในหมู่นักเรียนชั้นมัธยมมีการตั้งศูนย์กลางนักเรียนเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2518 เรียกร้องประชาธิปไตยในโรงเรียน ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ วิเคราะห์แบบเรียนวรรณคดีไทยว่าบ่มเพาะและมอมเมาด้วยวัฒนธรรมศักดินา ให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการกำหนดอายุของผู้ออกเสียง

เลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งให้น้อยลง เสนอให้ยกเลิกวุฒิสมาชิก⁷ นอกจากนี้ในโรงเรียนราษฎร์ นักเรียนและครูก็ได้ร่วมมือกันต่อสู้กับการเอาเปรียบของเจ้าของโรงเรียนอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากการชุมนุมของครู ภายใต้การนำของศูนย์พิทักษ์สิทธิครูประท้วงกรณีครูโรงเรียนราษฎร์ถูกเจ้าของปลดออกโดยไม่มีความผิดเป็นเวลาติดต่อกันหลายสัปดาห์จนรัฐบาลต้องยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ย

นอกจากนี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นอีกมากมายทั้งในกรุงเทพ และต่างจังหวัดที่สำคัญๆ ก็มีกลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) ซึ่งพัฒนามาจากกลุ่มร้องรัฐธรรมนูญ สหพันธ์นักศึกษาเสรี ซึ่งเป็นนักศึกษากลุ่มก้าวหน้าที่แยกตัวมาจากศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพประชาชน ซึ่งประกอบไปด้วยอาจารย์มหาวิทยาลัยและปัญญาชนจากวงการอื่นๆ ศูนย์พิทักษ์สิทธิครู ฯลฯ กลุ่มต่างๆ นี้ได้ทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนและชี้ทางให้รัฐบาล เช่น มีการเรียกร้องให้ปลดปล่อยตัว 3 อดีตส.ส. ซึ่งเคยถูกจับกุมในสมัยรัฐบาลชุติกันเนื่องจากไปยื่นฟ้องจอมพลถนอมที่ทำรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2514 ว่าเป็นกบฏ มีการรณรงค์คัดค้านที่รัฐบาลทำสัญญากับบริษัทนอร์ทอปให้สร้างสนามบินพาณิชย์แห่งที่สองที่หนองงูเห่าซึ่งเป็นสัญญาที่ประเทศไทยต้องเสียเปรียบมากมาย การต่อต้านจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น ต่อต้านซี.ไอ.เอ เครื่องมือของจักรวรรดินิยมสหรัฐที่เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของไทย การเรียกร้องให้ปลดปล่อยนักโทษการเมือง เลิกล้มพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งให้อำนาจเจ้าหน้าที่จับกุมคนบริสุทธิ์ได้ง่ายเกินไป การวิพากษ์วิจารณ์รัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างใหม่ การเรียกร้องให้ขับไล่ฐานทัพสหรัฐ⁸ เป็นต้น

หากจะมองผลดีของการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม ที่สังคมไทยได้รับอาจแยกได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

5.2.1 ผู้ใช้แรงงาน ในยุคเผด็จการซึ่งเชื่อว่ากรรมกรคือผู้ที่ต้องทำงานหนัก และได้รับผลตอบแทนน้อย เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความหลักประกันในสังคมและไม่มีความหมาย แต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา กรรมกรก็มีสภาพแรงงานที่ต่อสู้เพื่อสิทธิของพวกเขาเอง

⁷ พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม ล.ด. หน้า 83

⁸ วิทยากร เชียงกุล ล.ด. หน้า 97

5.2.2 ชาวนาและเกษตรกร ที่ในอดีตเป็นกลุ่มคนที่จมปลักอยู่กับความเชื่อเก่าๆ และเป็นกลุ่มคนที่ปกครองง่ายที่สุดก็ได้มีบทบาทขึ้นมาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ได้มีการรวมตัวแสดงออกถึงความต้องการของชาวนา

5.2.3 ชนชั้นกลาง ก็ได้รับผลกระทบจาก 14 ตุลา ซึ่งโดยความจริงแล้วน่าจะส่งผลกระทบกับชนชั้นนี้มากที่สุด แต่กลายเป็นผลกระทบในแง่เพิ่มปริมาณชนชั้นกลางในสังคมไทยมากขึ้นส่วนคุณภาพยังเหมือนเดิม คือ ชนชั้นกลางในสังคมไทยยังมีความคิดติดกับขุนนางกว่าชนชั้นอื่น

5.2.4 คนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นชนชั้นกลางที่มีความคิดก้าวหน้า⁹ เป็นนักศึกษาที่มีบทบาททางการเมือง ก็มีบทบาททางการเมืองมากขึ้นกว่าเดิมเนื่องจากมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวต่อสู้ของนักศึกษาประชาชน มีผลต่อพัฒนาการทางการเมืองของไทยมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเดือนตุลาคม 2516 นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงโดยตรงแล้ว การขยายตัวของรัฐสมัยใหม่ ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐบาลส่วนกลางมากขึ้น ตลอดจนได้รับการข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ก็มีส่วนช่วยให้ประชาชนเกิดความสำนึกทางการเมืองและต่อสังคมอย่างกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน

5.4 ผลกระทบด้านทหาร

จากการเปลี่ยนแปลงวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น หากจะมองส่วนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงมากที่สุดก็คือกองทัพ ซึ่งเป็นฐานอำนาจให้รัฐบาลเผด็จการมาโดยตลอดผลกระทบที่ชัดเจนที่สุด เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันต่อไป

⁹ "ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 14 ตุลาคม 2536 หน้า 3

5.4.1 การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดและตัวบุคคล จากความมั่นคงของรากฐานของกองทัพในระบบราชการได้อื้ออานวยให้กับระบบเผด็จการครอบครองอำนาจได้ตลอดมาหลังปี 2475 กองทัพจึงเป็นสถาบันที่ขัดขวางการปลุกฝังระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทย มาตลอดจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา ความพ่ายแพ้ของจอมพลถนอม ทำให้พลเอกกฤษณ์ สีวะรา เข้ามามีอำนาจทางการเมืองแทนท่ามกลางความพยายามของกลุ่มชาตินิยมในกองทัพที่จะผลักดันให้กองทัพกลับไปมีอำนาจเช่นเดิม จนกระทั่งพลเอกกฤษณ์ มรดกรรมไปทหารชาตินิยมอย่างน้อย 2 กลุ่มแย่งชิงอำนาจกันโดยมีพรรคการเมืองหนุนหลังในที่สุด กลุ่มพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจได้สำเร็จ

5.4.2 การเปลี่ยนแปลงด้านเงื่อนไขและยุคสมัย หลังจากกองทัพถูกทำลายจากพลังมหาชน ทหารส่วนหนึ่งเริ่มรู้สึกว่าการต้องเปลี่ยนแปลงกองทัพให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและยุคสมัยทางการเมือง นายทหารกลุ่มที่ได้จัดตั้งกลุ่มทหารประชาธิปไตยขึ้นมาเพื่อเชื่อมกับพลังประชาชนและนักศึกษา โดยมีเป้าหมายที่จะเอาชนะคอมมิวนิสต์ไปด้วยในขณะเดียวกันทหารชาตินิยมในกองทัพก็ได้จัดตั้งกลุ่มมวลชนชาตินิยมเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ แต่ในที่สุดทหารที่มีความคิดโน้มเอียงด้านประชาธิปไตยก็เป็นฝ่ายชนะเหนือทหารชาตินิยม เนื่องจากทหารที่เป็นประชาธิปไตยสอดคล้องกับภาวะสังคมมากกว่า

5.4.3 การลดระดับความแนบแน่นระหว่างกองทัพกับระบบราชการลงมาเพิ่มความสำคัญให้กับพรรคการเมืองมากขึ้น พรรคการเมืองเริ่มมีความหมายในสายตาทหาร เพราะเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการเกื้อหนุนหรือทหารที่ผิดหวังได้ใช้เป็นเส้นทางไปสู่อำนาจทางการเมืองแทนการปฏิวัติรัฐประหาร¹⁰

5.4.4 การถูกลดบทบาท อำนาจ และอิทธิพลทางการเมืองลง แม้แต่บทบาททางด้านความมั่นคงภายในและภายนอก ซึ่งคณะทหารถือว่าอยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบอันชอบธรรมของตน

5.4.5 ความคิด ความเชื่อแบบอนุรักษนิยมของทหารถูกท้าทายจากความคิดและการเคลื่อนไหวของฝ่ายก้าวหน้าโดยเฉพาะจากอุดมการณ์ของสังคมนิยม และฝ่ายมาร์กซิสต์

¹⁰ "ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 11 ตุลาคม 2536 หน้า 1

สถาบันหลัก โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาสนา และวัฒนธรรมถูกท้าทายโดยกระแสความคิดของนิสิตนักศึกษาฝ่ายซ้ายจัด จากข้อเขียนและคำพูดในโอกาสต่างๆ

5.4.6 ภาระกิจหลักของทหาร คือ การรักษาความสงบ ความเชื่อว่าสังคมที่ดีคือสังคมที่มีความสงบเรียบร้อย มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมของความเชื่อฟังและการเคารพ ประเพณี-อาวุโสถูกท้าทายจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะการชุมนุมประท้วง การนัดหยุดงาน ที่มีปริมาณมากซึ่งสภาพเหล่านี้ทำให้ทหารเห็นว่าสังคมไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่สภาพการณ์ที่คล้ายกับประเทศอื่นก่อนที่พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการเข้ายึดกุมอำนาจรัฐ

5.4.7 ศักดิ์ศรีของสถาบันทหารถูกผลกระทบโดยตรงจากพฤติกรรมของผู้นำทหารในอดีต ซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่ผลกระทบนั้นมีต่อคณะทหารและกองทัพโดยรวมเนื่องจากกระแสโจมตีทหาร มิได้แยกแยะการโจมตีเฉพาะบุคคล แต่โจมตีรวมทั้งกองทัพว่าสถาบันทหารเป็นสถาบันที่ทำให้ชาติเสื่อมโทรม¹¹

5.4.8 ภาพพจน์ทหารในสายตาประชาชนเปลี่ยนไป ซึ่งก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา ทหารเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ไม่มีประชาชนคนใดท้าทาย แต่หลังจากนั้นประชาชนกล้าประท้วงทหาร โดยไม่เกรงกลัวอำนาจทหารอีกต่อไป

ผลกระทบจากเหตุการณ์ 14 ตุลา อย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนที่สุดในสายตาประชาชนทั่วไปก็คือ ยศจอมพลถูกยกเลิกไป ระบบสืบทอดทายาทในวงศ์ตระกูลในกองทัพสูญสิ้นไป การผูกขาดอำนาจของกองทัพก็แตกกระจายไปสู่เหล่าทัพอื่นๆ ด้วย โอกาสที่ผู้นำราชการทหารบกที่จะต้องก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีก็หมดไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของเหตุการณ์ 14 ตุลา เท่ากับเป็นการเปิดประตูของทั้งระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ถูกปิดกั้นมานาน ทำให้คนไทยรู้จักหรืออาจให้คำว่า "สำลัก" กับเสรีภาพในสมัยนั้น การประท้วงการสไตรค์ เกิดขึ้นในกลุ่มคนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรรมกร นักเรียนนิสิตนักศึกษา ผลของ 14 ตุลาถือว่าเป็นจุดเริ่มต้น

¹¹ ชัยอนันต์ สมทวนิช ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย หน้า 61

ที่สำคัญของกระบวนการประชาธิปไตยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา และท้ายสุดเหตุการณ์ 14 ตุลาทำให้สังคมไทยก้าวหน้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบทั้งเปิดโอกาสให้กลุ่มนายทุนได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองแทนที่กลุ่มข้าราชการและทหารที่ถูกกดอำนาจและบทบาทลงไป¹²

¹² พระพงษ์ มานะกิจ "14 ตุลาคม : สองทศวรรษที่ผ่านมา" สยามโพสต์

บทสรุป

เหตุการณ์ 14 ตุลา เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากการประท้วงกำลังลอบซื้อนักศึกษา
รวมค่าแห่ง 9 คน การประท้วงนี้ยังเสนอให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในเวลา 6
เดือน ซึ่งก่อนหน้านี้ประเทศไทยมีการปกครองภายใต้รัฐบาลทหารโดยไม่มีรัฐธรรมนูญใน
สมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้มีเหตุการณ์ที่สะท้อนความไม่พอใจรัฐบาลเช่น เมื่อนัก
การเมืองระดับสูงใช้ยุทธโศภณณ์เล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่เรศวร เมื่อเดือนเมษายน 2516 และ
ภาวะข้าวสารขาดแคลน

ขณะที่บทบาททางการเมืองของนักศึกษาชัดเจนขึ้น หลังจากประสบความสำเร็จ
จากการเป็นผู้นำลัทธิต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2515

เหตุการณ์ที่เริ่มต้นจากการที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นำโดยผู้นำนักศึกษาปัญญาชน
จำนวนหนึ่งได้ชักชวนให้นักศึกษาปัญญาชนและนักการเมืองจำนวน 100 คน ลงชื่อเรียกร้อง
ให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ตามด้วย
การนัดแถลงข่าวต่อผู้สื่อข่าวและออกตระเวนแจกใบปลิว หนังสือเรื่องรัฐธรรมนูญและ
ประชาธิปไตย ซึ่งนำไปสู่การที่รัฐบาลสั่งจับกุมสมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คน
ส่วนใหญ่เป็นผู้นำนักศึกษา นักเขียนปัญญาชนและนักการเมืองที่เป็นที่รู้จักกันดี

ในวันที่ 9 ตุลาคม 2516 นักศึกษาซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สท. ได้จัดให้มีการ
การประท้วงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมทั้ง 13 คน
มีนักศึกษาประชาชนมาร่วมชุมนุมเป็นจำนวน 5 แสนคน

เที่ยงตรงของวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ผู้ชนเคลื่อนตัวออกจากมหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ลู่บนเสาวรีย์ประชาธิปไตยและลานพระบรมรูปทรงม้า ระหว่างนั้น การเจรจาระหว่าง
ผู้นำนักศึกษากลุ่มหนึ่งกับฝ่ายรัฐบาลยังดำเนินต่อไป

การนองเลือดเริ่มขึ้นตอนเช้ามืดของวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เมื่อตำรวจ
คอมมานโดมีเรื่องปะทะกับกลุ่มผู้ร่วมชุมนุมที่กำลังแยกย้ายกันกลับบ้าน ชาวการทำร้าย
ผู้ชุมนุมแพร่กระจายไปทั่วกรุงเทพฯ นักเรียน นักศึกษาประชาชนเริ่มปะทะกับตำรวจทหาร
รุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อมีการบุกเผา ทำลาย สถานที่ราชการต่างๆ

เหตุการณ์ 14 ตุลาสิ้นสุดลงเมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร เดินทางออกนอกประเทศไปในที่สุด หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาสิ้นสุดลงแล้ว มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ 65 คน บาดเจ็บ 857 คน¹

หากจะมองถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการนำไปสู่การนองเลือดวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้นเกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยหลายอย่างมาส่งเสริมกันอย่างพอเหมาะ ไม่ว่าจะเป็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่สม่ำเสมอ ภาวะความเดือดร้อนด้านค่าครองชีพ เช่นราคาข้าวสารที่แพงอย่างเห็นได้ชัด การผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยกลุ่มจอมพลถนอม-ประภาส ที่นำไปสู่การปิดกั้นและความขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นผู้นำอื่นๆ จนถึงจุดที่เริ่มสร้างความไม่พอใจในหมู่ประชาชนค่อนข้างสูง

การเติบโตของการศึกษาและสื่อสารมวลชน ซึ่งทำให้มีการเผยแพร่ความคิดแบบเสรีประชาธิปไตยและการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ตลอดจนบทบาทของนักศึกษาปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีความคิดตื่นตัวทางการเมืองทางสังคมเพิ่มขึ้นและได้มีบทบาทในการรณรงค์คัดค้านรัฐบาลเผด็จการในเรื่องต่างๆ มาตามลำดับ ซึ่งกล่าวโดยรวมแล้ว คือ ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้นสังคมไทยได้วิวัฒนาการหรือเปลี่ยนแปลงมาจนถึงจุดที่เกิดสภาพปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจการเมือง สังคม อย่างทั่วทุกด้านจนถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นจุดวิกฤต เมื่อเกิดสถานการณ์ที่เหมาะสมคือมีผู้ริเริ่มท้าทายสภาพการปกครองที่ดำรงอยู่และผู้ปกครองดำเนินนโยบายปราบปรามรุนแรงในช่วงที่ประชาชนไม่พอใจรัฐบาลอยู่แล้ว เรื่องจึงได้ลุกลามใหญ่โตนำไปในการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่อย่างไม่เคยมีมาก่อนนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา

นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าลัทธินักศึกษาประชาชนที่ไม่มีกำลังอาวุธไม่มีการจัดตั้งองค์การที่เข้มแข็งพอ ไม่ได้อยู่ในวิสัยที่จะเอาชนะรัฐบาลเผด็จการทหารได้ หากที่ชนะได้ก็เพราะว่ามีกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองและทหารกลุ่มอื่นได้เข้ามาแทรกแซง ใช้สถานการณ์ที่ประชาชนแข็งข้อต่ออำนาจรัฐ ผลักดันให้กลุ่ม 3 ทหารราชย์ ต้องออกนอกประเทศไป ทำให้มีการถกเถียงกันเนื่องจากบางคนให้ความสำคัญกับบทบาทนักศึกษามาก

¹ "14 ตุลา กับ 6 ตุลา" สารคดี 9 ตุลาคม 2536 หน้า 106

ขณะที่บางคนให้ความสำคัญน้อยหรือไม่ให้ความสำคัญเลย

แต่หากจะมองภาพรวมแล้ว สิ่งที่ต้องยอมรับก็คือถ้าหากนักศึกษาประชาชนไม่พร้อมใจกันต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการอย่างจริงจังแล้ว กลุ่มผู้มีอำนาจในสังคมกลุ่มอื่นที่จะผลักดันกลุ่มจอมพลถนอมลงไป ก็ยังจะไม่มีช่องทางสถานการณ์ที่เหมาะสมที่จะเปิดให้พวกเขาทำเช่นนั้นได้ และหากจะมองอีกแง่หนึ่งก็มีความเป็นไปได้ของการที่กลุ่มผู้มีอำนาจที่ต้องการโค่นล้มกลุ่มจอมพลถนอมจะเป็นผู้ฉวยโอกาสสร้างสถานการณ์ที่กำลังจะปิดฉากให้รุนแรงมากขึ้น เพราะเราจะเห็นได้ว่าก่อนวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นักศึกษาประชาชนเรียกร้องด้วยสันติวิธีมาโดยตลอด จนกระทั่งตำรวจได้ตะลุมบอนนักศึกษาในตอนเช้าวันที่ 14 ตุลาคม ขณะที่กลุ่มผู้ชุมนุมกำลังสลายตัวยุติการประท้วง นั่นก็คือ ถ้าไม่มีการปะทะกันในตอนเช้าวันที่ 14 ตุลาคม ซึ่งส่งผลให้เกิดการต่อต้านและการปราบปรามที่รุนแรงตามมาหลังจากนั้น เหตุการณ์อาจจบลงที่นักศึกษาประชาชนได้รับสิ่งที่พวกเขาเรียกร้อง คือรัฐบาลยอมปล่อยผู้ถูกจับกุมและให้สัญญาว่าจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายในปี 2517² และรัฐบาลจอมพลถนอมก็ยังคงอยู่โดยที่กลุ่มอำนาจอื่นซึ่งได้รับการสืบทอดอำนาจมาจนถึงทุกวันนี้ก็จะไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ได้อีกหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา สงบลง

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยทั้งๆ ที่เหตุการณ์นี้เพิ่งผ่านไปได้เพียง 20 ปี เท่านั้นแต่ก็ได้ถูกชนชั้นนำในสังคมผู้มีอำนาจครอบงำความรู้ทำให้ลืมเลือนหรือพรมัวบิดเบือนไปในปัจจุบัน เยาวชนรุ่นหลังไม่ได้รับการบอกเล่าหรือการสอนในชั้นเรียนให้รู้จักประวัติศาสตร์ช่วงนี้ หรือไม่ก็ได้รับการบอกเล่าที่ผิดพลาดดังจะเห็นได้จากไม่มีการบรรจุเรื่องเหตุการณ์ 14 ตุลาไว้ในหนังสือเรียนส่วนใหญ่ ยกเว้นระดับมหาวิทยาลัยบางเล่ม และการที่รัฐบาลเพิกเฉยต่อการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน 14 ตุลาคม

สภาพของการจ้องใจลดความสำคัญของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่ใช่ตัวอย่างเดียวในสังคมไทย แม้แต่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน

² วิทยากร เชียงกุล "เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และบทบาทของปัญญาชน" ขบวนการนักศึกษาไทยจาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม 2516 รวบรวมโดย วิทยากร เชียงกุล

2475 ก็ถูกลดความสำคัญลงเช่นกัน จากที่เคยถูกกำหนดให้เป็นวันชาติกลายเป็นวันที่ไม่มีการฉลองหรือพูดถึงอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน

ไม่ใช่แต่เพียงผู้มีอำนาจในสังคมเท่านั้นที่ต้องการลดความสำคัญของเหตุการณ์

14 ตุลา ลงแม้แต่ปัญญาชนที่เคยมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ระบบสังคมบางคน ก็มองว่า เหตุการณ์ 14 ตุลา มีค่าเท่ากับศูนย์เพราะพวกเขาเห็นว่าไม่ได้ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นมาแต่อย่างใดหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สังคมไทยยังย่ำอยู่กับที่ คือเป็นสังคมที่ไม่ได้มีประชาธิปไตย ไม่ได้มีสิทธิเสรีภาพความเป็นธรรม และยังไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมในแง่ต่างๆ ได้ การที่ปัญญาชนหลายคนคิดเช่นนั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลสะท้อนมาจากความผิดหวังต่อกระแสการตื่นตัวของชนวนการนักศึกษาประชาชนในช่วงหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อชนวนการนักศึกษาประชาชนถูกปราบปรามอย่างหนัก ทำให้บทบาทที่เคยมีอยู่อย่างมากในช่วงปี 2516-2519 ต้องลดลงไป

แต่ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง เหตุการณ์ 14 ตุลา ได้ผลักดันให้ชนชั้นนำในสังคมไทย รวมทั้งทหารจำเป็นต้องยอมรับหนทางการพัฒนาแบบรัฐสภาหรือประชาธิปไตยแบบทุนนิยมมากขึ้น จำเป็นต้องยอมรับการต่อรองอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างกลุ่มชนต่างๆ เช่นพรรคการเมือง สหภาพแรงงาน สมาคมของเกษตรกร นักศึกษาปัญญาชนและกลุ่มกิจกรรมทางสังคมอย่างเปิดเผยถูกกฎหมายมากขึ้น ซึ่งสภาพเช่นนี้ต่างจากสมัยจอมพลสฤษดิ์-ถนอมช่วงปี 2501-2516 อย่างสิ้นเชิง

บรรณานุกรม

1. หนังสือทั่วไป

การฝึกหัดครู, กรม พื้นฐานการเมืองและการปกครองไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ตำรวจ, 2520.

กองบรรณาธิการหนังสือเสียงเยาวชน/ประชาชน โค่นทรราชย์ กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มิตรสยาม 2516

เฉลิมเกียรติ ผิวฉวน ประชาธิปไตยแบบไทย : ความคิดทางการเมืองของทหาร
ไทย (2519-2529) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2533

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์
2525

_____ ลัทธิการเมือง กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2514

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ 14 ตุลา บันทึกประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ 2536

มนตรี เจนวิทย์การ พรรคการเมืองยุคใหม่ กรุงเทพฯ : กรุงไทยการพิมพ์ 2511

ลิขิต ถีระเวคิน วิวัฒนาการการปกครองไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย
2530

วิทยากร เชียงกุล (บ.ก.) ขบวนการนักศึกษาไทยจาก 2475 ถึง 14 ตุลาคม
2516 กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี 2536

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ขบวนการตุลาคม 2516 กรุงเทพฯ :
กรุงสยามการพิมพ์ 2517

ศรณรงค์ ปิยะกาญจน์ 52 ปีของประชาธิปไตยไทย กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา 2517

สุกิจ เจริญรัตนกุล วัฏจักรการเมืองไทย : เลือดตั้ง-รัฐประหาร กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์ 2529

สุจิต บุญบงการ การพัฒนาทางการเมืองของไทย กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2531

เสน่ห์ จามริก การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์

การพิมพ์ 2529

เสรี น้อยบัวทิพย์ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ ชุดประชาธิปไตยเลือด กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มิตรสยาม 2517

อานวย สุขเจริญ บันทึกสี่ตัวกรรมเขาวงกตไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุขเจริญ

สาร 2516

2. บทความจากวารสาร

"การเมือง" เสนาศึกษา มิถุนายน-กรกฎาคม 2517

คณินดิษฐ์ ตั้งใจตรง "องค์การนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม

2519 วารสารร่วมพักษ์ ปีที่ 9 ตุลาคม 2533

คึกฤทธิ์ ปราโมช "ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกฯ ชีวิตและงาน" สละ

ลิขิตกุล ผู้รวบรวม กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์ 2521

ชัยอนันต์ สมุทวณิช "กองทัพไทยส่งเสริมหรือเหยี่ยวรังประชาธิปไตย" 50 ปีบน

เส้นทางประชาธิปไตย กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ 2526

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "14 ตุลาฯ (1)" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 13 : 1 ตุลาคม

2536

_____. "14 ตุลาฯ (2)" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 13 : 8 ตุลาคม 2536

_____. "14 ตุลาฯ (จบ)" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 13 : 15 ตุลาคม

2536

"ทรัพย์สินของถนอม-ประภาส-ณรงค์และภริยา" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 :

3 พฤศจิกายน 2516

"ทหารไทยจะไม่เล่นการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 18 พฤศจิกายน

2516

"นโยบายรัฐบาลใหม่" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 4 พฤศจิกายน 2516

ประสาร มฤคพิทักษ์ "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ บันทึกจากประสบการณ์ตรง"

มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 15 : 8 ตุลาคม 2516

ประสงค์ วิสุทธิ์ "พลิกประวัติศาสตร์ 14 ตุลา" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 8 : 14

ตุลาคม 2530

ปราศัย เสวิกุล "ยอดปรารถนาของชาติไทย" เสนาปดีย์ เมษายน-มิถุนายน

2518

ฝุ่นเมือง (นามแฝง) "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 21

ตุลาคม 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 11

พฤศจิกายน 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 18

พฤศจิกายน 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 25

พฤศจิกายน 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 2

ธันวาคม 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 9

ธันวาคม 2516

..... "อนุทินการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 20 : 30

ธันวาคม 2516

"เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน" วารสารยูงทอง 27 มิถุนายน 2511

เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม" วารสารธรรมศาสตร์ 3

พฤษภาคม 2517

อภิชัย พันธเสน "มุมประชาธิปไตย" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 38 : 13-15

ตุลาคม 2534

2. บทความจากหนังสือพิมพ์

ธีรยุทธ บุญมี "ส่วนหนึ่งของความทรงจำ 20 ปี 14 ตุลาคม" สยามโพสต์

11-15 ตุลาคม 2536

พีรพงษ์ มานะกิจ "14 ตุลาคม : สองทศวรรษที่ผ่านมา" สยามโพสต์ 11 ตุลาคม 2536

"ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 11 ตุลาคม 2536

"ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 12 ตุลาคม 2536

"ผลกระทบจาก 2 ทศวรรษ 14 ตุลา" สยามรัฐ 14 ตุลาคม 2536

สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 1 มกราคม 2519

3. วิทยานิพนธ์

วาสนา ไตรรัตน์กุล "ความล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตย"

วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิษณุโลก 2531

สำรวล คิริ "วิเคราะห์การปฏิวัติ 17 พฤศจิกายน 2514" วิทยานิพนธ์ ปริญญา
ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 2532

อรุณ แสงจันทร์ "วิเคราะห์บทบาทของทหารในการเมืองไทย พ.ศ. 2516-
2524" ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร 2534

4. อื่นๆ

นภาพร จิตวานิชพงศ์ "การศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์ทศวรรษ 2490 : รากฐาน
ภูมิปัญญา ฝ่ายซ้ายไทยหลัง 14 ตุลาคม 2516"

พงศ์เพ็ญ ศักนตาภัย "อนาคตประชาธิปไตยในประเทศไทย"

"พัฒนาการขบวนการนักศึกษาไทยจากอดีต-ปัจจุบัน" เอกสารประกอบโครงการ
ศึกษาสังคมไทย 2536

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม "ฐานะทางประวัติศาสตร์ของขบวนการ 14 ตุลาคม 2516
และผลสืบเนื่องที่มีต่อพัฒนาการของ พ.ค.ท."

ภาคผนวก ก.

แถลงการณ์

ถึงเพื่อนนักศึกษาธรรมศาสตร์

อนุสนธิจากการจับกumnักศึกษาและประชาชน 12 คน แห่งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้ออกแถลงการณ์และให้การศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ศกนี้ ในข้อหามั่วสุมทางการเมือง และกบฏในราชอาณาจักรนั้น องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์เห็นว่า การกระทำของรัฐบาลครั้งนี้ น่าจะคลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริงและไม่ ตรงต่อพหุติการณ์ที่เป็นจริง

ที่ว่าไม่ตรงต่อพหุติการณ์ที่เป็นจริงเพราะ

1. ข้อหามั่วสุมชุมนุมทางการเมือง ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2514 ตอนหนึ่งบัญญัติไว้ว่า "ห้ามมิให้มั่วสุมประชุมกันทางการเมือง ณ ที่ใดๆ มีจำนวนตั้งแต่ 5 คน ขึ้นไป" นั้น ข้อเท็จจริงปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้าจับกุมผู้ต้องหาดังกล่าวในขณะที่ แยกย้ายกันเดินแจกแถลงการณ์ให้การศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนลักษณะดังกล่าวนี้ ไม่อาจตีความได้เลยว่าเป็นการมั่วสุมประชุมกันในทางการเมือง การมั่วสุมประชุมทางการเมือง นั้น จะต้องมั่วสุมในที่เข้ามาจับกลุ่มชุมนุมกันเพื่อจะปรึกษาหารือเพื่อปฏิบัติการ อย่างใดอย่างหนึ่งในทางการเมือง การจับกุมผู้ต้องหาขณะแยกย้ายกันเดินแจกแถลงการณ์ แล้วอ้างว่าเป็นการมั่วสุมประชุมกันในทางการเมือง จึงเป็นการใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบ ผู้ออกคำสั่งให้เข้ากระทำการจับกุมจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำที่เกินขอบเขตอำนาจของ คนในครั้งนี้

2. ข้อหา กบฏในราชอาณาจักร ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 116 บัญญัติไว้ว่า "ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชนด้วยวาจา หนังสือ หรือวิธีอื่นอันไม่ใช่วิธีการกระทำ ภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิใช่แสดงความคิดเห็นโดยสุจริตใจ

1) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐ โดยใช้กำลังข่มขืนใจ หรือใช้ กำลังประทุษร้าย

2) เพื่อให้เกิดความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่อง ในหมู่ประชาชนถึงขนาดก่อให้เกิดความไม่สงบในราชอาณาจักร

3) เพื่อให้ประชาชนละเมิดกฎหมายแผ่นดิน" นั้น การกระทำของผู้ต้องหาทั้ง 12 คน หากได้มีส่วนหนึ่งส่วนใดของการกระทำเข้าข่ายที่จะปรับได้ว่าเป็นความผิดฐานกบฏภายในราชอาณาจักรตามมาตรา 116 ข้างต้นนั้นไม่ ผู้ต้องหาได้แจกจ่ายแถลงการณ์อย่างเปิดเผยและสุจริตใจ ยิ่งการเรียกร้องให้ประชาชนหันมาสนใจและตระหนักถึงค่าของการมีรัฐธรรมนูญ ยิ่งไม่ได้ใหญ่ ตรงกันข้าม การขัดขวางจับกุมมิให้ประชาชนได้กระทำการภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญต่างหาก ที่ต้องถือว่าเป็นกบฏภายในราชอาณาจักร การกระทำของรัฐบาลไม่มีทางให้เข้าใจเป็นอย่างอื่นไม่ได้ต่างกว่านี้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงมีมติเห็นว่า รัฐบาลชุดนี้ได้ใช้อำนาจรัฐ กฎหมาย และคุกตะราง เป็นเครื่องมือปฏิบัติต่อนักศึกษาและประชาชนทั้ง 12 คน อย่างไร้มนุษยธรรม และอย่างเกินขอบข่ายกติกา ชนิดที่รัฐบาลในประเทศที่อ้างว่ามีอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยไม่น่าจะกระทำกัน องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงใคร่ขอความร่วมมือจากเพื่อนนักศึกษายืนหยัดต่อสู้อำนาจอธรรมดังกล่าวอย่างเด็ดเดี่ยว และอย่างรวมกำลัง จนกว่าจะได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด ธรรมศาสตร์จะไม่มี การสอจนกว่าชัยชนะขั้นเด็ดขาดจะเป็นของเรา

องค์การบริหาร

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

9 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก ข.

แถลงการณ์

เพื่อนนักศึกษาที่รัก

เหตุการณ์จับกุมอาจารย์และเพื่อนนักศึกษาของเรา ผู้ซึ่งเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยสันติวิธีของรัฐบาล เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2516 นั้น แสดงให้เห็นเจตนารมณ์ของรัฐบาลอย่างเด่นชัดว่ามีเจตจำนงจะคุกคามสวัสดิภาพของประชาชนผู้หาเช้ากินค่ำ ต้องการกำจัดอาจารย์และนักศึกษาผู้ยึดถือผลประโยชน์ของส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง และที่ชั่วร้ายที่สุดคือรัฐบาลต้องการสร้างสถานการณ์ให้ทุกคนอยู่ในอาณาจักรแห่งความหวาดกลัว ไม่กล้าลุกขึ้นมาปกป้องผลประโยชน์และสิทธิเสรีภาพของตนเอง เพื่อรัฐบาลจะได้ตัดทวงผลประโยชน์ให้แก่คนกลุ่มน้อยที่สนับสนุนตนอยู่

ขอให้เพื่อนนักศึกษาใช้วิจารณญาณไตร่ตรองดูเถิดว่า อาจารย์และเพื่อนของเราทำผิดคิดร้ายถึงกับเป็นขบฏภายในราชอาณาจักรเชียวหรือ? เขาเหล่านั้นเพียงต้องการเรียกร้องสิทธิขั้นมูลฐานของเขาและคนไทยทุกคนอื่นจะพึงมี รัฐธรรมนูญนั้นเป็นสมบัติของเราโดยชอบธรรม แต่เขาปล้นเอาของเราไป เราก็จำหน เมื่อเราไปขอเขาดีๆ เขาก็จับเราเข้าคุกความผิด ส่วนผู้ขอให้มีรัฐธรรมนูญกลับต้องเป็นขบถ แล้วเรานักศึกษาธรรมศาสตร์จะทนนิ่งดูตายเชียวหรือ?

เวลานี้มีนักศึกษาเพื่อนเราไปเยี่ยมผู้ต้องหา คือเพื่อนและอาจารย์ของเราทุกคนยังสุขสบายดี ยังมีจิตใจที่มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง ทุกคนมั่นใจว่าเขาทำถูก คนไทยทุกคนยกย่องว่าเขากระทำอย่างมีเกียรติ และรัฐบาลนั้นแหละไร้เกียรติ เพราะเอาอาวุธของประชาชนมาทำลายประชาชน

เพื่อนนักศึกษาที่รัก ขณะที่เราจะเข้าห้องสอบที่มีพัดลมให้ความเย็นอย่างดี เพื่อนๆ กับอาจารย์ของเรากำลังนั่งอยู่ในห้องอับๆ แคบๆ และเหม็น ขณะที่เรายืนเฝ้าในสนามองเต็มไปด้วยความคิดเรื่องที่จะสอบ เพื่อนเราในคุกมีสมองที่มันไปด้วยอุดมการณ์ ขณะที่เราทุกคน

มีโอกาสนะสอบ... เพื่อนของเราไม่มีโอกาสแม้แต่ชิมรสแห่งเสรีภาพแล้วเราจะสอบกันเพื่ออะไร เราจะเลื่อนการสอบออกไปอย่างไม่มีกำหนด เราจะคอยเพื่อนเรา เราจะคอยอาจารย์ของเรา และเราจะต่อสู้เพื่อความถูกต้อง จนถึงที่สุด

เลือดเหลืองแดง... ลูกชิ้นเกิด เจ้าพระยา... ทำพระจันทร์ ยังเป็นสัญลักษณ์พิทักษ์ธรรมเสมอ เราจะพิสูจน์อุดมการณ์เพื่อมวลชนของเราในวันนี้ ทุกคนพร้อมกันที่ลานโพธิ์ เราจะร่วมกันให้สัตย์ปฏิญาณว่า เราจะปกป้องประชาชนและธรรมศาสตร์ของเรา

แนวร่วมนิสิตนักศึกษาประชาชน

9 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก ค.

แถลงการณ์จากนักเรียนไทยในอเมริกา

หอพักมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นิวยอร์ก

8 ต.ค. 16

เลขานุการนิสิต-นักศึกษา

พวกเรานักเรียนไทยในอเมริกาได้ทราบข่าวด่วนจากยูนิไค เรื่องการจับกุม นักศึกษาอาจารย์กับนักหนังสือพิมพ์ ด้วยความตกใจยิ่ง พวกเราจึงเรียกประชุมตัวแทนจากรัฐใกล้เคียงเพื่อรวมพลังการช่วยเหลือเดิณชวน ต่อสู้เพื่ออิสรเสรีภาพของประชาชนชาวไทย และสนับสนุนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของศูนย์ฯ จนกว่าจะเป็นผลสำเร็จ

นับเป็นนิมิตรหมายอันดีที่เราและพวกนักเรียนไทยจากทั่วโลก จะได้ร่วมต่อสู้ให้กับผลประโยชน์ของมวลชนชาวไทยทั้งชาติ ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ห่างไกลนับหมื่นไมล์ แต่หัวใจและวิญญาณของพวกเรา ยังสิงสถิตอยู่เคียงบ่าเคียงไหล่ กับเพื่อนนักเรียนไทย คนไทยทุกผู้ทุกนาม ทางเราจึงได้ส่ง จ.ม.ด่วนล่วงหน้าไปยังนักเรียนไทยทั่วอเมริกา ในยุโรป และอื่นๆ เพื่อณีกำลังของทุกชีวิต ให้ตั้งเป้าหมายไปทางเดียวกัน

ได้ซื้อตราส่งมาให้แล้ว 500 เหรียญ และรวบรวมได้มากกว่านี้จะส่งมาให้อีก ขอได้โปรดรับศรัทธาและกำลังใจจากเราด้วย

ขอให้ชัยชนะจงเป็นของผู้ประพตธรรมด้วย

จากพวกเรานักเรียนไทยในอเมริกา

ปริญญา รักสันเทียะ

เลขาธิการกลุ่ม

ภาคผนวก ง.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

10 ตุลาคม 2516

เรื่อง ขอให้ปลดปล่อยกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คน และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดโดยไม่มีเงื่อนไข

เรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี

ตามที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ อันประกอบด้วยอาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนจำนวนทั้งหมด 13 คน ในข้อหามั่วสุมประชุมกันในทางการเมือง กบฏภายในราชอาณาจักร และมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เหตุเกิดเมื่อวันที่ 7 และ 9 ตุลาคม 2516 ในบริเวณท้องที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานครนั้น

ตามข้อกล่าวหาข้างต้น สภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้พิจารณาเห็นว่า ข้อกล่าวหาดังกล่าวทำให้ผู้ถูกจับกุมทั้ง 13 คน ไม่ได้รับความยุติธรรมตามวิถีทางประชาธิปไตย

ดังนั้นสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ยื่นขอเสนอต่อ ฯพณฯและคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการปลดปล่อยผู้ถูกกล่าวหาทั้ง 13 คน พร้อมด้วยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดโดยไม่มีเงื่อนไขภายในเวลา 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่เวลา 21.00 น. ของวันที่ 10 ตุลาคม 2516 มิฉะนั้นสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมด้วยนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้รักษาความยุติธรรมจะทำการประท้วงด้วยมาตรการรุนแรงจนถึงที่สุด

ขอแสดงความนับถือ

สภานักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาคผนวก จ.

ข้อเรียกร้องของสภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

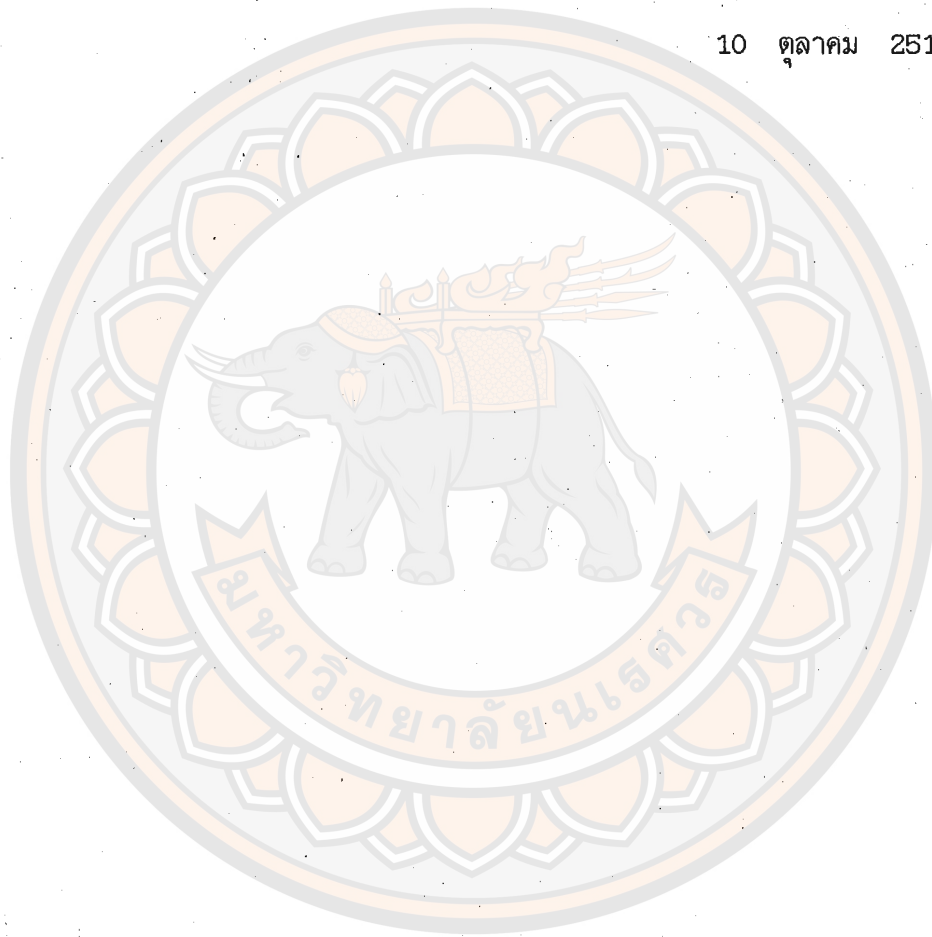
อนุสนธิกรณี อาจารย์ และนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกจับกุมเนื่องจากมีส่วนเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และออกแจกใบปลิวให้การศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2516 เป็นเหตุให้นักศึกษานัดหยุดสอบไล่ประจำภาคและชุมนุมกันประท้วง การกระทำดังกล่าว สภาอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความท้งายในการดำเนินการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ต้องหยุดชะงักลง และสถานการณ์อาจดำเนินไปในทางที่น่าวิตก สภาอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมีมติให้ออกแถลงการณ์ดังต่อไปนี้

1. สภาอาจารย์เห็นว่าการแสดงความคิดเห็น โดยสุจริตใจเพื่อประโยชน์แก่สังคมเป็นส่วนรวมเป็นสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชนทุกคนในอารยประเทศ เพราะเป็นรากฐานของระบบประชาธิปไตย อันเป็นเป้าหมายร่วมกันของประชาชนชาวไทยและรัฐบาลปัจจุบัน
2. ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ย่อมขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าทางวิชาการ ทุกๆ สาขา เสรีภาพทางวิชาการจึงเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจำต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกๆ ฝ่าย ในสังคม อาจารย์และนักศึกษาชั้นอุดมศึกษาเป็นผู้นำของสังคมทางด้านปัญญา การที่จะปฏิบัติให้สมกับฐานะหน้าที่จำต้องมีเสรีภาพในการค้นคว้า เผยแพร่ และแสดงความคิดเห็นทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตของวิชาการ และไม่มีลักษณะเป็นการยุยงให้มีการใช้กำลังหรือก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย สภาอาจารย์ถือเป็นหน้าที่ที่จะส่งเสริมสนับสนุนการกระทำในขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการ อาจารย์หรือนักศึกษาซึ่งอาศัยความเกี่ยวพันกับสถาบันปฏิบัติการเกินขอบเขตดังกล่าวย่อมมีความรับผิดชอบเป็นส่วนตัว
3. สภาอาจารย์เห็นว่าการกระทำใดๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นการกระทำในขอบเขตของการปฏิบัติตามบทบาท หน้าที่ของคนสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม การจับกุมและตั้งข้อหาความผิดขึ้นร้ายแรงเกินกว่าความเป็นจริง โดยไม่เป็นไปตามกระบวนการและเจตนารมณ์ของกฎหมาย เป็นการละเมิดสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน ทำให้เข้าใจว่าการ

ปฏิบัติดังกล่าวเป็นการถืออำนาจเป็นธรรม นอกจากนั้นการตรวจค้นและยึดหนังสือสำหรับ
ตำราเอกสารต่างๆ ทางวิชาการ ย่อมเป็นการทำลายเสรีภาพในการคิดและค้นคว้าเพื่อ
ประโยชน์ทางวิชาการ

สภาอาจารย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

10 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก จ.

ข้อเรียกร้องของสมาคมอาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพื่อนคณาจารย์ทุกสถาบันที่รัก

พวกเรากลุ่มคณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้มีนามข้างล่างนี้ มีความเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ว่า การจับกุมอาจารย์และนักศึกษาผู้ซึ่งเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยสันติวิธี เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2516 นั้น เป็นการกระทำที่เห็นได้ชัดว่าละเมิดอำนาจ และปราศจากวิจารณญาณที่รอบคอบเยี่ยงรัฐบาลที่มีความรับผิดชอบจะพึงกระทำ

พวกเรามีความเชื่อว่าเขาเหล่านั้นยึดถือผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นที่ตั้ง มิได้มีเจตนาในการแสดงออกครั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ จึงใคร่ให้ผู้มีอำนาจในคณะรัฐบาลพิจารณาเหตุการณ์นี้โดยรอบคอบ และถ้าคณะรัฐบาลยังคงมีอคติยืนยันเจตนารมณ์เดิมอยู่ หรือสร้างสถานการณ์โดยปราศจากหลักฐานต่อไป กลุ่มพวกเราไม่อาจจะคิดเห็นเป็นอย่างอื่นได้นอกจากตระหนักชัดว่า คณะรัฐบาลชุดนี้มีเจตนารมณ์ยึดถือหลักการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มคณะบุคคลเป็นที่ตั้งมิได้มุ่งประโยชน์ส่วนรวมตามปณิธานที่ขอรบยืนยันอยู่เสมอ

คณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ช.

แถลงการณ์

เพื่อนนักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนที่รัก

จากพฤติกรรมของรัฐบาล ที่ได้ออกคำสั่งจับกุมนักศึกษาประชาชน ในฐานะมวลชน ผู้ร่วมกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และเพื่อเผยแพร่ความรู้ในเรื่องประชาธิปไตยแก่พี่น้องประชาชนชาวไทย โดยรัฐบาลได้ตั้งข้อหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นกบฏ และยังบังคับใช้ อำนาจ ม.17 ที่ตนบัญญัติขึ้นเองสั่งขัง โดยไม่มีกำหนด ชี้ให้เห็นชัดแจ้งถึงเจตนาอันสกปรก ที่ปรารถนาลดทอนเสรีภาพของประชาชน ชัดขวางการกระทำอันจะเป็นประโยชน์ต่อ ประเทศชาติหรือมุ่งหวังปิดหูปิดตาประชาชนผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินไทยทั้งมวล เพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย ทอดทิ้งประชาชนไว้เบื้องหลังตลอดมา

ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาประชาชน และคณาจารย์ร่วมกันในฐานะประชาชนผู้เรียกร้อง รัฐธรรมนูญ จึงลุกขึ้นต่อสู้อำนาจอธรรมโดยไม่หวั่นเกรงเพื่อผลประโยชน์แห่งมวลชนชาวไทย การกระทำนี้จึงเป็นการกระทำอันชอบธรรมของประชาชนผู้ต้องการประชาธิปไตย ต้องการ รัฐธรรมนูญอันเป็นจุดหมายสูงสุดของความป็นประชาธิปไตยของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน รัฐธรรมนูญเท่านั้นคือตัวแทนแห่งอำนาจปวงชน ในบ้านเมืองเช่นนี้

เรา...ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย ขอประกาศสนับสนุนการต่อสู้ของ นักเรียนนักศึกษาและประชาชนในครั้งนี้ เราขอยืนหยัดสนับสนุนจนกว่าความอยุติธรรมจะ สลายไป

เพื่อนนักเรียนที่รัก ในภาวะเช่นนี้ ท่านยังทนนิ่งเฉยอยู่หรือ เพื่อนนักเรียนจำนวนมากกำลังต่อสู้ เขากำลังต้องการพลังจากท่านผนึกกำลังรวมกันเป็นปึกแผ่นและต่อสู้จนกว่า จะได้ชัยชนะมา

ไม่มีใครจะขัดขวางท่านและไม่มีอำนาจใดๆ มากดขี่นักเรียนได้ เราขอเรียกร้อง

ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย

ภาคผนวก ข.

แถลงการณ์

แถลงการณ์ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เนื่องด้วยนิสิตนักศึกษา
นักเรียนและประชาชน ได้ร่วมทำการประท้วงต่อสู้ในการที่รัฐบาลจับกุม นิสิต นักศึกษา และ
ประชาชนผู้บริสุทธิ์มาเป็นเวลา 5 วันแล้ว โดยที่ทางการรัฐบาลยังมิได้ตัดสินใจดำเนินการ
อย่างหนึ่งอย่างใด แต่ยืนยันที่จะใช้มาตรการเด็ดขาดกับบุคคลเหล่านั้น

ทางศูนย์กลางนิสิต นักศึกษา แห่งประเทศไทยพิจารณาเห็นว่าได้ให้เวลาแก่
รัฐบาลในการตัดสินใจมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ดังนั้นทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาจึง
จำเป็นต้องยืนยันที่จะต้องยื่นข้อเสนอดังต่อไปนี้คือ

ให้รัฐบาลปลดปล่อยบุคคลเหล่านั้นภายใน 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่ 12.00
น. ของวันที่ 12 ต.ค. 2516 เป็นต้นไป หากในเวลา 12.00 น. ของวันที่ 13 ต.ค.
2516 ทางศูนย์ยังมิได้รับคำตอบอันเป็นที่น่าพึงพอใจ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
จะพิจารณาใช้มาตรการในขั้นเด็ดขาดต่อไป

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

12 ต.ค. 2516

เวลา 12.00 น.

ภาคผนวก ณ.

แถลงการณ์ของรัฐบาล ฉบับที่ 1

โดยที่ได้รับรายงานว่า ในการชุมนุมของนักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนจำนวนมากในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขณะนี้ ได้มีนักเรียน หรือบุคคลกลุ่มหนึ่งเตรียมการที่จะใช้อาวุธร้ายแรงต่างๆ ในวันที่ 13 ตุลาคม 2516 และปรากฏว่า ได้นำอาวุธติดตัวเข้าไปในบริเวณนั้นแล้ว

ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัยของชีวิตบุตรหลานของท่าน จึงขอได้โปรดตักเตือนให้บุตรหลานของท่านที่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งจะไปร่วมชุมนุมได้โปรดระมัดระวังตัวและถ้าหากจะหลีกเลี่ยงบริเวณนั้นเสียได้ก็จะเป็นการปลอดภัยแก่ร่างกายและชีวิตบุตรหลานอันเป็นที่รักของท่านเอง

ทางราชการขอชี้ว่า หากเกิดเหตุการณ์รุนแรงใดๆ ขึ้น ภัยอันตรายที่อาจมีได้เกิดจากการกระทำของทางราชการ

กรมประชาสัมพันธ์

13 ตุลาคม 2516

ภาคผนวก ญ.

แถลงการณ์ของรัฐบาล ฉบับที่ 2

ประมาณ 10.00 น. รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ว่าเนื่องด้วยขณะนี้ปรากฏว่ากลุ่มนักเรียนและผู้ที่แต่งกายคล้ายนักเรียนส่วนหนึ่ง ซึ่งไม่ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงซึ่งกระทำกันระหว่างรัฐบาลกับผู้แทนของศูนย์นิสิตนักศึกษา เมื่อคืนวันที่ 13 ตุลาคม 2516 โดยได้ทำการก่อวินาศกรรม และบุกกรุกเข้าไปในสถานที่ราชการ และบุกเข้าไปในพระราชฐานส่วนจิตรลดาอันเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และนอกจากนี้ยังได้ใช้อาวุธปืนทำร้ายตำรวจและประชาชนและมีการกระทำการยึดสถานที่สำคัญของรัฐบาล โดยมีความมุ่งหมายที่จะล้มล้างเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ เพื่อเห็นแก่ความสงบสุขของประชาชนชาวไทยและความมั่นคงของประเทศชาติและเพื่อจะสงวนชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและประเทศชาติไว้มิให้ได้รับอันตรายเสียหายและเดือดร้อน รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอประกาศว่าตั้งแต่นี้เป็นต้นไปเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะเฝ้าระวังสถานการณ์ด้วยการใช้กำลังและอาวุธเพื่อระงับวิกฤตการณ์อย่างเด็ดขาดต่อไป ขอให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครตั้งอยู่ในความสงบ เมื่อพบปะสิ่งใดที่เห็นว่าเป็นอันตรายหรือเสียหายต่อประชาชนขอให้รายงานให้เจ้าหน้าที่ทราบโดยด่วน อนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันและการรักษาพยาบาลโดยฉุกเฉิน ขอให้สถานที่ยาบาลทุกแห่ง ได้ให้ความร่วมมือเปิดสถานที่พยาบาลฉุกเฉินไว้ด้วย

ภาคผนวก ก.

แถลงการณ์ของรัฐบาล ฉบับที่ 3

เรื่อง ขอมิให้ประชาชนออกนอกเคหสถานในเวลากลางคืน

เนื่องจากสถานการณ์ในขณะนี้ ปรากฏว่ามีบุคคลบางกลุ่มพยายามก่อความไม่สงบขึ้น มีการใช้กำลังและอาวุธทำร้ายเจ้าหน้าที่ของฝ่ายรัฐบาลที่รักษาความสงบอยู่ทั่วไปในกรุงเทพมหานคร รัฐบาลจึงขอร้องวิงวอนให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครอย่าออกนอกเคหสถานในเวลากลางคืน ตั้งแต่เวลา 22.00 น. ถึงเวลา 5.30 น. ของวันรุ่งขึ้นทุกวัน จนกว่าเหตุการณ์จะคลี่คลายไปในทางสงบเรียบร้อยเป็นปกติ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของทุกคนทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 14 ตุลาคม 2516

จอมพลถนอม กิตติขจร

นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ก.

ประกาศแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี

ตามที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า ตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ตามประกาศลงวันที่ 18 ธันวาคม พุทธศักราช 2515 แล้วนั้น บัดนี้ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 และทรงพระราชดำริว่านายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นผู้สมควรได้วางพระราชฤทัยที่จะให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 14 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นปีที่ 28 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายทวี แรงขำ

รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ภาคผนวก จ.

ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ

ด้วยรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 มาตรา 10 ได้บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญประกอบด้วย

1. นายประกอบ หุตะสิงห์ เป็นประธานกรรมการ
2. นายกมล วรรณประภา เป็นรองประธานกรรมการ
3. นายโอสถ โกคิน เป็นกรรมการ
4. พลเอกสุรกิจ มัยลาภ เป็นกรรมการ
5. นายสมภพ ไทตระกิตย์ เป็นกรรมการ
6. หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นกรรมการ
7. นายจิตติ ดิงศักดิ์ย์ เป็นกรรมการ
8. นายสรสรเสรีญ ไกรจิตติ เป็นกรรมการ
9. นายเอนก สิทธิประศาสน์ เป็นกรรมการ
10. นายมนูญ บริสุทธิ์ เป็นกรรมการ
11. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ เป็นกรรมการ
12. นายอมร จันทรสมบูรณ์ เป็นกรรมการ
13. นายปราโมทย์ นาครทรรพ เป็นกรรมการ
14. นายชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นกรรมการ
15. นายพงษ์เพ็ญ ศักนตาภัย เป็นกรรมการ
16. นางสุมาลี วีระไวทยะ เป็นกรรมการ
17. นายไพศาล กุมาลย์วิสัย เป็นกรรมการและเลขานุการ
18. นายอัศราทร จุฬารัตน์ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

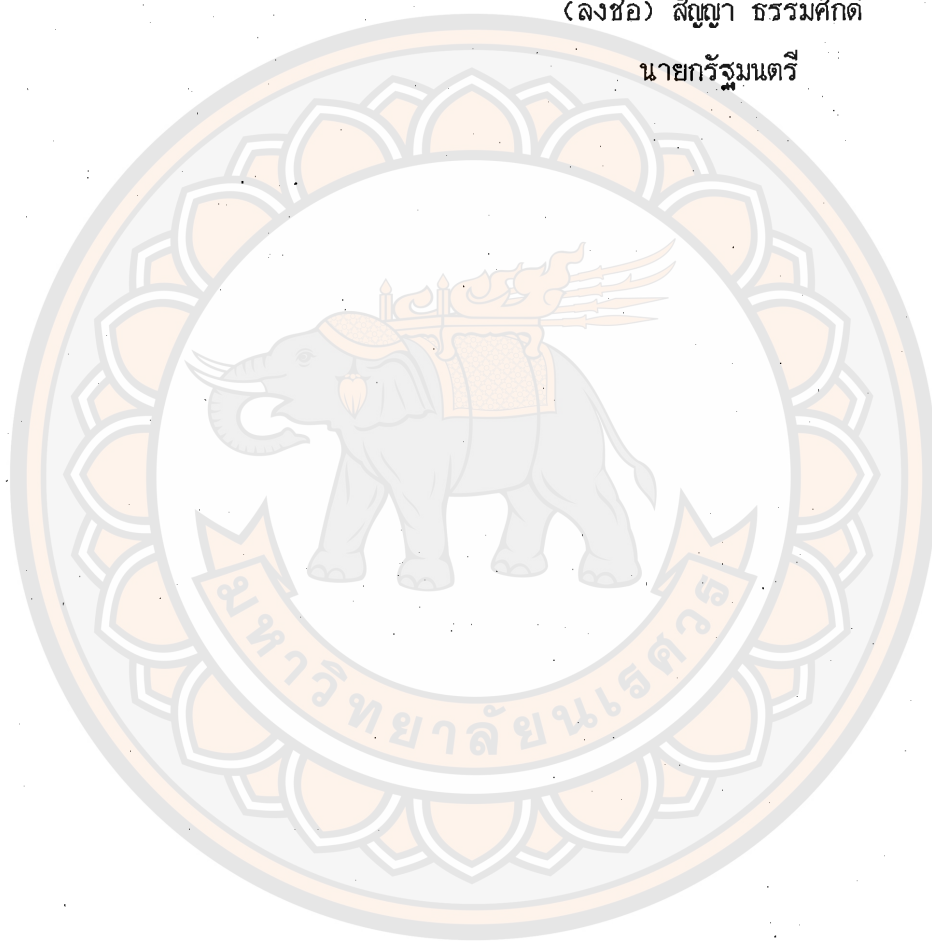
และให้คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการได้ตามที่เห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 24 ตุลาคม 2516

(ลงชื่อ) สัญญา ธรรมศักดิ์

นายกรัฐมนตรี

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย

ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
มีนาคม 2537

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่นำไปสู่เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 และศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของกลุ่มต่างๆ ในช่วงนั้น ตลอดจนศึกษาถึงผลกระทบของเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่มีต่อประเทศไทย

การศึกษาค้นคว้าได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองควบคู่กันไป ผลจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า

สาเหตุที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้นคือ ความไม่พอใจของนิสิตนักศึกษา ประชาชนที่มีต่อรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการที่มีการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาข้าวยาทแพง ตลอดจนการครอบครองอำนาจไว้ที่บุคคลกลุ่มเดียว รวมไปถึงการพัฒนาของขบวนการนักศึกษาในประเทศไทย จนทำให้เกิดเหตุการณ์ประท้วงกรณีขับไล่ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงออก ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องไปถึงการเรียกร้องรัฐธรรมนูญในที่สุด จนเกิดการนองเลือดขึ้น ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา แล้ว ในทางการเมืองประชาชน นิสิต นักศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งในรูปของการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และในรูปการประท้วงเรียกร้องต่างๆ สถานภาพของทหารภายหลังเหตุการณ์ 14 นั้นถูกลดบทบาททางการเมืองลงกว่าเดิม แต่ก็ยังมีตำแหน่งทางการเมืองอยู่ เพราะกระแสดemanding ของประชาชนในช่วงนั้น ไม่ต้องการให้ทหารเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากเช่นเดิม ในด้านเศรษฐกิจ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ก็ไม่ได้มีสภาพที่มั่นคงขึ้นนัก ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงเดือดร้อนจากค่าครองชีพที่สูง เนื่องจากภาวะการขึ้นราคาของสินค้าต่างๆ แม้รัฐบาลจะออกมาแก้ปัญหาแต่ก็ไม่ได้ช่วยให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจไทยดีขึ้นมากนัก

ผลจากเหตุการณ์ 14 ตุลาที่สำคัญคือ การปลุกจิตสำนึกของนิสิต นักศึกษา ประชาชน ที่ไม่เคยสนใจหรือมีความตื่นตัวทางการเมืองเลย ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น